

**IVAN-CANKAR
ZGODBE-IZ
DOLINE ŠENT
FLORJANSKE**

IN=30001974

Natisnil A. Slatnar v Kamniku

Vsebina

	Stran
Pesem	1
Razbojnik Peter	5
Polikarp	43
Kancelist Jareb	121
Pesem	189

Pesem.

Kako si prostrana, dolina šentflorjanska! Otrok, kakor sem bil, sem te premeril, če sem šel s sklonjeno glavo in z butaro na hrbtu skozi ozko globel; zdaj te ne premerim z jasnim očesom, če stojim na hribu! Tvoje meje so se razmikale kakor spoznanje moje duše in bridkost mojega srca. Zakaj prej si mi bila svet, zdaj si mi več nego svet, si mi dom!

Vse tvoje sladkosti sem poznal, vse tvoje lepote. Ampak ljubil sem te šele, ko sem trpel zaradi tebe. Spoznal sem tvoj resnični obraz, ko sem ugledal njegovo senco.

Iz tvoje blagoslovljene zemlje rastejo tenke, visoke korenine in se oklepajo kakor slak mojih nog, mojega telesa, moje duše. Od začetka sem se jih prestrašil; zdaj jih božam, pritiskam jih k sebi. Pobegnil sem, da bi bil sam gospodar: svoja prst, svoj cvet in svoj sad; list, ki ni bil rojen ne na drevesu, ne na grmu; kamen, ki ni bil izluščen iz skale.

Ko sem ozdravel, sem te spoznal in sem videl, kako je bilo predrzno in nespametno moje početje. Le kdor je močan onstran tebe in preko tebe, te lahko zavrže. Jaz te nisem zavrgel, ker sem slab in ker je ljubezen prevelika v mojem srcu. Tako velika, da je mati moje moči: kako bi jo zavrgel, dolino šentflorjansko? Ti studenec vseh mojih sanj in vsega mojega trpljenja — lahko te ljubim, lahko te sovražim, nikoli ne pozabim nate, tako, kakor tudi ti ne boš pozabila name! —

Razbojnik Peter.

I.

Poslanec greha, evangelist nečistosti — kdo te je klical v dolino šentflorjansko? Kakor tat si prišel, ki spleza v izbo ob gluhem polnočnem času ter pograbi in odnese, kar je bilo spečemu rodoljubu najsvetejše!

Nikamor na prostranem svetu ne pošilja Bog toliko izkušnjavcev, kakor v dolino šentflorjansko — blagor ji! V sveti Jeruzalem roma pohujšanje, preroštvo pa v Ninive in Babilon — tako je postava in ukaz. Dokler bo ležala dolina šentflorjanska tam, kjer zdaj leži, bo čuval Bog nad njo; in predno jo bo obglodalo, si bo skrušilo pohujšanje črne zobel . . .

Očetje so bili ogorčeni, matere so bile užaljene: celo nečedni dacar se je namrgodil, ko je slišal v krčmi o takih rečeh. Prišel je v dolino človek, nikomur poznan, ne po imenu, ne po licu. Samo Peter, je rekel, da je; drugega nič. Odkod, počemu in kam — nič! Pa naj bi bil prišel, pa naj bi bil šel: Bog z njim in dobra beseda! Ampak ni prišel sam.

Udomil se je v vegasti kolibi, samujoči kraj vasi, v potok strmeči; brlog razbojnikov in ne-

čistnikov v poganskih časih doline šentflorjanske. Tam je sameval, ni se prikazal nikamor in se je ognil človeka, če ga je srečal. Le malo jih je bilo, ki so videli njegov obraz in še tistim ni bil pogodi; dacar ga je videl od blizu, pa je pljunil v stran in je razodel v krčmi, da ima žabjo šobo in mačje oči.

„Po izbi hodi, maha z rokama in muhe lovi!“

„Kako!“ se je začudil učitelj Šviligoj. „Saj ga nisi videl v izbi, temveč na cesti!“

„Sem ga pa na cesti videl!“ je rekel dacar, učitelj pa ga je udaril s hudim in pravičnim pogledom.

Izpregovoril je sam župan.

„Res je lagal dacar, kakor ponavadi; ampak v svoji nespameti je povedal resnico. Če muh ne lovi tisti malopridnež, kaj pa bi počel?“

In so se zamislili,

Peter, je rekel, da mu je ime, in da je pisar.

Ker je tako razodel in izpovedal, ni verjel izmed vseh nobeden, ne da je Peter, in ne da je pisar.

„Tat je, zaklepajte duri!“ je sodil župan.

„Postopač je, izgubljen študent!“ je rekel notar.

„Italijanski vohun je, ki išče, kaj bi ukrenil zoper dolino šentflorjansko!“ je povdaril rodoljubni učitelj Šviligoj.

„Če ni sam zlodej, ki je prišel po opravkih!“ se je hudobno nakremžil dacar; in vsi so ga okarali, ne samo z očmi, temveč tudi z besedami.

Zgodilo pa se je nekoč pod večer, ko so bila že vsa okna svetla in zagrnjena, da se je izprehajal učitelj Šviligoj po dolini. Gledal je v nebo in se je čudil, kako je nenadoma vzklila zvezda, kjer je še trenotek prej ni bilo. „Tukaj zdaj še ni zvezde, zapomnimo si kraj!“ je rekel v svojih mislih. Šel je par korakov dalje in je mižal; nato se je ozrl, gledal je natanko — glej, zvezda! In tako je prišel, sam Bog vedi kako, do konca doline, do tiste samotne kolibe, v potok strmeče. Okno je bilo svetlo in nastožaj odprto; in ker je šel učitelj mimo, je pogledal skozi okno, kakor bi bil pogledal sam sveti Alojzij. In kakor bi bil zardel sveti Alojzij, tako je zardel tudi učitelj Šviligoj.

Vsa prazna je bila izba; na steni ni bilo svete podobe, ne molka, ne žegnančka; postelja je bila na tleh: slama, s pisano plahto pregrnjena; sredi izbe pa je stala miza in za mizo en sam stol. Na tistem stolu je sedel Peter potepuh; učitelj Šviligoj je videl samo njegove kuštrave lase in njegov sklonjeni hrbet, obraza njegovega pa ni videl; pač pa je videl učitelj Šviligoj obraz, ki je bil tako lep in zapeljiv, da mu je srce do dna presunil. Na potepuhovih kolenih je sedela ženska in ga je objemala z golo roko okoli vratu; nanjo je sijala vsa luč, kakor v ognju so bila lica, ampak iz vsega ognja so žarele velike, pregrešne ciganske oči. Tako sta sedela tam in sta strmela v papirje, razprostrte na mizi, kakor da bi se učila prepovedanih skrivnosti.

Učitelj Šviligoj se je pokržižal in se je vrnil hitro na svojo krščansko pot.

Dolgo je molčal v krčmi in je gledal predse na mizo; omočil je ustnice, nato je nastavil in je izpraznil kozarec do dna.

„Hudo je!“

Spogledali so se pomenljivo.

„A?“ je vprašal župan.

„Ni sam!“

In so se vdruživ spogledali in so zaslutili resnico.

„Ženska!“ je rekel učitelj Šviligoj in je nagnil glavo.

Tako je prišlo pohujšanje na dan.

„Saj sem vedel!“ je rekel župan. „Saj sem vedel, da ga je sam zlodej prismodil v to blagoslovljeno dolino šentflorjansko in da ne bo nič prida iz te istorije. Sinoči so se mi sanjale čudne sanje. Stal sem tam visoko, Bog vedi kje, in sem gledal na to dolino šentflorjansko. Pa se je prikazal nenadoma, Bog vedi odkod, razcapan pritepenec, in se je ustavil kraj doline. V rokah pa je držal lopato, ki je bila stokrat večja od njega. In glejte, zamahnil je, zasuknil je lopato, kakor je bil kilav in majhen, in je usekal v zemljo tako silno, da je privzdignil za najmanj troje klafter vso dolino šentflorjansko. Ni odnehal, uprl se je in je vzdigal zmirom višje. „Ali boš nehal, ali ne?“ sem ukazal na holmu in sem bil hudo jezen. On, pritepenec razcapani, pa ni nehal, temveč pri-

vzdignil je nenadoma tako visoko, da se je prekopicnila vsa dolina šentflorjanska in da je padla v nič — gledal sem, doline pa ni bilo in pritenca tudi ne. Take so bile moje sanje, Bog nas varuj pohujšanja!“

Učitelj Šviligoj, ki je bil učen, je namršil obrvi.

„Kam pa je izginila dolina in kako?“ je vprašal.

Župan je pogledal široko in je zelo nategnil spodnjo ustnico.

„Kam? Kako? Tam je bila — pa je ni bilo več. Plug gre, vzdigne se brazda; zeleni plevel je na dnu, v solncu je gladka prst; tako se je zgodilo . . .“

„Prevrnjena z lopato, prekopana!“ se je prestrašil učitelj Šviligoj.

„Plevel!“ je rekel dacar in se je namrgodil. „Ni škoda zanj!“

Ko so zmajali z glavami in ko so ga ošvrknili z očmi, je dacar hitro izpregovoril in je poglgnal pomenek na drugo stezo.

„Kakšna pa je tista ženska?“ je vprašal in si je obliznil ustnice.

„Lepa je navidez!“ je razodel učitelj Šviligoj. „Ampak vsak greh je navidez lep, ker bi ga drugače ne bilo . . .“

„Izprašati ga je najprej treba, odkod, kam, kako in počemu, nato pa naj ga birič pošteno naklesti ter ga naloži na voz!“

Tako je razsodil župan.

Ampak kaj je človeška sodba in beseda! Kadar pride zlodej po svoj davek, je hujši od dacarja in iblajtarja . . .

Ko je tisto noč župan zaklenil duri in je že slekel suknjo ter se odpasal, da bi se napotil v zakonsko izbo, je potrkal na okno. In še predno se je dobro ozrl, se je okno že odprlo in prikazala se je kuštrava glava. Županu je od strahu zastala beseda in še rok ni mogel vzdigniti. Tat in razbojnik pa je skočil v izbo.

Razcapan človek je bil, ves nečeden in zopern. Obraz pa ni imel žabje šobe in tudi oči niso bile mačje; dacar je lagal od kraja do konca. Ni bil nakazen obraz, ampak prešeren in hudoben nad vsako mero. Hotel se je razmazati v prisrčne in genljive gube, pa se mu ni posrečilo; narobe: spačil se je tako čudno, da je bil še devetkrat bolj prešeren in hudoben.

„Oče, ljubi oče!“

In razcapanec je objel župana z obema rokama okoli vratu in je naslonil glavo na njegove prsi; celo poihteval je.

Župan se je oprl z desnico ob posteljo, drugače bi bil omahnil.

„Kako?“ je vprašal jecljaje; in sam ni vedel, kaj je vprašal in čemu. „Kako . . . pa si prišel skozi okno?“

„Plezal sem, očka, plezal! Ampak kaj bi bilo sinu pretežavno in prebridko, če ga navdaja sladka

misel, da pozdravi in objame po tolikih letih svojega očeta!“

In resnično: objel ga je vdrugeč, poljubil ga je cmokaje na obedve lici in nato še na ustnice.

„Saj so le sanje!“ se je tolažil župan v svoji grozi. „Jutri bom vstal, pa ne bo rokovnjača nikjer!“

Ponočni gost se je ozrl po izbi in na zadovoljnem obrazu se mu je poznalo, da mu je bila izba pogodi; ugledal je smodko na mizi in si jo je zapalil, nato je sedel široko v naslanjač.

„Lepo imate tukaj . . . dobro se vam pač godi! . . . Čemu pa stojite, očka? Sedite, da se malo pomeniva o tem in onem, o preteklosti in o prihodnosti!“

Župan je sedel, kakor mu je bil tujec ukazal.

„Ampak kako . . .? Ob taki uri . . . na tak način . . .“

Jecljal je župan in je gledal debelo od same velike osuplosti. Tujec se je smehljaj zelo zadovoljno in zelo hudobno.

„Kaj? Čudno se vam zdi, da sem prišel, ko me niste videli celih petindvajset let? Lepa očetovska ljubezen! Jaz sem mislil, da vzdihujete po sinu in da jokate in da molite zanj pobožno vsak večer . . . kakor sem jaz vzdihoval in jokal in molil! . . .“

Župan ga je pogledal postrani.

„Kujon, da je molil! . . . Ampak vse se mi zdi, da niso sanje . . . koga mi je poslal zlodej in

kaj mi je namenil? Zakaj bi človek ne poskusil z mirno vestjo in moško besedo?“

Vstal je, pogledal je mrko, rezko je izpregovoril.

„Zdaj pa je zadosti teh praznih govoric in kvant, zakaj pust je že daleč in tudi noč je že pozna! Poberi se po svojih potih, dokler je moje srce usmiljeno!“

Tujec se ni ganil, samo stresal se je od tihega, neskončno prešernega smeha.

„Pa pokličite birača! Pa zavpijte na pomoč! Vsaj naglas izpregovorite, da se hiša vzdrami!“

Župan ni poklical, pač pa ga je obšla tako težka groza, da se je zgrudil na stol.

„Kdo si? Kaj ukazuješ?“

Tujec se je hudo začudil, župan pa mu je bral hinavščino v očeh.

„Kaj nisem povedal, kdo da sem? Kaj me niste pozdravili, sina? Kaj se ne spominjate več — nič več?“

Župan je nagnil glavo.

„Pa kaj zdaj? Da si potepuh in razbojnik, vem! Ampak kaj bi s teboj? . . . Vsak človek je z grehi obložen, tudi moj tovor ni majhen . . . Ali imaš pisma?“

Tujec se je potapljal po suknji in tam je zašumelo kakor stari papirji.

„Saj ni treba pisem!“ je rekel in se je veselo smehljalo. „Rajši stopim v dolino . . . pred cerkev stopim, pa razkličem . . .“

„Ne tako, ne tako!“ je hitro zamahnil župan.

„Pa razkličem, kaj se je vršilo in kako se je grešilo pred petindvajsetimi leti!“

„Ne tisto, ne tisto!“ je hitel župan in je gledal v stran.

Tako sta umolknila; tujec se je smehljajal, da se mu je podbradek stresal, župan pa je gledal v tla in polne hudih skrbi so bile njegove misli.

„Ne vem, kaj nameravaš, kujon!“ je rekel. „In tudi ne vem, kdo da si! Ampak ukanil si me na tako čuden in siten način, da se te ne morem ogniti, kamorkoli se okrenem. Zatorej povej n kratko, koliko bi rad in kaj!“

Tujec je napravil v svoji hinavščini tako začuden in užaljen obraz, da mu je verjel nekoliko župan sam in da ga je spreletelo kakor hud spomin.

„Kaj je morda . . . ali je morda . . .“

In na čelo so mu stopile vroče kaplje.

„Ali take so vaše besede!“ je govoril tujec z mehko bnim glasom. „Kaj zato sem romal čez hribe in doline, da bi nazadnje gledal mrgodne obraze in poslušal nevšečne očitke? Če bi vernega spoštovanja ne bilo v mojem srcu, bi rekel, da vas bodi sram. Tako pa ostane samo grenka solza in bridka misel!“

Kolikor je bil potr in zbezan, vendar je spreletelo župana: „Bog vedi, če ne laže, kujon, in če se zlohотно ne pretvarja!“

Kujon pa je govoril dalje.

„Debeli ste in rdeči, hišo imate, in belega kruha zadosti in starega vina, in vso to lepo dolino šentflorjansko. Zato ne veste, oče, kaj je romanje, in grenkovesela beseda popotnikova zadene na gluha ušesa. Romal bi človek leto dni, ne mislil na dom in na domovino; romal bi tudi dve leti . . . o, romal bi morda vse dolgo življenje in bi žvižgal in prepeval, če bi lahko iztegnil roko in pokazal: Tam je moj dom, tam, na jugu, je moja domovina; še danes lahko stopim tja, še nocoj lahko ležem na svojo posteljo, pod svoj krov, da si odpočijem . . . Toda romati s tako mislijo — o gorje — romati s tako mislijo: nikjer nimaš doma, nikjer domovine! In tako romati od vsega začetka; še prědno je popotnik dobro odprl oči, do vsega konca! . . . Popotniku je pri duši, da bi . . . o, da bi zažgal to hišo, okradel tisti grad do zadnje smeti, ubil najspodobnejšega človeka, oskrunil najnedolžnejšo devico . . . če ga drugod ni, pa bodi greh moj dom!“

„Kako se je razljutil!“ je gledal župan ves osupel in je komaj razumel pregrešne besede.

„Bodi že kakorkoli!“ je rekel tujec in se je pogladil z dlanjo preko čela. In ko se je pogladil, je ugasnil ves ogenj v njegovih očeh in ustnice so se smehljale hudobno in zoperno kakor poprej.

„Kakorkoli bodi! . . . Za nocoj je zadosti . . . recimo, da je zadosti sto forintov . . . kaj je to za dandanašnje čase?“

„Ampak . . . kako?“ je planil župan ves prestrašen.

„Pa pred cerkev, pa na semenj!“ je rekel kujon in se je smehljajal.

Župan je šel in je vzdihnil globoko in je naštel.

„Za grehe, za pokoro, Bog se usmili!“

„Pa z bogom!“

In glej, kujon je objel župana okoli vratu in ga je poljubil na raskavo lice. Nato je stopil k oknu in je skočil in je izginil.

Dolgo je stal župan v izbi, dolgo je gledal v noč, pod belimi zvezdami sanjajočo; njegova duša pa je bila polna grenkih misli in daljnih spominov, ki so vstajali iz teme, kakor mrtveci opolnoči. Pokrižal se je in je molil, tolažbe pa ni bilo in ne miru . . .

Ob tistem času, ko je župan vzdihoval in molil, je potrkala močna pest na dacarjeve duri.

„Odpri!“

Dacar, ki je spal ponavadi sam zaradi zakonskih preprirov, se je vzdramil ves čemerem in jezen.

„Ne odprem!“

Potrkalo je zunaj še močneje.

„Urno!“

Dacar se je razsrdil.

„Ne bom! . . . Ampak če odklenem, joj tebi! Kdo pa si, da šrašiš in dramiš kristjane ob tej pozni uri?“

„Mudi se mi dalje, dacar, ročno odkleni! Odkleni tudi skrinjo svojih grehov in poglej, kaj se je godilo pred mnogimi leti, ko si bil lep in prešeren fant!“

Komaj je slišal dacar besedo o svojih grehah in komaj je potrkal na skrinjo spominov, mu je upadlo srce in glas mu je upadel.

„Saj nič ne veš, če nisi sam zlodej, ali pa apostel njegov!“

„Ne apostel, o dacar, temveč sin njegov!“

Dacarja je streslo, kakor da se mu je izlil mrzel curek na hrbet.

„Kako . . . sin?“

„Zlodejev! Le še malo bolj odpri skrinjo spominov, le še malo bolj jo prebrskaj in preišči! Koliko bo? Dvajset, petindvajset let — pisma pričajo in ustno sporočilo!“

Dacar je stal pred zaklenjenimi durmi, v temi, in strah ga je bilo.

„Kaj pa govoriš tam in kričiš, muha pijana?“ je zaklicala žena iz druge izbe.

Dacarja je obšla silna groza in šepetal je s trepetajočim glasom.

„Tak tiho, tak molči in pojdi! Kaj ti je bilo treba ponoči . . . saj nisem sam!“

„Dvajset forintov . . . za zdaj!“ je zagodrnjalo zunaj.

Dacar je odskočil.

„Odkod pa bom jemal... kaj se ti je zmedlo? En forint, pa pojdi po svojih potih in božji blagoslov s teboj!“

Zlodejev sin je izpregovoril glasneje.

„Dvajset!“

„Tak ne kriči!... Saj sem rekel, da nimam... pet forintov, pa mir besedi!“

Potrkalo je na duri.

„Dvajset!“

Od srda se je sunil dacar s pestjo v čelo, da se je še zjutraj poznala buška; nato je hodil po prstih in je iskal na mizi, v predalu in v suknji, dokler ni zbral in preštel vsega težkega davka. Odprl je duri prav narahlo, odštel je davke v široko dlan in je hitro zaklenil.

Nato je legel, pa dolgo ni zaspal; zakaj njegovo srce je bilo polno sramú, jeze, kesanja in očitkov...

Tisto noč so se godili čudeži v dolini šentflorjanski. Učitelj Šviligoj ni mogel spati; slonel je ob oknu in je sanjal v zvezde, poln tihih, sladkožalostnih misli in nerazločnih slutenj. Tudi župnik se je vzdramil opolnoči in je odprl okno, ker se mu je zdel vzduh težak in gost. In ko sta se ozrla obadva v dolino, sta ugledala tam čudno senco, velikemu netopirju podobno. Netopir je frfotal preko doline, od hiše do hiše; in kjer se je ustavil, nad tisto hišo so ugasnile zvezde.

„Greh!“ se je prestrašil župnik in se je pokrižal.

„Pohujšanje hodi med nami!“ se je domislil učitelj Šviligoj in se je tudi pokrižal.

Ampak komaj se je pokrižal, je zaloputnil okno in je odskočil. Zakaj črni netopir se je bil nenadoma visoko vzdignil, vzrasel je in se je nameril naravnost proti oknu učitelja Šviligoja. Tako blizu mu je bilo pohujšanje tisto noč . . . in učitelj se je domislil nekdanjih izkušnjav in je trepetal v strahu in kesanju.

„Prizanesi, o Bog! . . .“

Tudi župnikovo okno je zasenčil črni netopir in tudi župnik je zaloputnil in odskočil.

„Greh hodi po dolini . . . in pokora za njim!“

Prizgal je svečo in je pokleknil in je molil dolgo v noč, za odpuščanje pozabljenih grehov in posebno tistih, ki trkajo na duri spomina vsak večer . . .

Globoko v dolini pa je mežikala rumena lučka . . . in če bi šel učitelj Šviligoj ob tisti uri mimo, bi zardel in bi povesil oči ter bi nikomur ne razodel pohujšanja . . .

II.

Zdaj pa prižgimo svečo ter pogledjmo v mrak, ki skriva zgodbe starodavnih dni.

Župan, kaj si to ti — postavni mladi mož?

Dacar, kaj si to ti — prešerni fant?

Kaj si to ti, učitelj Šviligoj — golobradi učenjak? . . .

Tako se je zajezila reka in leta šume jaderno iz prihodnosti v nekdanjost.

Toda kdo gre tam, v rodoljubne misli zatonjen? Kaj ni to stari učitelj Šviligoj, že nekoliko upognjen, že nekoliko plešast?

In kdo stoji tam, pred krčmo? Kaj ni to rdečenos, krivogledi dacar, ki ugiba, koga bi ukanil?

In kaj ni stopil iz občinske pisarne debeli župan, že osivel v zaslugah?

O večnost! Kaj je prihodnost in kaj je nekdanjost v dolini šentflorjanski? Kolo se vrti in je zmirom enako . . .

Težka skrb je na vseh obrazih in globoka potrto. Beseda gre z jezika, kakor cekin z dlani, in oko se umika očesu. Dan samote je bil, kesanja in premišljevanja za vso dolino šentflorjansko. Zakaj prigodilo se je čudo, ki je bilo takoj spoznano za posodo greha in pohujšanja.

Učitelj Šviligoj — tisti, ki je bil upognjen in plešast — se je izprehajal po dolini; nedelja je bila, lep božji dan. In ko je šel ob potoku, po samotni peščeni poti, se mu je zázdelo nenadoma, da je slišal tenek klic . . . kakor iz vode.

Postal je, prestrašil se je, sam Bog vedi zakaj, in je poslušal.

Vzkliknilo je, zastokalo, tako tenko, kakor iz piščalke. Učitelj Šviligoj je stopil k vodi — voda je tekla tiho in temno, še belouška se ni zgenila pod vrbo.

Šel je dalje, v njegove misli pa je kanilo kakor skrb.

„Nekaj živega se je oglasilo — kakor hud spomin iz noči!“

In oglasilo se je vtretjič, zaklicalo je čisto blizu.

„Zgodi se božja volja!“ je rekel učitelj Šviligoj; stopil je in je razmaknil z obema rokama gosto leševje ob poti pa je takoj planil, kakor da je bil ugledal gada. In vse od temena do nog ga je spreletel mraz.

„Kaj so to sanje . . . kaj je spomin . . . ali je morda resnica?“

Pogledal je na desno in na levo in proti nebu: čisto nedeljsko nebo, pod njim zelena dolina šentflorjanska.

Še enkrat je oprezno razmahnil leševje, še enkrat je pogledal in je slišal še enkrat tenki klic; nato se je z dolgimi koraki nameril v dolino, oznanit narodu skrivnost.

„Otrok leži tam, v plenice povit, v pleten koš položen, kakor Mojzes!“

Začudili so se in so se prestrašili, spogledali so se molče. In prvi je povetil oči, in povetil jih je drugi, in tudi tretji jih je povetil za njim.

„Kaj bi?“ je rekel župan. „Tam ne bo ležal na vse večne čase . . . pojdemo gledat!“

In so šli v dolgi procesiji, moški in ženske, pred njimi pa je šla slaba vest. Nikomur se ni

hotelo govoriti, gledali so na desno in na levo in proti nebu.

Ko so dospeli do tistega samotnega kraja, se je procesija ustavila, učitelj Šviligoj pa je stopil k leševju in ga je razmaknil.

„Sami poglejte!“

Resnično, tam pod grmom je ležalo v pletenem košu, majhno in drobno, v plenice povito, in je stokalo s tenkim glasom. Nobeden ni stopil, nobeden se ni dotaknil čudežnega Mojzesa.

Župan je premislil in prevdaril ter se je ozrl.

„Ti, baba!“ je rekel ženski, ki je bila napol slepa in je živela v ubožni hiši. „Vzemi tole reč, vzemi jo seboj!“

Ženska je vzela Mojzesa v naročje, procesija pa se je vrnila, tako tiha in zamišljena kakor poprej.

Najprvi, še spotoma, je izpregovoril dacar, ki mu niti greh ni zavezal jezika.

„Čegav pa je? Kdo je tista, pa kdo je tisti?“

Izpregovoril je, da bi si ohladil vest; ampak spotoma ni dobil odgovora, niti prijaznega pogleda. In je bil vesel in potolažen.

„Glej jih, svetnike! Sami Alojziji, same svete Neže! O tatovih je govorica, pa povešajo oči! Če je tako z njimi, ki so brezmadežni rodoljubi — kako bi bilo z menoj, grešnikom?“

S hinavsko mislijo se je potolažil in si je dal veliko odvezo brez velike izpovedi.

Take tihe in spokorne nedelje še ni doživela dolina šentflorjanska; še zvonovi niso peli nič veselo in solnce, zjutraj še tako žarko, je sijalo dremotno in nerado, kakor da bi trosilo nezasluženi blagor . . . V srcih vseh, čistih in kalnih: črna nezaupnost, neprijazna sumnja. „Če sem grešil jaz — kdo ve, ali nisi ti še bolj grešil? In skoro bi bila resnica, skoro ti je zapisano na potuhnjenem obrazu, da je Mojzes tvoj!“ Tako so govorile oči izpod obrvi; ampak sosedove oči so takoj odgovorile. „Kaj misliš, da te nisem videl, ko si šel k tisti ciganki, copernici? Enkrat samkrat sem se izgubil tja, ker me je bil zlodej premotil, ti pa si tičal tam vsak večer! . . .“

Srečala sta se znanca na cesti, komaj da sta se pozdravila; iznad rame pa sta se ozrla naskrivaj drug za drugim.

„Kakor da bi ne vedel, kako se je spečal z mlinarico; zdaj je počil greh na dan, kesanje pa se ne pozna ne nji ne njemu!“

„Kakor da bi ne vedel, kako se je zvozlal z Marušo krčmarico; zdaj je pohujšanje razodeto, on pa se kaže na cesto in tudi nje ni sram!“

Pohujšanje je pljusknilo v dolino šentflorjansko, kakor črna skala v jezero. Srca so bila zbegana in vzburkana, v duše, tako tiho dremajoče prej, je planil nemir. Zdelo se jim je, da je hodil nekdo ob gluhi polnoči od hiše do hiše in da je odklepal tatinsko tiste skrite duri, ki jih je odpirala samo tresoča roka gospodarjeva ob naj-

slovesnejših urah . . . in da leži zdaj nenadoma vse na cesti, očito in razodeto zlohrotnim očem. In brat si ne upa več pozdraviti brata, strahoma se ogne sosed sosedu . . .

Zvečer so sedeli možje v krčmi in so ugi-bali; celo dacar je rajši molčal, nego da bi iz-pregovoril prvo besedo. Zakaj tako je bilo v tistih časih, da je že pogled izdajal človeka, kaj šele glas. Gledali so na mizo in so pili; samo učitelj Šviligoj je časih stresel z glavo in je zavzdihnil: kesanje njegovo je bilo vse globlje, kajti on je bil razmaknil leševje.

Župan, ki je bil krepak in rodoljuben, je iz-pregovoril naglas, vsem zbranim v lice.

„Kaj bi se spogledavali, ljudje božji, kaj bi vohali drug drugemu pod suknjo? Izkazalo se je, da se je storil greh v dolini šentflorjanski — kdo ga je storil, pa razsodi Bog!“

„Ampak čegav je otrok?“ je vprašal dacar.

„Molči, žužnja, in hvali Boga, če ni tvoj! . . . Iz vsega tega, kar se je vršilo in dovršilo, izvira-le to spoznanje, da živi v dolini šentflorjanski dvoje grešnih ljudi. Kakor pa je dolina rodovitna in obljudena, nam lahko srce poskakuje od ve-seljja, da jih je samo dvoje, ki sta odprla svoje duri pohujšanju!“

„Kdo sta in kako se pišeta?“ je vprašal dacar; in vsi so ga udarili z jeznim pogledom, tako da se je osramočen potuhnil.

„Če jih je samo dvoje in če se skrivata kakor tatova — čemu bi vohali in iskali? Naj ostane pohujšanje, kjer je, mi pa gremo naprej po svoji rodoljubni poti! Kaj storimo, če ugledamo nesnago na cesti? Pometemo jo na gnoj, pa ne letimo za voznikom in ne kričimo: O kobilica, kaj si naredila! Greh je storjen: Bog ga je dopustil, Bog ga bo odpustil; mi pa glejmo, da ostane čista naša hiša!“

Te modre besede so razvedrile vsa srca; prepodile so žalost, ampak nezaupnost je ostala in ostal je tudi strah. Črn oblak je ležal nad dolino šentflorjansko in se ni ganil.

„Tista vlačuga je pač, tista ciganka!“ je rekel dacar. „Kdor je zahajal k nji, bo že vedel, kako in kaj!“

„Sam si zahajal!“ ga je mahnil notar. „Ne podtikaj drugim svojih grehov!“

„Kaj bi podtikal, kjer ni več prostora?“ je zagodrnjal dacar in je pogledal hudobno.

Nobeden več mu ni odgovoril, nobeden več ga ni karal z očmi. Zakaj vest je bila težka in kesanje je bilo veliko. Res so se razvedrila srca ob županovih besedah in jeziki so se razvozlali; ampak greh ni bil nič manjši in skrivnost njegova ni bila razodeta. Kar so prej ugibali z mislijo in očitali z očmi, so zdaj ugibali in očitali z glasno besedo. Župan je napravil čarovno znamenje — in tiha groza se je spremenila v klepetavo zlò.

Nikoli se ni razlivalo po dolini šentflorjanski toliko obrekovanja in opravljanja kakor v tistih neblagih časih. Prej posoda in poglavitna shramba vseh čednosti, je bila zdaj hujša od Sodome, če bi sodil človek po govoricah in sumnjah. Res je bilo grešnikov samo dvoje, po modri županovi besedi; ampak ker nista stopila pred cerkev in nista oznanila svojega hudodelstva, so bili grešniki vsi. Kdor se je prikazal na cesti, je stokal pod silnim tovorom samih grdobij; pa je stopil sosed na prag in je zagodrnjal ves srdit:

„Glej ga, razbojnika, ki je oskrunil dolino šentflorjansko!“

Ampak komaj je tako premislil in zagodrnjal, je začutil na hrbtu svoj silni tovor in je pljunil predse, še neznano bolj srdit.

Bilo pa je čudno in znamenito, da je z govoricami rastel greh in raslo pohujšanje. Od začetka je bil na vsakem obrazu samo majhen madež, da ga je bilo komaj razločiti ob belem dnevu, o mraku celo ne. Kakor pa se je razlivala povodenj obrekovanja, so bili obrazi zmirom bolj črni in spačeni in ni ga bilo več človeka v dolini šentflorjanski, ki bi ne bil oskrunjen in oblaten od glave do nog. Če je stopil popotnik na hrib, mu je zasmrdelo že od daleč in plah se je ognil doline v širokem kolobarju. Taki grehi so prišli na dan, o katerih se prej niti dacarju ni sanjalo. Izkazalo se je in razodelo, da je bil rodoljubno čistost doline šentflorjanske natihem izpodjedel in

do jedra razjedel brezbožni duh tujinstva. Kako se je to zgodilo, sam Bog razsodi.

Najbolj bridko življenje pa je živel v tistih žalostnih časih učitelj Šviligoj. Zakaj kadar škropi pohujšanje na vse štiri strani, omadežuje čisto dušo najpoprej in najbolj očitno; na belem platnu se pozna ena sama kaplja, na povaljani suknji grešnika dacarja pa bi se ne poznalo, če bi plju-sknil nanjo poln korec gnojnice.

Globoko upognjen, plah in potr t je hodil Šviligoj po cesti; hodil z dolgimi koraki, ob zidu, ob plotu, kakor bežna senca.

„Glej ga tam, potuhnjenca!“

„Slaba vest smrdi sto klafter pred njim!“

„Kaj mu je bilo treba iztikati po leševju?“

„On je že vedel, kaj ga je gnalo!“

Tako so škropili nanj, ki je grešil komaj v mislih.

Kadar je ob tihi ponočni uri slonel ob oknu, so se mu orosile oči; ne toliko zaradi krivice, ki jo je trpel, temveč mnogo bolj zaradi sramote, ki se je prelivala po dolini šentflorjanski. Plaho so migljale zvezde, mežikale so in so hitele: sram jih je bilo gledati v toliko pohujšanje. Črna, vsa strahotna je bila dolina; rumene luči, ki so trepetale tutam iz gluhe temè, so bile kakor večše nad pustim močvirjem.

„To da sem doživel!“ je zastokal učitelj Šviligoj in je zakril obraz; zakaj njegova ljubezen

ni bila nič manjša, kakor ni manjša ljubezen matere do sina razbojnika . . .

Čuj, klic iz noči!

Vsi so ga slišali, slišal ga je tudi učitelj Šviligoj. Tenek glasek je bil, ampak vsa srca je presunil. Greh je spominjal grešnike, opominjal jih je k molitvi in pokori.

Še enkrat je zaklicalo in je utihnilo.

„Za zmirom je utihnilo!“ je spreletelo učitelja Šviligoja in je spreletelo vsa potrta srca. Zakaj iz daljne daljave se je bil vzdignil drugi klic in je komaj še segel skozi gosto noč; iz daljave, že izza meje, že onkraj doline šentflorjanske.

Še nikoli ni videla dolina tako lepe zarje, kakor se je vzdignila iz tiste noči. Učitelju Šviligoju se je zdelo, da se je okopal v rosi in v solncu, tako mlad je bil. Dacar je stal navsezgodaj sredi ceste, pil je z dolgimi požirki jutranji vzduh in se je smejal, sam ni vedel zakaj.

Kje je greh?

Kje je Mojzes?

Tiho, ljudje božji, neprevidni, radosti pijani, nikar ne izprašujte!

Kaj je bilo? Kaj se je godilo?

Sanje, ljudje božji, nikar ne premišlujte! . . .

Še na večer je bil greh v ubožni hiši in je kričal, zjutraj pa ga ni bilo nikjer. Izginil je tako

popolnoma, kakor da je izpuhtel; niti prašek mu ni več oznanjal življenja in imena, nobeden spomin ni razodeval njegove poti.

Župan je naročil občinskemu služabniku, da naj poizveduje. Služabnik je povpraševal in poizvedoval po vseh krčmah, pozno v noč pa se mu je zadremalo, legel je v travo kraj ceste in je mirno zaspal.

III.

Samo takrat se vrne preteklost, kadar je nepoklicana in nezaželjena. Pride kakor huda ura, srca trepečejo v grozi in molijo.

Sušo, povodenj, točo, draginjno — vse je že doživela dolina šentflorjanska in ni godrnjala, ko jo je Bog izkušal. Verna je ostala in rodoljubna, vsemu svetu vzgled stanovitnosti.

Ampak kolikor bolj so pleča potrpežljiva, toliko hujši je bič. In švrknilo je preko doline šentflorjanske s toliko silo, kakor nikoli poprej. Bog je poslal pisarja Petra, razbojnika . . .

V tisti polrazpali kolibi ob potoku se je bil udomil; toda čudo nečuto: prej, miza na sredi, slama na tleh, stene jetniške — zdaj gosposko domovanje. Tako je živel in se ščeperil pisar Peter, kakor se ni ščeperil in ni živel sam župan. Z gosposkim pohištvom je natlačil kolibo: mehki stoli, divan, preproge — kaj vse je bilo tam!

Kakor da bi s korcem zajemal cekine; nov koleselj si je kupil in mladega, divjega konja, ki je drvil in kolobaril po dolini, da je bilo strah. Sam župan je hranil koleselj in redil konja; časih si je izmislil Peter in je vzdramil opolnoči vso županovo hišo in je podil po dolini, da so se ljudje križali v grozi.

Ampak prešernost bi še bila, če bi pohujšanja ne bilo zraven. Ni se vozil Peter sam, temveč ciganka se je vozila z njim. V pisane židane cunje je bila odeta, ponavadi pa so bile njene roke do ramen gole in gol je bil tudi njen vrat, zakaj gorko je bilo takrat v dolini. Ženske so pljuvale na tla in so omedlevale, moški so gledali postrani in so premišljevali. Bele in polne so bile tiste roke, bel je bil vrat, žarko so gorele temne oči. Če sta pridvila mimo učitelja Šviligoja, se je stisnil ob zid, ob plot in je urno mežikal, da bi pozabil na podobo nečistosti in da bi se ne vrnila v nemirnih sanjah.

Sčasoma pa se je Peter najbrž naveličal samotne kolibe in si je zaželel hiše, kakor bi bila primerna njegovemu gospostvu. Na nizkem holmu, vsa svetla, izza kostanjev bleščeča, je stala hiša Baliževa, ki je trgoval z lesom in je nekoč izginil brez sledu. Hiša je bila naprodaj, kupil pa je nihče ni, ker je strašilo. Peter jo je kupil in se je takoj preselil. Iz Ljubljane in iz še večjih krajev sveta si je naročil toliko pohištva, dragocenosti in nepotrebnosti, da je bilo za ves grad dvakrat

dovolj. Tam je gospodaril in gospodoval, kakor svoje čase nemški graščak nad kmeti podložniki, tlačani. Ukazal je, pa se je zgodilo. Videli so nekoč ljudje — sebi v bridkost, dolini šentflorjanski v večno sramoto — kako mu je župan sam držal vajeti, ko se je kobalil z voza. Kajti Peter se je redil močno in urno, že ves trebušen je bil.

Redil se je Peter, dolina šentflorjanska pa je hujšala. Županov obraz, tako rdeč poprej, tako napet in poln, je delal dolge gube in podbradki so viseli. Tudi dacar je hodil po cesti, kakor pusta megla, in se ni rad prikazal v krčmi. In celo učitelj Šviligoj je trpel, dasi je bilo nedolžno njegovo srce; gledal je trpljenje drugih in ga je občutil globoko.

„Daj, o Bog, da mine to pohujšanje!“ je molil.

Zakaj tudi njegovo srce, kakor je bilo staro in čisto, je vztrepetalo, kadar so oznanile oči podobno belih rok in golega vratú.

Težak davek je udaril dolino šentflorjansko; hujše je bilo, nego turška sila in časi tlake in desetine. Shrambe so kopnele, kašče so se praznile, skednji so bili opustošeni, papirnega denarja že skoro ni bilo več v dolini, komaj še nekaj srebra. Pisar Peter je trosil, zapravljjal in frečkal na tako brezmiseln način, da bi bil zapravil v enem samem letu ne samo dolino šentflorjansko, temveč tudi še devet fará naokoli.

Kar bi bila drugače čednost, je bila ob teh časih samo vejica košatega greha. Dacar se ni več potepal in ni popival; prej so bila rdeča tudi lica, zdaj je bil rdeč samo še nos in oči niso bile motne zaradi vina, temveč zaradi bridkosti. Župan se je držal dóma in je bil zvest svoji ženi; delal je od zore do mraka in se je malo pomenkoval, še manj je pil. Notar je bil pust in mrk; v svojem srdu je delal visoke račune. In nikogar ni bilo v vsi prostrani dolini, da bi bil nosil glavo pokonci; in nikogar ni bilo, ki bi se redil, in nikogar, ki bi se smejal naglas. Celo govorili so samo, kadar je bilo nujno potreba, in še takrat plaho šepetaje . . . Bog vedi, če nenadoma ne pridrvi graščak, švrkne z bičem na desno in na levo, v zabavo in veselje svoji lepi golovrati nevesti . . .

Veliko čudo tega pohujšanja pa je bilo, da se v pogovoru nihče ni spomnil nanj, niti skrivaj in šepetaje. Sedeli so v krčmi in so skrbeli, da bi oko ne srečalo očesa.

„Slaba letina!“

„Slaba, res!“

In so molčali.

„Kaplan ni pridigar!“

„Slab pridigar je, res!“

In so molčali.

„Vino ne tekne človeku poleti!“

„Vročje je, res!“

In so šli, vsak po svojih žalostnih potih.

Pisarju Petru, graščaku, pa se je zdelo, da še ni napravil svoje največje imenitosti. Napuh ga je bil vsega prevzel. Rdeč in pitan je hodil, kakor puran, in je premišljeval, kaj bi ukrenil. Ker je bil bistra glava, je ukrenil kmalu. Poslal je hlapca k županu in župan se je priklonil ponižno in je čakal strahoma in je poslušal.

„Peter, graščak, vabi na svatbo. Farja ni treba, bomo že sami opravili.“

Tako je bilo povedano in naročeno županu ter vsem znamenitnikom in rodoljubom iz doline šentflorjanske. Župan je zastokal in omahnil.

„Kaj še, o Bog, kaj boš še poslal? Kaj ni pokora že prevelika?“

In strah njegov je šel preko vse doline šentflorjanske, kakor nenaden vroč veter, ki oznanja hudo uro. Edini dacar je občutil v strahu še nekoliko sladkosti.

„Če je svatba, bomo pili in jeli, drugače pa naj se zgodi kakorkoli!“

In tisti, ki je občutil najglobljo bridkost, je bil učitelj Šviligoj. Tako zelo ga je potrlo to pohujšanje, da so se mu tresla kolena.

„Nehaj, o Gospod, saj je čas!“ je prosil. In kakor vsi drugi, je ocedil gosposko črno obleko, spomin iz davnih dni, in si je zavezal črno pentljo okoli vratu.

„Kakorkoli!“ je rekel in njegove oči so bile rosne. „Še to zadnjo sramoto uživem, nato pa mi prizanesi, o Bog! . . .“

Kakor so se bližali, spokorniki, z glavo povešeno, s plahim pogledom, jih je pozdravilo pohujšanje na holmu; in pozdravilo jih je s tako veselimi in prijaznimi licem, da bi človek komaj razločil greh in čednost.

Ves vesel, zalit in rdeč je bil Petrov obraz, ko je sprejemal na pragu svoje goste. Oči so se svetile tako nedolžno, da je kapljica te hinavske ljubezni kanila v vsa srca; in da so vsa srca tiho zašepetala: Saj ni tak, saj ni tak!

„O gospod župan! O prijatelj, dobrotnik! Torej ste vendar tudi vi slišali mojo besedo in je niste zaničevali! Pozdravljeni, od srca hvaljeni!“

„O gospod dacar, o čednostni prijatelj! Kako sem se že bal, da niste zalučili pod mizo moje prošnje! In kako se veselim ob nocojšnjem vinu vaše globoke modrosti.“

In dacarju edinemu se je zgenilo v kotu srca: „Vrag vedi, kaj namerava, kujon!“

„O, učitelj Šviligoj! Znamenje in prapor doline šentflorjanske! Vest mi je rekla, da ste hudi name — in vendar ste prišli! Pozdravljeni, objeti!“

In res ga je objel in ga je pritisnil na svoja prsa.

Učitelj Šviligoj pa je pomislil ves vesel: „Ni človek neblag; še je špranja, da seže skoznjo žarek milosti!“

Tako lepo in prijazno je sprejel graščak Peter svoje goste. Ko so stopili v veliko izbo, se jim je zableščalo od same lepote in od samega

bogastva. Zlato, srebro, luči brez števila, preproge, ogledala od stropa do tal, dolge mize, na njih nakopičene sladkosti — kdo bi si upal v paradíž, kdo bi ne zamižal?

Ampak najsvetlejša lepota in najsvetejši paradíž je bila nevesta. Globoko so se ji priklanjali, v omotici so ji poljubljali roko. Tam je stala, v beli obleki, prepasani s srebrnim pasom; ni bila obleka, prozorna halja je bila, ki je razkazovala vso omamljivo in pohujšljivo lepoto telesa. In če bi ne bilo prozorne halje, bi bile zapeljive oči, tako čudno žareče, tako v poželjivo srce strmeče, da so se človeku kolena tresla in da suhe ustnice niso mogle izpregovoriti . . .

Sedli so za pogrnjeno mizo, tako plahi in tihi kakor otroci ob prvem svetem obhajilu. Učitelj Šviligoj je sklenil roke, kakor v pobožno molitev, in je strmел proti stropu, ker si ni upal gledati drugam.

„Da bi že minil ta nesveti večer!“ je pomislil. „Nisem pil, in vendar sem pijan, nisem jedel, in vendar sem sit, nisem grešil, in vendar je veliko moje kesanje!“

Gračak Peter, prijazni, rdeči, je odpiral steklenice, nalival je ognja v visoke čaše. In prečudno so se razvozlali jeziki, zamahnile so misli z veselimi perotmi; in srce, do tal ponižano, se je razširilo in vzdignilo brez težave.

Kaj prijaznost, kaj raztopljeni ogenj! Tam je bila ona, prelepa nevesta, izvirek vseh nebeških

sladkosti, nezaslišanih, nikoli poznanih. Prevzetnosti ni poznala, ne gosposke nepriljudnosti, ne lažnjive sramežljivosti. Da bi vzradostila svoje svate, je plesala pred njimi, Peter pa je brenkal na mandolino. O čudež! Srce učitelja Šviligoja je molilo od prečistega veselja. Tisto gibko telo, pod haljo koprneče, kipeče, je bilo kakor evangelij iz devete dežele. Oči so gledale in so strmele in so hvalile Boga za vsak blagoslovljeni trenotek posebej. Spoznale so vse začudene, pre-radostno osuple, da je svet tudi onstran doline šentflorjanske in da je poln lepote, iz pohujšanja izluščene.

Kakor so pili in kakor so se veselili, so bila srca zmirom mehkejša in zmirom bolj odprta genljivemu oproščenju.

Vstal je župan, ves rdeč je bil in lica so mu gorela in podbradki niso viseli nič več.

„Graščak Peter, zdravje tebi! Veliko smo ti delali krivice, tudi tvoji nevesti, tvoji mladi ženi, se nismo priklanjali s tisto ponižno spoštljivostjo, kakor bi bilo potreba. Ampak, Peter, nocoj je večer preimeniten za dolino šentflorjansko; vse bodi pozabljeno nocoj in na vse večne čase! Na moje srce, Peter!“

In Peter, graščak, je stopil in se je razjokal na prsih županovih.

Takoj se je vzdignil dacar, vzdignil se je in se je zamajal.

„Pa še z menoj, Peter, pa še z menoj, ti kujon prekanjeni!“

„Molči, motovilo pijano!“ ga je ves jezen zavrnil župan. „Kaj misliš, da bo graščak bravovščino pil s teboj?“

„Toliko je moj kakor tvoj!“ je odgovoril pijani dacar. „Kaj misliš, da ne vem, kakšne so tvoje noči in tvoji grehi?“

Takrat pa so planili nanj vsi ogorčeni in užaljeni in dacar bi se bil opletel preko praga, da ni vstal učitelj Šviligoj: obraz slovesen, kazalec proti stropu.

„Rodoljubi! Kaj? Prepir? Razpor ob tej lepi in preslovesni uri? Nehajte, v imenu domovine in vse doline šentflorjanske! Dobili smo v svojo sredo gospoda, Bog sam nam ga je poslal, ki je po vseh svojih čednostih in lastnostih ustvarjen za našega vodnika in prvoboritelja. Nismo ga poznali, nismo ga cenili po vseh za slugah njegovih, ampak nocoj se nam je prikazal v svoji gloriiji, kakor ponižni popotnik Kristus, ki se je učencema v Emavsu nenadoma razodel. Zdaj so nam odkrite, odkrite so vsemu narodu zasluge Petrove za našo znanost in umetnost, za literaturo in politiko, kakor tudi za napredek na gospodarskem polju . . . Še vse večje čudo pa nas je zadelo, ko smo ugledali in spoznali njegovo nevesto, to devico brez primere, to zvezdo vodnico in zaščitnico doline šentflorjanske! O, miruj, jezik, molči, beseda! Srce trepeče, proti nebu se vzdi-

gajo misli . . . Svatje, vse hude misli pod pepel in prah, vse zle spomine v brezdanji jarek, vse zlohodne sumnje v bežni veter! . . . Praznik vseobčega oproščenja praznujmo, poklonimo se njima obema, vseljubljenima!“

S tresočo roko je vzdignil učitelj Šviligoj svoj kozarec in oči neveste so ga obilno poplačale.

Ampak komaj je izpregovoril zadnjo besedo, komaj je vzdignil kozarec in komaj se je zahvalil s primernim poklonom za plačilo iz črnih oči, so se odprle duri nastežaj.

Svatje so gledali motno, skozi gosto meglo, in so videli dvoje, troje zelo visokih ljudi, ki so stopili v izbo tako trdo in nespodobno kakor v hlev.

„Krištof Kobar!“ je rekel eden izmed njih in je ogromno svojo roko položil na ramo graščaku.

„Je že res!“ se je zasmel graščak Peter in je vstal.

„Marina Aškenaze!“ je rekel drugi izmed njih in je položil trdo svojo roko na ramo neveste.

„Resnično!“ se je zasmejala nevesta in je vstala. „Samo še haljo si ogrnem, gospod!“

In sta šla z njimi . . .

*

Nikjer ni knjige, ki bi pripovedovala, nikjer ni pismo, ki bi govorilo o tej veliki sramoti doline šentflorjanske. Zakaj nobeden izmed tistih, ki so jo doživeli, ni bleknil; niti dacar ne.

Župan se je trikrat sunil s pestjo naravnost v čelo.

„Da me je osleparil! Saj ni bil podoben nikomur iz doline šentflorjanske; precej bi bil lahko videl, da je bil v Trstu rojen in tam na cesto položen! Pa me premoti do take misli . . .“

Dacar se je zaklenil v svojo tesno izbo in je ležal tam tri dni in tri noči. In je pil brez nehanja.

„Kar živim in kar sem prvokrat lagal, ni še bilo človeka, ki bi me opeharil. Ampak taka gnida, taka uš . . . saj še človeku ni bil podoben, kaj šele človeku iz doline šentflorjanske! Navaden potepuh, brez pisem in brez izkušenj . . . pride, pa prevrne vso dolino, kakor da bi zasekal z lopato in privzdignil . . . in tudi mene je vzdignil, še posebej me je prekopicnil . . . o!“

Izpraznil je steklenico na dušek in se je zaril v posteljo.

Tudi učitelj Šviligoj se je bil zaklenil v izbo; ampak pil ni in tudi ni preklinjal; njegovo srce je bilo udano.

„Grešil sem, o Gospod; pošlji mi kazni in pokore, kolikor veš, da je pravično in potrebno!“

In zaradi take udanosti je bilo njegovo srce najprej potolaženo. Z mirnotožnim, rosnim očesom

se je oziral po dolini ob polnočni uri in že se je smehljaj, napol očitovaje, napol ljubeznipolno; kakor se mati smehlja otroku. Jasno so gorele zvezde nad dolino šentflorjansko, mežikale so in so se ji smejale . . . speči dolini, otroku lepemu, prešernemu, nebogljenemu, z veselimi grehi obloženemu . . .

Polikarp.

I.

Župnik se je vzdramil in težka mora se mu je odvalila od prsi. Vzdignil se je v postelji, nasonil se je s komolcem ob zglavje in je pre-mišljeval.

Neprijetne sanje so bile: sedel mu je na prsih človek neznanec, režal se mu je široko v obraz in je mežikal s hudobnimi očmi.

„Kdo je bil?“ je premišljeval župnik. Popolnoma neznan je bil obraz, toda zdelo se mu je, da ga je že videl nekoč, le v sanjah morda, pred davnim časom... Neznanec, kdorsi že bodi: nespodobno je bilo, da si prišel ob tej mirni uri, o polnoči, ter sedel široko na trudne prsi!...

Slabo je bilo župniku; posegel je po kozarcu in je omočil ustnice. Še je držal kozarec v iztegnjeni roki, ko se je stresel od glave do nog, pol od strahu pol od mraza. Okno je bilo odprto in župniku se je zdelo, da sliši korake na dvorišču.

„Kdo hodi tod ob tej pozni uri? S tihimi koraki, brez glasu, kakor plahonogi tat?“

Dasi mu je bilo hladno, se je vzdignil trudemoma iz postelje ter se je napotil k oknu.

Lepa je bila noč. Bela mesečina je bila razlita po dvorišču, razlivala se je široko po vsej

dolini šentflorjanski. Tiho, nekoliko omahovaje je hodil človek po dvorišču, dolga senca je blodila z njim.

„Kdo si? Odkod prihajaš?“ je zaklical župnik.

Človek pa se ni ozrl; krenil je na desno, nato je krenil na levo, iskal je pač.

Župnik se je razsrdil.

„Ali te ni sram, pijanec, da se potikaš tako pozno po tem tistem kraju in motiš spodobne ljudi?“

Ni odgovoril, še z roko ni zamahnil. Zibal se je polagoma ob svetlem zidu, njegova dolga senca je vstala ter se vzpela visoko prav do pi-sanega okna; zibala se je zmirom dalje od okna do okna, naposled je nenadoma ugasnila, popila jo je mesečina. Tam nekje, v temi, so zaškripale duri.

Župnik je stresel z glavo.

„Tako se plazijo tatje, neverniki, vse križem po teh brezbožnih krajih!“

Nato se je vrnil v posteljo, zavzdihnil je samo še enkrat in je takoj zaspal.

Komaj je zatisnil oči — mislil bi navaden človek, da je minila le minuta — se je vzbudil in dan je bil. Veselo je sijalo solnce skozi okno, lepo in veliko jesensko solnce. Zaklenkal je zvon, pesem njegova pa je bila čudo otožna; Bog vedi, kje je umiral truden popotnik.

Župnik se je polagoma napravljaj, premišljeval je in molil. Nenadoma se je domislil ne-

prijetnih sanj in grenka nejevolja mu je segla v srce. Stopil je k oknu; gorka, čista svetloba je lila skozi jablane na vrtu, dvorišče je bilo še v senci.

Hlapec je zaloputnil spodaj duri in je šel z lenimi koraki in zehaje preko dvorišča.

„Miha!“ je zaklical župnik. „Miha, povej mi, ali nisi ničesar slišal po noči?“

„Kaj bi slišal, gospod?“ je odgovoril Miha.

„Neki človek, tat in razbojnik, se je klatil po noči tod po dvorišču!“

Župnik je hotel še povedati, da se je bil tisti razbojnik priplazil celo v sobo, kar na posteljo, na trudne prsi, toda hlapec je stresel z glavo in je šel dalje, proti hlevu.

„Čudni so gospod!“ je premišljeval Miha spotoma. „Že nekaj časa ni vse po pravici . . . Stari so!“

Odprl je duri v hlev, kmalu nato pa se je vrnil na dvorišče z urnimi koraki.

„Gospod! Gospod!“

Župnik se je prikazal ob oknu.

„Precej pridite doli! Neki človek leži v hlevu!“

Župnika je izpreletelo po vsem telesu; dvakrat mu je padla suknja iz rok, predno jo je oblekel.

Odpirale so se duri tu, tam; prišla je dekla, kuharica je prišla, celo iz cerkve je prišlo nekaj žensk in mahoma je oživel dvorišče.

„No, zijala, zijala! Čemu pa ste prišli, kdo vas je klical? Molit!“

S tresočo nogo je prestopil prag in je iztegnil roke.

„Kaj? Saj je tema, saj nič ne vidim! Odpri vrata na stežaj!“

Škripaje so se odprla vrata; konj se je ozrl radovedno proti pragu, tudi vola sta pogledala z debelimi očmi.

Iz kupa slame, precej pri vhodu, je molel velik, raztrgan čovelj; župnik se je približal polagoma in je pobežal z nogo.

„Kaj je človek, ali ni? — No, vstani, klada!“

Nič se ni zgenilo in župnika je obhajalo tesno, neprijetno čustvo.

„Tak primi no, Miha; poglej, kaj je!“

Tudi hlapec ni bil pogumen; stopil je oprezno k slami in se je sklonil.

„Seveda je človek! Vznak leži, z nogami navzgor.“

Sklonil se je niže, zgrabil je z obema rokama in je vzdignil. Ženske so zakričale, tudi župnik se je plaho umaknil. Na slami je ležal človek, v razcapane cunje oblečen; obraz je bil v senci, videla so se samo široko odprta usta.

„Ali je živ, ali je mrtev?“ je vprašal župnik s tresočim glasom in od čudnega strahu mu je gomezelo po hrbtu, po licih.

Hlapec je potipal za roko, toda izpustil je takoj; telo je padlo na slamo, glava je butila ob

trda tla; kakor prej je visoko štrlel raztrgani čevelj.

„Ves mrzel je in moker!“

Hlapec se je stresel in je stopil v stran.

„Kaj ni mogel nikamor drugam? Kakor nalašč pride sem!“

Ko je bila udarila glava ob trda tla, se je okrenil obraz proti luči. Suh je bil in siv, poraščen do nosa, čelo so zakrivali kuštravi lasje; usta so bila odprta, napol odprte so bile tudi oči in so gledale belo in topo.

Župnik je vztrepetal in se je pokrižal.

„Pomozi Bog in sveta Mati božja!“

Spoznal ga je bil takoj; isti škodoželjni izraz na široko režečih ustih, isti beli, topi pogled; in tudi obleka je bila ista, prav tako razcapana in umazana.

„Pojdi, Miha, teci po župana!“

Nato se je okrenil župnik proti pragu.

„Kaj pa vi? Kaj pa prodajate zijala? Marš!“

Posegel je po palico, zamahnil je v velikem kolobarju in ženske so pobegnile proti cerkvi. Nikoli še niso videle župnika tako srditega; žile na čelu so mu bile nabrekle, obraz je bil temno-rdeč in zabuhel.

Pozvonilo je v tretjič; v zakristiji je čakal cerkovnik in se je čudil. Naposled je prišel župnik; stopil je v zakristijo s trdim korakom in je zaloputnil duri. Rekel ni besedice, na nikogar se ni ozrl. Hlastno in nejevoljno se je oblačil, premikal

je ustnice in je mrmral, cerkovniku pa se je zdelo, da ne mrmra pobožnih molitev.

Tisto jutro je minila maša čudo hitro; neprestano so se pokriževale ženske, poklekale so in vstajale, šlo je po bliskovo. Župnikov talar je frfotal po oltarju; okorni, debeli, belolasi starec se je vrtel kakor novomašnik in pri blagoslovu se je okrenil tako urno, da mu ljudje niso videli obraza. Cerkovnik je begal okoli oltarja, sopel je težko in se je čudil neprestano. Še so klečale v klopeh pobožne ženske in so molile in strmele proti oltarju; toda oltar je bil že prazen in dvoje sveč je brlelo žalostno. Župnik je bil zagrnil kelih s spretno roko, blagoslovil je mimogrede in se je napotil jadrno proti zakristiji. Slekkel se je ter pometal obleko križem po zakristiji, nato je ogrnil suktno in je odhitel na dvorišče.

Nabralo se je bilo že mnogo ljudi; župan je bil tam in učitelj, otroci so se podili po dvorišču, ženske so blebetale, moški so ugibali; celo malo, lepo prase se je bilo izgubilo iz hleva in je begalo strahom in kričeč med ljudmi.

Stopili so v stran in so napravili pot, ko se je prikazal župnik. Pogledal je jezno na ljudi in je stopil k županu.

„No, kaj?“

„I, kaj bi?“ se je nasmehnil debeli župan.
„V mrtvašnico ž njim, pa je konec besedi!“

„Ali je mrtev?“

„Seveda je mrtev; še besede ne zine, usta pa ima odprta.“

Župnik je namršil obrvi.

„Človek je, po božji podobi ustvarjen . . . Miha, naprezi in pojdi po zdravnika!“

Nato je stopil župnik z županom in učiteljem v hlev. Človek je ležal tam kakor prej, z glavo navzdol.

„Vsaj drugače bi ga položili; tu leži kakor . . . Bog vedi kaj!“

„Če je itak mrtev!“ je odgovoril župan.

„Ti, ki zijaš tam na pragu,“ je zaklical župnik, „pridi rajši sem in položi človeka po krščansko!“

Takoj je izginila glava. Nato se je sklonil župnik sam, zgrabil je neznanca pod pazduho in ga je položil na slamo.

„Da bi vsaj vedeli, kdo je!“ je ugibal župan. „Iz naše vasi ni; v celi dolini šentflorjanski niso videli takega človeka, drugače bi ga bili zaprli! Pride, leže in umrje . . .“

Učitelj je opazoval neznanca od blizu.

„Ali je starec, ali je mladič? Lahko bi mu bilo dvajset, lahko tudi petdeset let! Morda ima v teh cunjah kakšne stvari, vsaj kakšno znamenje — iz katere dežele je doma in kam se je bil nameril . . .“

Zdaj se je sklonil tudi župan, odgrnil je neznanca suknjo in je iskal po žepih. Našel ni drugega kakor skorjo kruha, trdo kakor kamen, in

košček papirja, na katerem je bilo napisano z velikimi, okornimi črkami: „Polikarp“.

Župan je zmajal z glavo.

„Potepuh je pač, brez doma in brez imena! Klátil se je Bog vedi kod in ko je bilo treba umreti, je legel, kjer so bile pač duri odprte . . . Bog mu daj mir in pokoj!“

Župnik je vzel papir in roka se mu je tresla.

„Morda mu je bilo tako ime,“ je omenil učitelj.

Župan pa je stresel nevoljno z glavo.

„Polikarp? Tako ni ime nobenemu človeku na svetu! . . . Janez, Jože, Franc — to so imena! Če je kakšen Polikarp svetnik v nebesih, pač nima veliko opravila!“

Župnik je spravil list in je molčal; rdečica v njegovem obrazu je bila bledejša, nekaj težkega in mrzlega mu je leglo na srce. Mislil je trudoma in se ni mogel domisliti, čemu je bil prišel k njemu človek neznanec ob svoji žalostni poslednji uri . . .

Prišel je zdravnik, vesel, majhen, trebušen gospod in se je takoj spravil nad neznanca.

„Seveda je mrtev! Od lakote in vsega hudega je poginil!“

In ker je bil župnik poleg, je pokrižal zdravnik neznanca po čelu, ustih in prsih.

„Zdaj ima vsaj mir! Potepuh je bil, siromak brez krova . . . Na obrazu se mu pozna, da je

doživel veliko . . . Čudno se mi le zdi, čemu si je bil izbral baš farovski hlev . . .“

Župnik je nabral čelo v zlovoljne gube.

„Če bi bil prišel umret kam drugam, recimo v vaš hlev — čemu baš tja? . . . Izgubil se je bil, blodeč, pa je legel, kjer so mu odpovedale noge . . .“

Še je govoril župnik, ko se je nenadoma nečesa domislil.

„He, Miha! Kaj nisi zaklenil hleva sinoči?“

Hlapec se je začudil.

„Seveda sem ga zaklenil, dvakrat, kakor zmirom . . .“

In s sumnjivim, skoro plahim pogledom se je ozrl na mrtvega neznanca.

„No, no!“ se je nasmehnil zdravnik. „To pot si bil pač pozabil. . Dandanes ne prihajajo ljudje skozi ključavnico; suh je kakor treska, tako suh pa le ni!“

Miha se je razsrdil.

„Nisem pozabil! Bog mi je priča, da sem zaklenil vrata! Kaj jaz vem, če ni bil sam hudič ukrenil te stvari!“

Pokrižal se je in se je odmaknil od mrtveca še za par korakov.

Oglasil se je župnik, z mehkim, trepetajočim glasom, kakor da bi prosil usmiljenja.

„Miha, povej, Miha, kaj nisi bil sinoči pri Gašperinu? Ali nisi pil malo čez mero? Greh

je, ampak odpuščeno ti bodi! Le po pravici govori, Miha!“

„Pri Gašperinu sem bil, gospod župnik, vse je res, in tudi pil sem; ampak vrata sem zaklenil prej!“

Natihem je bil župnik sam prepričan, da je bil hlapec vrata zaklenil. Po noči, ob tisti sveti in skrivnostni polnočni uri so se godile stvari, ki jih človeška pamet ne more dognati . . .

Spravili so neznanca v mrtvašnico, župnik pa je poškopil hlev in tudi vrata z blagoslovljeno vodo . . .

Tako se je nagnil dan, se je bližala noč. Ozrl se je župnik proti nebu in je videl, kako je bledela rdeča zarja na zahodu. Dvorišče je bilo že vse v senci, črne so bile jablane. Zapel je zvon in je oznanjal noč.

Ob takih tihih, lepih jesenskih večerih, ko se čuti trudni starec tako sorodnega tistemu obledelemu nebu, v predsmrtni, žalostnotrudni slutnji trepetajočemu drevju, je posedal župnik v vrtu in je premišljeval o minljivosti vseh posvetnih stvari in o bližnji sodbi božji. Tisto noč pa ga je bilo strah teme, neprijaznih senc, ki so segale zmirom dalje in zmirom više. Stopil je v vežo, napotil se je po stopnicah in je napravil v sobi luč.

Odprl je brevir, da bi molil. Srce pa mu je bilo razmišljeno ob molitvi, uhajale so misli v tuje kraje.

„Kako žalostno gori luč nocoj!“

Privil je svetilko, toda visoki plamen je trepetal in je bil podoben zatohlo brlečim svečam ob mrtvaškem odru.

Zaprl je brevir in je stopil k oknu. Hitro se je bilo znočilo; belo je bilo nebo na zahodu in že so se užigale zvezde . . .

Sam ni vedel, kdo ga je bil poklical, kdo mu je kazal pot: župnik je premeril sobo kakor v sanjah, premeril je drugo in tretjo in je prišel v tesno izbo, do vrha napolnjeno z debelimi, zaprašenimi knjigami. Odgrnil je malo okence in odprl se mu je razgled naravnost na pokopališče.

Tam je že sijal mesec, velik in bel, svetili so se križi, čudovito jasno se je svetila mrtvašnica. Ob malem, omreženem okencu mrtvašnice se je prikazal tedaj obraz; natanko je razložil župnik votline oči in ust.

Čuden, mrzel mir mu je legel na srce; vrnil se je v sobo, kjer je gorela luč, ogrnil si je suknjo in si je privihal ovratnik, da bi se ne prehladil. Nato se je napotil; in kakor je bil miren, so se mu noge tresle in so mu časih zašklepetali zobje.

II.

Počasi je šel župnik preko dvorišča, mimo vrta. Na jablanah je pošuševalo listje in je padalo. Zavil je na cesto, ki se je svetila v mesečini kakor s svežim snegom pokrita.

Od cerkve do pokopališča je bilo komaj sto korakov. Že je stal župnik pred velikimi železnimi vrati, prijel je za kljuko in je stresel nalahko. Glej, kljuka se je udala, vrata so se odprla, zaškrpala so hripavo in župnik je stopil na blagoslovljena tla.

Mesečina je oblivala vse pokopališče; tenke, dolge sence so se bočile preko gomil. Sredi pokopališča je stal velik križ z razpetim Kristusom in njegova senca je segala prav do železnih vrat.

Župnik se je odkril in je povetil glavo. Zgodilo se mu je čudno, bridkost mu je napolnila srce. Komaj je še mislil na strahoto te noči in svoje poti, komaj še videl pred sabo vegaste, plesnive križe, polpodrta kamenita znamenja. Grehi, zdavno že obžalovani, milostno odpuščeni, so mu ob tej zlousodni uri obtežili dušo.

Dolga je bila pot od križa do mrtvašnice — preromal je pač dolgo življenje . . .

Tako stoji starec, betežen ves in sivoglav, blizu konca dolge poti in spozna ob prepozni uri, da ni služil ne Bogu in ne svojim bližnjikom, temveč sam sebi in svojemu mesenemu poželenju. Vsa dobra dela — in toliko jih je bilo! — so izvirala iz hinavstva. Ni čakal človek plačila v nebesih; stoterno si je povrnil sam in je občutil povrhu še ukradeno sladkost dobrotelčnosti . . .

Naslonil je župnik glavo ob veliki križ in je molil.

Kaj se ni oglasilo od mrtvašnice sem, poklicalo z nestrpnim glasom, kakor kliče človek, ki gleda na zlobnourni kazalec ure in bi ga rad ustavil z nejevoljno roko? . . . Župnik se je napotil po beli, peščeni stezi proti mrtvašnici. Visoko v zvoniku je zahreščalo, zdrknilo, ura je bila polnoči. Jadрно je bil prišel sveti čas, komaj minuta je minila od zgodnjega večera do te skrivnostne ure.

Župnik se je oziral na vse strani in ni zapazil ničesar. Toda zdelo se mu je, da se je bilo zgenilo tu, tam, da je šklepetalo, pošumevalo narahlo, da se je klopotoma zapiralo in odpiralo, kakor da bi odskakovali pokrovi od rakev. Dihnila mu je v obraz zatohla mrtvaška sapa, hušknilo je bilo prav mimo njega breztelesno bitje, nemirno blodeča duša, z grehi obložena, v stoletni ogenj obsojena.

Pokrižal se je in je pobožno sklonil glavo.

„O vi pravični, pod bremenom kesanja vzdihujoči, ki prosite objokani pred nebeškimi vrati, dodeli Vam Bog svojo neskončno milost!“

Jadarno je hitel čas in župnik je vztrepetal, ko ga je poklical nestrpen, ves že zlovoljen glas. Pod zaščito pobožne molitve se je bližal župnik mrtvašnici. Udano mu je bilo srce, noge pa so bile trudne in so se tresle.

Počasi je odprl duri in je postal na pragu. Temno je bilo v mrtvašnici, le skozi okno je sijal pramen bele mesečine, naravnost na mrtveca,

ki je ležal na visokem odru. Župnik se je približal, stal je tik pred njim.

Neznanec je bil oblečen še zmirom v tiste razcapane cunje; prsi so mu bile razgaljene. Ležal je iztegnjen na odru, roke ob životu. Glava je bila globoko nagnjena, ležala je na trdem lesu. Nikogar ni bilo, da bi bil položil siromaku blazinico pod glavo ali vsaj kako staro kamižolo. Župniku se je zasmilil; sklonil se je in je iskal po mrtvašnici; naposled je našel v kotu zraven lopate raztrgan predpasnik in prazno vrečo; položil je oboje neznancu pod glavo in zdelo se mu je, da je bil siromak sam vzdignil glavo ter se hvaležno oddahnil. Nato je prinesel župnik vegast stol ter je sedel poleg odra, neznancu ob vzglavje.

Opazoval mu je obraz, ki se je svetil v mesečini. Lica so bila rumenkasto bleda, oči so bile globoko udrte, napol zatisnjene. Dasi je bil obraz ves poraščen in so padali kuštravi lasje do obrvi, je bilo župniku očito, da je bil človek še mlad in da je bil njegov obraz nekdej pač zelo bel in nežen. Veliko, brezkončno trpljenje je bilo zarezalo gube vanj, je stisnilo prej tako polne in ve-sele ustnice in je potisnilo obrvi do oči. Pogledal je na roke — tudi roke so bile majhne in nežne, toda vse razprskane in od solnca zarjavele.

Župnik je vstal in se je sklonil preko mrtveca.

„Povej mi, kdo si, da zadobi moja duša mir!“

Zgenile so se trepalnice, smehljal je zaigral okoli ustnic. Župnik je zapazil strahoma, da ni

ležal mrtvec pred njim, ampak živ človek, ki se je zatajeval iz same hudomušnosti.

„Povej mi, zakaj si bil prišel k meni ob tako poznem času? Povej mi, kaj hočeš od mene, da si tako prišel ter ugrabil mojemu srcu zadovoljnost bogoslužnega starca? Kaj sem ti storil, da si vznemiril poslednje dni mojega življenja?“

Župnikov glas je bil proseč, skoro jokajoč. Smehljaj na obrazu neznanca pa se je širil, zmirom bolj razločen je bil in zmirom bolj prešeren. Oči so se polagoma odpirale, punčice so se obračale na desno stran in so se svetile. Naposled je zganil nalahko tudi z roko, uprl se je z dlanjo, kakor da bi se hotel vzdigniti.

„Kaj me ne poznate, gospod župnik?“ je vprašal smehljaje, z zelo prijetnim, mehkim glasom. V tej lepo zveneči mehkobi je bilo celo nekaj plahosti, ki je bila ostala neznanecu pač še izza življenja.

„Ne, prijatelj, ne poznam te!“ je odgovoril župnik odkritosrčno. „V tvoji suknji je bil listek z imenom ‚Polikarp‘; ampak takega imena, oprosti, ni imel še živ človek na svetu. Pač sem že krstil tisoč ljudi v dolgih dneh svojega pastirovanja, toda ne spominjam se, da bi bil kaznoval nedolžnega človeka z imenom Polikarp . . .“

Resnično se je vzdignil neznanec na odru, uprl se je ob desni komolec, sklonil se je bliže k župniku, svetle oči so bile zdaj široko odprte.

„Domislite se, gospod župnik, domislite se!“

V enem samem trenutku je preletel župnik v svojih mislih dolgo vrsto let ter se je ustavil v davni preteklosti. Ustavil se je — kri mu je ginila iz lic in začel se je tresti po vsem životu. Iztegnil je roko proti neznancu in se je umikal z okornimi nogami.

„Ali ste se domislili, gospod župnik?“ . . .

Smehljal na ustnicah neznanca je bil še bolj prešeren, že je bil zloben, nekaj sovražnega se je svetilo v očeh.

„Ali ste se domislili? . . . Zdaj sem prišel, da narediva račun. Dolga je bila cesta in skoro sem se bal, da ne izgrešim cilja, ali da ne obležim tam kje v jarku. Natanko ob pravem času sem dospel, kakor da bi bil izračunil na minuto; toliko da so me še nosile noge in niti moči nisem več imel, da bi si bil poiskal pošteno vzglavje . . . Vedel sem, da pridete nocoj, in lepo je, da ste prišli . . . Narediva račun!“

Skrčil je tudi kolena, vzdignil se je čisto na odru in se je napravljal, da bi vstal.

Župnik je iztegnil obedve roki in je pokleknil.

„Usmili se v imenu božjem, usmili se starca!“

V istem hipu je legel neznanec na oder, glava je udarila ob les in nato je ležal iztegnjen, roke ob životu, popolnoma kakor prej; tudi oči so se zaprle in le skozi ozko špranjo je gledala motna, mrtva belina.

„Tebi, o Bog, čast in hvala!“ je zavzdihnil župnik. Pot mu je lil od čela, tresel se je po vsem životu, in ko je vstal, je komaj premaknil nogo; šel je sključen, težko sopeč, kakor devetdesetleten starec, ki gleda v tla in išče groba . . .

Ob durih je bilo v izdolbenem črnem kamenu par kapljic blagoslovljene vode. Župnik je pomaknil vanjo prste in se je najprej pokrižal, nato je poškopil v znamenju križa tudi mrtveca.

„Počivaj v miru!“

Naglas je izpregovoril, toda nič vere ni bilo v tem glasu, trepetajočem od groze. Poslednjikrat se je ozrl na mrtveca in zdelo se mu je, da strmi vanj skozi špranjo med trepalnicami . . .

Še svetlejša je bila mesečina, ko se je vračal župnik preko pokopališča. Jasno je bilo kakor po dnevi; sence so bile bolj krepko začrtane, svetloba je bila žarnejša nego v solncu; razdalje so se izpremenile; vse stvari so bile bližje in manjše. Tam v dolini je ležala vas in bele hiše so bile tako blizu in tako majhne so bile, da bi se človek sklonil ter pokrtil z dlanjo vso dolino.

Župnik je zaprl železna vrata in se je vračal počasi ob zidu, ob vrtu proti farovžu. Zelo dolga se mu je zdela pot in truden je bil. Ko je došel na dvorišče, je stopal potihoma in oprezno, da bi ne hreščal pesek pod koraki. Prav tako potihoma in oprezno je odpiral duri, da bi se morda ne vzdramila kuharica, poslušala še v poluspanju,

nato poskočila strahoma ter prižgala svečo. Plazil se je po stopnicah, kakor tat je odpiral duri v spalnico. Ves utrujen in bolan je sedel na stol poleg postelje in je zakril obraz z rokami.

„Hudo si me kaznoval, o Gospod! . . .“

Danilo se je komaj, ko so sedeli v kuhinji hlapec, kuharica in dekla.

„Take noči še ni bilo!“ je zavzdihnila kuharica. „Kaj nisi slišal, Miha, kako je hodilo po dvorišču, po stopnicah?“

Tudi Miha je bil ves zaspan in zlovoljen, kakor po prečuti noči.

„Seveda sem slišal! Mimo okna je šlo, prav dobro sem videl, ko sem se nenadoma vzbudil; tam na cerkvi se je zibala senca ob zidu . . .“

„Poslušam, poslušam,“ je pripovedovala dekla, „in slišim, kako se plazi mimo okna kakor tat. Kri mi je zastala — vedela sem precej, da hodi okoli tisti razbojnik, ki je umrl po noči v hlevu, Bog mu daj večni mir in pokoj! Od strahu si ne upam dihati; on gre prav mimo okna, zadene se s kormolcem obnje in gre dalje. Daleč je že bil, ko vstanem in vzamem molek in stopim k oknu. Kaj sem videla tedaj, o ljudje krščanski? Nekdo hodi po pokopališču, postane pred velikim križem, odpre duri v mrtvašnico. Tisti človek je bil, ki je umrl po noči v hlevu . . .“

Vsi trije so se pokrižali.

„V tej hiši ni vse po pravici!“ je govorila kuharica tiše, skoro šepetaje. „Zakaj je prišel na-

ravnost v farovž. in je umrl tam, tebi nič, meni nič? Pa zakaj se plazi zdaj tod okoli, ne zadobi miru?“

Spogledali so se in vsem trem je zaključevala v srcu ista misel.

„Nocoj ne bom zatisnila očesa!“ je potožila dekla. „Zakleni, Miha, zakleni varno vse duri — Jezus, če bi prišel v sobo, stopil k postelji! Razbojnik je bil v življenju . . .“

Miha je stresel z glavo.

„Ne pomaga nič, zapirati duri... Ko sem bil v mestu, pomislite, kaj se je zgodilo tam. Leži v mrtvašnici družba mrličev, brezbožnih ljudi, potepuhov, ki so si bili sami končali življenje z neverno roko. Trdno so bile zaklenjene duri — toda jutraj, glejte, leži pred durmi, ves potolčen, star in nemaren žid. Po noči, opolnoči, so ga bili pretepli tovariši ter so ga vrgli iz mrtvašnice, ker je bil ostuden in je dišal neprijetno. Taki so ljudje!“

Kuharica se je stresla od groze.

„Tako blagoslovijo človeka in ga pokopljejo po krščansko, on pa, ne da bi mirno spal in čakal božje sodbe — o, zame ne bo več mirne noči; in pokopališče je tako blizu!... Če bi poškrpili prag in okno z blagoslovljeno vodo?“

„Dobro bi bilo!“ je prikimal hlapec. „Ampak, po pravici rečeno, ne bojim se mrličev. Nikomur še nisem storil hudega, temu razbojniku celo ne. Tisti naj se ga boji, ki ima kaj na vesti!“

In spet so se spogledali vsi trije.

„Pojdi zdaj, Marta, pokliči gospoda!“

Miha je vstal in se je napotil v hlev, kuharica pa je šla buditi župnika. Težka ji je bila pot, noge so ji bile okorne od ponočnega, komaj prestanega strahu. Stala je nad stopnicami, ni si upala potrkati, še proti durim ne pogledati. Prijela je naposled za kljuko in se je zelo začudila; duri so bile samo priprte.

S plahim korakom je prestopila prag; prva soba je bila prazna. Potihoma, po prstih je stopala proti spalnici in srce ji je bilo težko, stisnjeno od groze, kakor ponoči, ko se je plazila skrivnostna senca mimo okna.

„Tod je hodil!“ je pomislila in se je pokrižala.

Tudi v spalnico so bile duri samo priprte. Odpahnila jih je narahlo ter je pogledala v izbo. Župnik je sedel na stolu poleg postelje globoko sključen, čelo skoro na kolenih in obraz zakrit z rokami. Oblečen je bil, čevlji so bili rosni in suknja je bila spodaj ob robu oblatena; klobuk je ležal na tleh.

„Jezus, Marija in vsi sveti angeli božji!“

Z omahujočimi koraki se je vrnila kuharica v kuhinjo, sedla je na stol in dolgo ni izpregovorila besede. Naposled so se ji usule solze po licih.

„Molite, ljudje, molite za gospoda in za njegovo ubogo dušo!“

III.

Stali so ljudje in so ugibali. Niso mogli ugeniti. Takega pogreba še ni doživela vas. Posegel je človek, da bi zgrabil skrivnost, no, segel je v meglo.

Vršilo pa se je po vrsti takole:

Navsezgodaj je prišel k župniku cerkovnik in je dejal: „Tistega potepuha, ki je poginil v hlevu brez zakramentov, zagrebemo pač kar tako in brez ceremonij, tja v kot, kjer so pokopani tatje in razbojniki . . .“

„Kako?“ je vzkipeł župnik in je ves zardel. „Kako govoriš o krščanskem človeku? Da bi le prišel ponoči in te zgrabil za ušesa in te pošteno stresel! Nič brez ceremonij! Prišel je človek in je umrl v mojem hlevu in zatorej je moja skrb, da ga pokopljemo po človeško! Le brž se napravi in pokličí pogrebce, in v črno naj se oblečejo! In tudi pevcev poišči, da mu bodo zapeli na grobu, sam pa pojdi in mu zvoní z velikim zvonom, zato da zadobi njegova duša mir!“

Cerkovnik se je čudil in je šel po stopnicah in se je čudil zmirom bolj.

„Umrla je lani stara Kovaška, pobožna ženska, napol svetnica, pa ji nismo zvonili z velikim zvonom in nikogar ni bilo, da bi ji zapel na grobu. Tudi meni, kadar me pozove Bog, ne bodo peli. Tako pa pride potepuh, nevernik morda —“

Nejevoljno je stresel z glavo in na dvorišču je celo pljunil.

Takoj se je razleglo po vasi, po vsej dolini in celo preko hribov; nekaj neprijaznega je leglo na srca, zlovoljno so gledale oči.

„Prišel je bil po noči, živa duša ne ve odkod, razcapan je bil in neumit in je poginil v hlevu kakor brezbožna žival. In glejte — zvonu mu na fari z velikim zvonom, črno oblečeni pogrebci nosijo rakev, spremlja jo župnik sam in ob grobu pojo pevci žalostinke . . . Čudna znamenja — nič dobrega ne hrani prihodnost! . . .“

K župniku je prišel mizar in se je odkril in poklonil na pragu.

„Rakev mi napravi!“ je zapovedal župnik. „Trdno in pošteno rakev, iz močnih hrastovih desek, tako da ne bo strohnela nikoli in da je v sto in dvesto letih ne bodo preglodali črvi! Lepo jo pobarvaj, tako da se bo svetila, in bel križ, velik bel križ napravi na pokrovu!“

Šel je mizar in se je čudil. Ko je stal pred hišo in tesal rakev iz težke hrastovine, so prihajali sosedge in so gledali s temnimi očmi.

„Kdaj, prijatelj, boš tesal meni tako rakev, tako lepo pooblano in pobarvano, s tako velikim križem? In jaz sem krščanski človek, nikogar še nisem osleparil, z nikomer se še nisem tožil!“ . . .

Zamolklo je zazvonilo, razleglo se je glasneje, ves zrak se je stresel nad faro in se je tresel neprestano kakor v skrivnostni bojazni. Spogledali

so se ljudje in so se odkrili; srca so bila težka, žalostnih slutenj polna . . .

Komaj je ugledal župnik mizarja, ki je peljal na vozičku rakev na pokopališče, se je napravil tudi sam; toliko da se je še utegnil pokrižati. Pred mrtvašnico je došel mizarja.

„Kako si napravil?“

„Trdno rakev; če bi se uprl človek s pleči, ne bi odrinil pokrova!“

Župnik je pogledal jezno.

„Kaj pa govoriš? Kakšne neumnosti? Saj ne bomo zagrebli živega človeka!“

Sklonil se je in je pobobnal s pestjo po pokrovu.

„No, res bi ne odrinil pokrova! . . . Ampak ob straneh — ali so dovolj močne deske ob straneh?“

„Kakor jeklo! Če bi se uprl s komolci, ne bi jih razmaknil!“

Župnik se je oddahnil globoko in si je obrisal z robcem čelo in lica.

„Tako naj torej spi tu notri v božjem imenu!“

Ozrl se je še enkrat na rakev in je zamrmral.

„Ampak boljše bi bilo, če bi bila lita iz železa . . .“

Mizar je odprl usta in je pogledal topo, toda rekel ni ničesar . . .

Tako počasi je mineval dan, tako leno je romalo solnce proti goram! Župnik je čakal pogrebcev, ki so se mudili, neverniki brezskrbni, po

krčmah in drugih brezbožnih krajih. Vdrugič je zapel veliki zvon in župnik se je napotil proti cerkvi.

Ljudje so se zbirali na pokopališču. Nabralo se jih je čudovito veliko in kmalu je bilo pokopališče polno vse do zida. In kakor da bi se bili domenili: vsi ljudje so bili prazniško oblečeni, stali so odkriti na stezah, ob gomilah, za vegastimi križi; nihče ni izpregovoril glasne besede, tesna so bila srca. Nikjer bi ne opazil človek tistih veselih, zadovoljnih obrazov, ki so drugače pogrebcev čednost; stisnjena so bila ustna in v tla so gledale temne oči. Ali tudi žalosti ni bilo na nobenih licih, v nobenem vzdihu; senca, ki je polagoma zagrinjala pokopališče, ni bila bridkost; bojazen je bila, toliko nemirnejša in groznejša, ker ji človek ni poznal izvora in ni vedel, odkod se bliža zlo in v kakšni podobi.

Polagoma se je nagibalo solnce, že se je skrivalo za goro. Še zmirom so prihajali ljudje, neznanci iz daljnih krajev, ki jih prej živa duša ni še videla na fari. Ob železnih vratih se je prikazal celo človek v pisanem zimskem kožuhu in z visoko črno kučmo na glavi; opiral se je ob palico in je gledal z začudenim in nespametnim pogledom proti mrtvašnici. Ženske, nadložne starke v širokih zelenih oblekah so cmokale s tankimi ustnicami in rožljale z molki.

Prišel je župnik in cerkovnik je šel pred njim s kropilnikom. Naravnost proti mrtvašnici je

stopal župnik in se ni ozrl nikamor. Njegov korak ni bil trden, zdelo se je celo, da se mu noge nekoliko opletajo. Glavo je imel povešeno, gledal je v tla z nagubanim čelom in strnjenimi obrvmi. Čutil je morda, da se je oziralo nanj tisoč oči.

„Kako se je postaral!“ je zašepetala ženska za njegovim hrbtom. „Šele od včeraj se je postaral — prej ni hodil tako sključen in tudi lasje še niso bili tako sivi . . . Težka skrb mu leži na duši . . .“

Župnik je stopal v mrtvašnico. Sveče so gorele, okoli nizkega odra so stali pogrebci. Neznanec je ležal v rakvi, že je udarilo kladivo prvikrat po pokrovu in zamolkel zvok se je razlegel daleč preko pokopališča. Župnik je iztegnil roko.

„Stojte! . . . Kakšni žebli so to? Človek krščanski, to so bucike, in če bi se le z mezincem dotaknil pokrova, bi ga vzdignil, kaj šele, če bi se uprl z rameni! Le brž stopite po druge žeblje, poštene, trdne žeblje, tako da bodo držali kakor smrt! . . . Ne mudite se predolgo, zakaj solnce že zahaja!“

Stali so pogrebci in so molčali. Hladno je bilo v mrtvašnici, hladna groza je legla na srce. Neznanec je ležal iztegnjen v rakvi, bose noge so se dotikale vznožja, roke so bile prekrizane na prsih. Obraz ni bil več tako suh in upadel, ker je bila brada prstrižena; ustnice so se nalahko smehljale in skozi špranjo desnega očesa se je svetilo kakor radoveden in hudomušen pogled.

Prišel je človek in je prinesel polno pest žebeljev, trdnih, poštenih žebeljev in kladivo je zapelo.

„Ne tako dolgih presledkov!“ je ukazoval župnik. „Zabili bi kar rajši buciko na vsakem oglu, ali pa bi z moko zalepili! . . . Samo za palec drug od drugega naj bodo žebli . . . in krepko zabijte . . . pošteno udarite!“

Zmirom tesneje je bilo pogrebce, pričam neusmiljenega početja. Zazdelo se je Marku, mizarju, da zabijajo v rakev živega človeka, in zazeblo ga je.

„Zakaj takisto, o gospod?“ je zaklical cerkovnik.

Župnik pa se je razsrdil.

„Kaj bi bilo tebi prav, da bi blodil po smrti kakor vešča, ko ti je duša vsa od vrha do tal z grehi obložena? Moli rajši, moli!“

Veliki zvon je zapel, vzdignili so rakev. Ob tistem slovesnem trenutku so se ljudem zasolzile oči; bilo je kakor slutnja velike nezgode, kakor ponižna prošnja za milost in usmiljenje.

Grob ni bil daleč, dvajset korakov morda od mrtvašnice. Po zapovedi župnikovi so bili izkopali globoko jamo in rumena prst je bila visoko nagomiljena ob grobu.

S pojočim, tresočim glasom je molil župnik. Zazibala se je rakev, ropotoma je zdrknila v jamo. Župnik je molil, in ko je molil, mu je zamigljalo, zatrepetalo pred očmi in odluščila se je plast

prsti pred njegovimi nogami. Omahnil je, nagnil se je z vsem telesom.

„Bog se usmili!“ je zaklical človek zadaj.

„Bog se usmili njegove duše!“

Župnik se je osvestil, zavzdihnil je globoko in se je ozrl; njegove oči so bile rdeče obrobljene in so gledale motno. Zašumelo je med ljudmi od zida do zida; nekateri so se pokrižali, človek v zimskem kožuhu je plaho pobegnil.

„Počivaj v miru!“ je zaklical župnik in je škropil preko groba v znamenju križa.

„Počivaj v miru!“ je zaklical glasneje, trepetajoča prošnja je stokala v njegovem glasu.

Gruda je zabobnela po pokrovu in pevci so zapeli žalostinko. Daleč je segala pesem in čudno žalostna je bila, tako da se je stiskalo srce od neznane bolesti. Nenadoma je prerezal pesem srdit in hripav glas.

„Kako pa mečete, kaj počnete?“ je klical župnik. „Otrok bi privzdignil tako zrahljano prst! Trdo naložite in ti, cerkovnik, stopi doli in potlači z lopato, z nogami!“

Zmerom bolj rdeče so bile njegove oči, nemirno in motno so gledale. Obraz mu je bil zabuhel, toda krvi ni bilo v njem.

Tako so nagomilili silno gomilo, pač seženj visoko. Potni in trudni so stali pogrebci ob grobu; utrujenost ni bila samo v rokah, segla je bila tudi v noge in v srce celó.

„Zdaj pa se napravite,“ je ukazal župnik, „napravite se in prinesite tisti veliki kamen, ki leži brez potrebe tam za mrtvašnico! Prinesite ga in ga položite na gomilo!“

Šli so pogrebci in so prinesli velik in težak kamen, morda zavržen spomenik z neznanega, pozabljenega groba. Omahovaje in težko sopeč so nesli kamen in so ga zavalili na gomilo, tako da se je vsedla za ped globoko. Župnik se je od-dahnil, kakor da bi se bilo to težko breme od-valilo z njegovih ramen.

„Počivaj v miru!“

Na ustnicah pa mu je zatrepetal smehlaj in za trenotek se je zasvetila škodoželjnost v njegovih očeh.

„Kaj praviš, cerkovnik, ali je človek na svetu tako krepak, da bi s svojimi pleči razmaknil to gomilo, odvalil ta kamen?“

Cerkovnik se je umaknil za korak in ni odgovoril, župnik pa se je nasmehnil še bolj veselo. Da, celo prešernost se je prikazala na njegovem obrazu.

„Kako misliš, dragi moj, da bo pač pogledal o polnoči? Krepko drže žebliji, trdni, pošteni žebliji in zelo soliden je tudi pokrov . . . Le poslušaj opolnoči, kako bo stokal, upiral se v potu obraza . . . ali kamen se niti ganil ne bo . . .“

Cerkovnika je izpreletelo hladno po hrbtu in pokrižal se je s tresočo roko. Župnik je umolknil

in spet je bil resen njegov obraz. Postal je še, še enkrat se je ozrl na gomilo.

„Počivaj v miru, popotnik, in privošči počitka tudi drugim krščanskim ljudem!“

Truden je bil župnik in globoko je klonil glavo, ko se je vračal s pokopališča. Pozdravljali so ga ljudje, toda pozdrav je bil hladan, ozirali so se nanj z mrkim in plahim pogledom.

„Po tem težkem opravilu,“ tako je dejal župnik županu in učitelju, „po skrbeh te noči in tega dneva se spodobi, da izpraznimo kozarec vina. Mrtvec je bil moj gost in tako je treba, da mu po lepi krščanski navadi napravim pogrebščino. Pojdita z mano!“

Šli so v farovž in kuharica je prinesla vina in pečenke na mizo. Že po prvem kozarcu so se zjasnili, so zardeli obrazi; veselo so se zablistale oči in zmirom glajše je tekla beseda.

„Kaj se vama zdi,“ je vprašal župnik prešerno, „ali ga nisem imenitno spravil, dobro zaklenil? Kaj, mislita, poreče, kadar se vzdrami ob polnočni uri, upre se z onemoglo silo, se osvoboditi ne more? Zares, smili se mi skoro popotnik ubogi . . .“

Pijano so gledale oči učitelja in župana, ali v pijanosti so se začudile.

„Močno je vino, gospod župnik, zelo vam je seglo v trudno glavo . . .“

Župnik pa se je zasmel.

„Močno je vino, jaz pa ga nesem vedro na svojih starih ramah in prav nič mi ni seglo v glavo . . . Ali ga nista videla, ko je ležal na odru in se je škodoželjno smejal skozi špranjo desnega očesa? Ni vedel siromak, kaj ga čaka; ni pomislil na trdne, poštene žeblje, ne na silno gomilo, tudi ne na težki kamen . . . O, prijatelja, lahko mi je zdaj pri srcu. Trčita z mano; veselje živim ljudem, mrtvecem mir!“

Čudila sta se, ali tudi strah se je prikazal v očeh. Župnik se je smejal glasno in razposajeno, trkal je s tresočo roko in vino se je razlivalo po mizi.

Učitelj je vstal.

„Mir tudi živim ljudem, gospod župnik! Pozno je že, skoro se že bliža polnoč . . .“

„Ali vas je strah? Ni treba — težak je kamen, trdni so žebli . . .“

„Res, gospod župnik, strah me je, če vam takole pogledam v obraz. Nisem vas še videl takega . . .“

„Pomladil sem se pač to uro; zakaj veliko, prijatelja, veliko sem doživel ob teh čudесnih dneh . . .“

Tudi župan se je bil napol štreznil in ni mu bilo prijetno pri srcu. Stal je ob durih s klobukom v roki in mudilo se mu je na cesto, zakaj zatohel je bil v sobi zrak in je dišal po mrtvecih.

„In ponoči, kadar udari polnoči,“ je govoril veselo župnik, ko je odpiral duri, „o pol-

noči, prijatelja, se ozrita skozi okno na pokopališče! Majal se bo težki kamen, gibal se bo narahlo, ne bo se odvalil . . .“

Učitelj ni poslušal do konca in je hitel po stopnicah navzdol. Trušč in smeh se je oglasil spodaj; tam so pili pogrebci . . .

Sam je ostal župnik in takoj se je zgenilo globoko v srcu, zaključevalo je naskrivoma. Obrvi so se pomeknile niže na oči, spet so se tresle trudne noge.

„Mislim, da je kamen le premajhen . . . Jutri, res, jutri že jih navalim še dvoje na gomilo!“

Sedel je za mizo in je pil. V tistem trenutku, ko so se bile zaprle duri za učiteljem in županom, se je vzdramila ura na steni. Kazalca, prej tako lena in zaspana, sta se pomikala čudovito hitro. Ozrl se je župnik na uro in izpreletelo ga je kakor strah; skoro na jok so se mu nabrale ustnice.

„Oh ne, tako majhen je kamen, tako lehak, da bi ga odvalil z mezincem. In pokrov je kakor od papirja; zasmel se bo prešerno, pokrov bo odletel in kamen bo ležal ob razmaknjeni gomili . . .“

Izpraznil je poln kozarec in obšlo ga je upanje . . .

„Zgodi se, kakor je božja volja! Slečem se in ležem in se zakrijem preko oči . . . Pol ure dela bo imel, predno se pripeha iz groba; pokopališče je zaklenjeno in zaklenjen je farovž in mizo postavim pred duri . . .“

Ozrl se je na svetilko, ki je visela od stropa, in je zapazil strahoma, da luč pojema, umira; privil jo je visoko, toda plamen je skopnel takoj in je gorel mirno, zaspano. Župniku so se šibile noge in roke so se mu tresle. Ni postavil mize pred duri in tudi ni legel. Počasi, s povešeno glavo, po tatinsko se je napravil iz sobe.

„Samo da pogledam skozi okno, samo za hip . . . Treba je, da vidim, kako se brani moj kamen . . .“

Šel je preko temne izbe, preko druge in tretje, prišel je v knjižnico. S plaho, tresočo roko je odgrnil zastor, tako da je zasijalo v izbo svetlo jesensko nebo. Visoko je že svetil mesec, zvezde so bile prižgane,

„Zgodi se, kakor je božja volja!“

Oglasila se je polnočna ura, župnik se je ozrl na gomilo. Narahlo se je zganil kamen, zazibal se je na desno, na levo, in se je odvalil . . .

IV.

Zdaj pa pomislite, ljudje, kaj se je zgodilo pred petindvajsetimi leti! Lahko bi tudi rekel pred tridesetimi, zakaj čas hiti, dogodki se pode jadrno mimo in kdo bi štel ure in minute! . . .

Dolgočasen septembrski dan je bil; deževalo je v tenkih, gostih curkih, neprestano, tiho; blato je segalo že do gležnjev, rumena voda je

bila stopila iz potoka in se je razlila po travniku. Nikogar ni bilo na cesti; časih se je prikazal ob oknu zaspan, zlovoljen obraz in se je oziral proti nebu.

Ob tistem času je stopila babica iz nizke hiše, na klancu skrite. Starikava, debela ženska je bila, iz rejenega obraza so gledale drobne, dobrodušne oči. V naročju, na iztegnjenih rokah je nosila majhno podolgasto breme, s čipkastim prtom pokrito; nerodno ji je bilo, ker je morala držati v roki dežnik in ker bi si bila rada tudi krilo privzdignila, ki je bilo kmalu oškropljeno za dve pedi visoko.

„Ob takem vremenu gonijo človeka na pot!... No, več je vredna krščanska duša nego nedeljsko krilo! In tudi štruce ne bo, komaj da bo goldinar!... Bog vedi, odkod je priromala ženska — otrok je še skoro in tudi omožena ni... Pregrešen je dandanašnji svet in zmirom bolj brezbožen!“

Zibala se je previdno in počasi po blatni cesti, izogibala se je širokim lužam, toda kamor je stopila, se je vdrla noga globoko v blato. Dež je potrkaval na dežnik in kmalu so curljali od njega tenki curki. Nikogar ni srečala na cesti, samotna je bila vas, potopljena v dež in blato.

Časih se je ozrla babica izza dežnika, če bi ne prišel nasproti spodoben in usmiljen človek, da bi kumoval siroti, iz greha porojeni.

„Bog se ga usmili — nikogar pač ne bo, da bi mu vrgel vsaj goldinar v zibko! Cerkovnik

ga bo držal in bo jutri že pozabil na krst in ime, ali pa morda pijani Jaka in siromače bo že ob krstu zaduhalo žganje . . . Dal Bog, da bi ne živelo!“

Pred hišo je stala debela ženska in je gledala s čemernim obrazom v sivi dež.

„Kam, babica?“

„V cerkev. Ženska me je prosila — otrok morda ne doživi jutrišnjega dne . . . Povila je prezgodaj . . .“

„Ali je kaj povedala, odkod da je, čemu je prišla v vas?“

„Toliko vem kakor nič; besede ne spravi človek iz nje; leži tam in gleda v strop. Še juhe ni marala, siliti smo jo morali . . .“

„Miha pravi, da jo je videl v mestu; gosposko da je bila oblečena . . .“

„Kdo bi vedel? . . . Prosila je, da bi prišel kaplan, pa je prišel župnik; in tudi danes mi je rekla, ko sem se napravila na pot: „Kaplan naj pride, recite mu, da naj pride!“ In me je pogledala s tako velikimi očmi, da me je izpreletelo . . .“

Ženski sta se spogledali.

„Naj bo že, kakor je božja volja!“ je vzdihnila babica. „Pregrešen je svet in kdo bi sodil? . . . Otrok je nedolžen, pa trpi že ob rojstvu. Še botra nima . . .“

„Ali je fant, ali je dekle?“

„Fant je; mati bi rada, da bi bil Franc . . .“

„Če bi bilo dekle, bi jo držala . . . Škoda!“

„Kaj pa mož?“

„Ej nadloga, v krčmi je . . .“

Babica se je zibala dalje, roke so jo že bolele, cerkev je bila daleč.

„Da bi vsaj kdo prišel, ki bi mi držal dežnik! Ampak ob takem vremenu sede za pečjo in se ne zmenijo za človeka . . .“

Tam, kjer se je cesta nagnila, predno se je vzpela v klanec proti cerkvi, je stala nizka, umazana koč. Babica je potrkala z dežnikom na okno.

„Ali je Jaka doma, da bi šel za botra?“

Na pragu se je prikazala suha ženska.

„Doma je, Bogu bodi potoženo, doma! Ampak na peči leži kakor klada in smrči. Prišel je domov in se je opotekal in je rekel, da je papež . . .“

Babica je zmajala nejevoljno z glavo.

„Zdaj pa išči botra! Naposled ga bo res držal cerkovnik in nihče drugi! Jaka vsaj zapiše, komu je boter, zato da ne pozabi; cerkovnik pa je nemaren človek . . .“

Ženska na pragu je pomislila.

„Kaj bi ne stopili malo noter in počakali? Saj se bo klada kmalu streznila, pa pojde!“

Babica je pogledala skozi duri; na peči je ležal človek na hrbtu, oblečen in obut, in je smrčal.

„Ne, čemu bi ga dramila! Spal bo pač do noči in otrok Bog vedi, če bo živel . . . Da bi mi vsaj dežnik držal — pa se napije in obleži!“

Babica se je napotila dalje, v klanec proti cerkvi. Niti za trenotek ni ponehal dež; na klancu si je izgrebla voda ozke struge in umazani študenti so curljali v dolino, zbirali se v jarke.

Stopila je v cerkovnikovo hišo.

„Kje pa je mož?“

„Ni ga; šel je z župnikom obhajati; na Hrib sta šla pa se pač ne povrneta do večera . . .“

„O sitnost!“ je zavzdihnila babica. „Kdo pa bo zdaj boter temu otroku?“

„Ali je dekle?“ je vprašala cerkavnica in je narahlo odgrnila prt.

„Eh, fant je — botro bi že dobila, žensk je veliko na svetu . . .“

Sedla je in je položila otroka na mizo, da bi si odpočila roke. Pod prtom je tenko zacvililo.

„To je od tiste ženske? Kaj pa ona?“

„Oboje ni za nič; otrok ne bo dolgo in tudi njej bi lahko svetili . . . Za Franceljna, pravi, da naj ga krstimo.“

Cerkavnica je zmajala z glavo.

„Ej, težko pojde, težko! Nezakonski je, pa ne verjamem, da bi ga krstili gospod za Franceljna . . .“

Babica se je začudila.

„Otrok je otrok, duša je duša. Kaj pa more otrok za greh svoje matere, Bog ji odpusti!“

„Je že tako! Nekaj kazni mora biti pač že na tem svetu . . . Kak star, ves zgrbljen obrazek

ima — kakor da bi greh bil zapisan na njem...
Odpira usta, glasu pa ni...“

Babica je bila nejevoljna in je zagrnila otroka.

„Kako da bi se mu greh poznal, ko še sveta ni videl? Pa če bi se — izbriše ga sveti krst!...
Pojdite po gospoda, jaz grem naravnost v cerkev;
morda srečam koga, da bo kumoval...“

Napotila se je proti cerkvi in se je ozirala po cesti s skrbnim, skoro zlovoljnim obrazom.

„Nič ti ne bo dobrega na svetu, ko si že ob krstu brez prijatelja!... Da bi te poklical Bog!“

Zgodilo pa se je tedaj, da je prišel po klanecu doli mimo cerkve suh in dolg človek. Ves premočen je bil, od klobuka mu je curljalo in hlače so bile blatne do kolen. Oblečen je bil precej slabo, okoli vrata je imel zavezano veliko pisano ruto. Po obrazu ni bil ne star ne mlad, tudi se ni moglo razločiti, če je bil gospod, ali hlapec, ali potepuh. Bog vedi, kaj je bil, odkod ga je bila privedla pot in kam se je bil namenil; šel je sključen, gledal je v tla, roke je skrival v hlačnih žepih, kakor da bi ga zeblo.

„Zakaj pa bi ta človek ne bil boter otroku?“
je pomislila babica in ga je takoj nagovorila.

„Vi, čujte, ali bi ne stopili z mano v cerkev,
da bi kumovali temu otroku?“

Neznanec se je ozrl in je postal.

„No, pa stopim, zakaj bi ne bil boter?“

Nasmehnil se je — Bog vedi kakšne so bile njegove misli — in se je napotil z babico v cerkev.

„Dolgo pot ste že premerili, prijatelj, kam ste namenjeni?“

„Ej, mamka, da bi sam to vedel!“

„Sitno je romati ob takem vremenu!“

„Sitno! Dež raztegne cesto, da ji ni kraja nikoli! Ampak mehko hodi človek . . .“

Očitno je bilo, da ni odgovarjal rad; gledal je v tla, z obema rokama je držal klobuk; od obleke in od klobuka je curljalo in polagoma se je napravila luža pod njegovimi nogami.

„Čuden človek!“ je pomislila babica. „Ob takem vremenu roma in ne ve kam!“

„Če ste trudni, pa stopiva potem h kramarju in izprazniva čašico; ne bo vam škodovalo . . .“

„No, pa stopiva!“ je odgovoril čemerno.

V zakristiji so se oglasili trdi koraki, oglasilo se je tudi zlovoljno mrmranje. Prikazal se je kaplan in z njim je prišel namesto cerkovnika mlad fant z bosimi nogami in kuštravimi lasmi. Kaplan je bil ves rdeč v obraz in osorno so gledale oči; tudi ustnice so se gibale, mrmrale so kakor v velikem, komaj pritajenem srdu. Urno je premeril cerkev in neprijazno so odmevali od sten njegovi trdi, srditi koraki.

„Kakšna jeza!“ je pomislila babica in se je skoro prestrašila.

„No, ali je to otrok tiste ženske?“ je vprašal kaplan z neprijaznim glasom in mrk pogled je švignil izpod čela.

„Grešila je, pokorila se bo! Kaj more otrok za njen greh?“ je odgovorila babica plašo.

„Bog ne bo tako gladko sodil!“ je zamrmral kaplan in je pogledal za trenotek v stran, kakor da se je nečesa domislil; obraz mu je gorel zmirrom bolj in žile na čelu so mu nabrekle.

„Prosila je, da bi prišli, da bi jo izpovedali!“ je omenila babica.

Kaplan pa je nenadoma vzkipeł, roke so se mu tresle, obraz se mu je čudno izpremenil.

„Kaj pa hoče od mene? Kaj sem ji dolžan, da me terja? Ali ni bil župnik tam, ali je ni izpovedal? Le povejte ji, da ne pridem, tudi ne pozdravljam je ne, recite ji! Bog z njo in pusti naj me na miru!“

Umolknil je, ustnice pa so se mu tresle. Nato je izpregovoril tišje in mirneje.

„Pokoril sem se, naj se pokori tudi ona . . . Ne poznam je, te ženske . . . Dopolnjena je stvar, zaprta je knjiga . . . Bog odpusti grehe vsem vernim kristjanom! . . .“

Babica se je čudila in obšla jo je misel, ki je bila zelo čudna in skoro pregrešna. Boter neznanec je gledal v tla in ni bil prav nič vznemirjen; morda niti slišal ni kaplanovih besed, kaj šele da bi se zmenil zanje.

„Kdo pa je ta človek, ki stoji tukaj in gleda v tla in ne zine besede?“ je vprašal kaplan.

„Boter je, góspod, boter temu otroku!“ je odgovarjala babica hitro. „Srečala sem ga na cesti, ni bilo drugega človeka . . .“

Z nezaupnim pogledom je premeril kaplan neznanca od nog do glave.

„Bog vedi, kak potepuh!“ je zamrmral in se je okrenil, da bi opravil ceremonijo. Z nerodnimi rokami, zelo narahlo in plaho je prijel neznanec otroka, ki je cvilil tenko, kakor pokvarjena piščal. Osorno ga je pogledal kaplan in ga je vprašal za ime. Neznanec se je sklonil in je odgovoril tako natihoma, da ni razumela niti babica. Kaplan pa je privzdignil obrvi in je zmajal z ramami.

„Nekrščansko ime, komaj psu bi dal tako ime . . . zaznamenan je človek za zmirom, kakor da bi imel na čelu pečat užgan . . .“

Ob tistem hipu pa so se mu zasvetile oči, na ustnicah mu je zaigral čuden smehljaj.

„Tako se zgôdi, to bodi kazen za greh! . . .“

Boječče in jecljaje je izpregovorila babica; obšla jo je bila čudna bojazen.

„Mati je prosila, da bi ga krstili za Franceljna . . .“

Kaplan je široko odprl oči in ves je zardel od srda.

„Za Franceljna da bi ga krstili? Tako je rekla? Glejte si no! Sveti Frančišek, veliki svetnik, odpusti to predrzno žalitev! Nikoli ne bo Francelj!“

Babici je bilo tesno pri srcu; tudi boter je pogledal začuden.

„Zakaj pa bi ne bil Franceelj?“

Takoj se je okrenil kaplan k botru neznancu in ga je ošvrknil s srditim pogledom.

„Kaj pa se ti mešaš v to stvar? Ti človek s ceste! Sam ima tako ime, da bi ga še očitnemu grešniku ne privoščil, pa bi krščeval druge ljudi! Kar tiho bodi, pa ne vtikaj svojega nosa v reči, ki te nič ne brigajo! Bog vedi, kakšne grehe imaš na svojih plečih!“

Boter je preplašen umolknil, kaplan pa se je zamislil.

Babici je bilo hudo; vedela je, da bi bilo ugovarjanje čisto brez koristi.

„Gospod, pa naj bo vsaj Matija! . . .“

Tudi zdaj se je razsrdil kaplan in je zaklical naglas, tako da je odmevalo po cerkvi.

„Kaj? Matija? Že vsak bi bil dandanašnji rad Matija! Nikoli ne bo Matija!“

Otrok je v botrovem naročju narahlo zavcvilil; obrazek se je klavrno nakremžil in je bil podoben nagubanemu, prstenemu obrazu sedemdesetletnega pritlikavca. Kaplan je bil nagnil glavo, napol je zatisnil oči in je premišljeval. Naposled so se mu zasvetila lica, ustnice so se nasmehnile široko in ozrl se je hladno na botra in babico.

„Ime mu bodi Polikarp! . . .“

Babica je pogledala z velikimi, topimi očmi, prebledela je, nato je vzdignila obedve roki k obrazu in je zajokala naglas. Prebledel je tudi boter; roke, ki so držale otroka, so se mu tresle in izpregovoril je s hripavim, trepetajočim glasom.

„Za božjo voljo, zakaj Polikarp? Milost, gospod!“

Spet ga je ošvrknil kaplan s srditim pogledom in boter je utihnil.

Otrok se je zvil v povojih kakor črv, zacvilil je zelo močno in se ni dal utolažiti, dasi ga je boter zibal in tresel. Kuštravi fant, ki je bil prišel namesto cerkovnika, se je zasmel naglas; kaplan se je okrenil k njemu, sklonil se je in ga je zlasal s krepko in srdito roko . . .

Ko se je vračala babica iz cerkve, so ji tekle po licih debele solze in tako je bila žalostna, da še dežnika ni odprla.

„O ti ubogi otrok, za vse življenje nesrečen, zaznamovan, zavržen! Da bi te Bog odrešil! . . . Boter, ali bi čašico žganja?“

Neznanec je bil že vtaknil roke v hlačne žepe, brado je skrtil v pisano ruto, zavezano okoli vratu. Pogledal je postrani z zlovoljnim pogledom in je zamrmral osorno.

„Pustite me pri miru! Čemu ste me klicali? Sami popijte svoje žganje, ne maram zanje!“

Se zbogom ni rekel, okrenil se je in je šel po svoji poti, bogvekam. Prvikrat so ga videli ljudje ob tisti uri in potem nikoli več . . .

Tako se je napotila babica naravnost proti domu, v naročju otroka, obsojenega ob rojstvu. Od sivega, nizkega neba je lilo, še zmirom močnejši so bili curki in rumena, gosta voda se je razlivala preko ceste.

Prišla je mimo Jakove kočice; porastel, zaspan in zabuhel obraz je gledal skozi okno, žena je stala na pragu.

„Ali ste dobili botra?“ je vprašala babico.

„Dobili, dobili!“ je odgovarjala babica z ihtečim glasom in spet so ji zalile solze oči. „Dobili — potepuha, ki se je bil privlekel od bogvekod, otroku v zlo, nam v sramoto!“

„Ali ste ga krstili?“

„Krstili, krstili!“ je zajokala babica.

„Kako pa mu je ime?“ je vprašala ženska in se je čudila.

„Polikarp!“

„Jezus Marija!“

Ženska je pobegnila v vežo in je záloputnila duri; zabuhli obraz ob oknu je zazijal topo in je izginil . . .

Babica pa je nadaljevala svojo pot in je od bridkosti omahovala.

„Kako naj se prikažem? Kaj naj ji porečem? Ubogi stvarci, ki je sama še otrok!“

Ker je bilo srce polno strahu in žalosti, je bila pot krajša in blizu je že bila hiša, skrita na klancu.

Plaho je stopila babica v vežo, plaho je odprla duri. Ni pozdravila, ni se ozrla; odgrnila je otroka in ga je položila v zibko.

Iz postelje se je vzdignil droben, bled obraz; velike oči so se ozrle po sobi.

„Kaj ste že prišli? Ali ste ga krstili?“

Babici se je stisnilo srce, beseda ni hotela iz ust.

„Krstili!“

Velike oči so videle natanko strah na obrazu babice; trudoma se je vzdignila glava, razpleteni lasje so se usuli po vzglavju.

„Kako mu je ime?“

Babica je sedla na stol poleg zibke, skrila je obraz v predpasnik in je zajokala.

„Kako mu je ime?“ je vprašala mati vdrugeč; trepetal je njen glas, smrtna bojazen je bila v njem.

„Polikarp!“

Vse je utihnilo v sobi. Mati je nagnila glavo, oči so se zelo razširile in so bile čisto bele. Slišala je mati ime in je ob tistem hipu izdihnila svojo dušo.

V.

Zibal se je kamen na grobu, zamajal se je na levo, zamajal na desno in se je odvalil.

Župnik je vztrepetal in je trepetal zmirom bolj.

„O Kristus in sveti Frančišek, moj patron — kamen ni bil dovolj težak, ni bila jama dovolj globoka in žebliji niso bili še celo za nič . . . O sleparji, neverniki! . . .“

Odvalil se je kamen, razmikala se je gomila in se je razmeknila. Počasi, trudoma je plezal človek iz groba; prst je bila zrahljana in tako se ni mogel pošteno vzpeti; upiral se je s komolci in prikazal se je naposled ves život. Obraz se je zasvetil v mesečini, črne oči so se ozrle naravnost proti farovžu.

Župnik je iztegnil obedve roki proti oknu in se je tresel od strahu in od srda.

„Nazaj, kanalja, nazaj! Kaj te nisimo zagrebli po krščansko? Kaj ti nismo zvonili z velikim zvonóm, kaj ti nismo celo zapeli na grobu? Ni več hvaležnosti na svetu! Nazaj!“

Človek pa se ni zmenil, že je stal na gomili in se je prešerno zleknil po naporu. Župniku se je celo zdelo, da je pomežiknil veselo s temnimi očmi in da se je nasmehnil hudobno.

„Nazaj, kjer je tvoj dom! Počivaj v miru, kanalja! Dodeli ti Bog večni mir in pokoj, malo-pridnež! Kaj se klatiš zdaj tod okoli, ob tem tihem času, o polnoči? Pomisli rajši na svoje grehe in pusti pri miru poštene ljudi! Nazaj!“

Še poslušal ga ni človek; komaj da se je malo odpočil, se je napolil z dolgimi koraki proti zidu in ga je preplezal čudovito ročno.

„Glej ga, malopridneža!“ se je razsrdil župnik. „Na moj vrt je poskočil, naravnost v rože! — Ali se spraviš od tam? — Kakor krava ti hacá po gredah! Vse bo polomil, vse povaljal! Da bi hodil vsaj po stezi, po pesku! — Ali ne vidiš poti, ali imaš zadaj oči? — Že prihaja bliže, o Bog in vsi svetniki nebeški! — Nazaj! Kdo te je dramil iz poslednjega spanja, kdo te je klical na to ponočno pot? Vrni se — moja vest je čista, dolgo sem se pokoril za svoje grehe in vsi so odpuščeni . . . Nazaj! . . .“

Kakor senca se je pomikal človek preko vrta. Ni odgovoril, ni ustavil koraka in ga tudi ni pospešil. Šel je mirno v ravni smeri proti farovžu, kakor človek, ki vidi svoj cilj in se ne zmeni za nikogar. Župnik je bil prikovan k oknu; še na misel mu ni prišlo, da bi se ganil, da bi pobegnil. Le ob tistem hipu, ko se je skrtil mesec za tenek bel obláček in je nenadoma ugasnila luč na vrtu, mu je šinilo mimo duše: „Ali ne sanjam z bdečimi očmi? Ali ne vidim le duhov, porojenih iz bolnih, od kesanja utrujenih možgan? . . .“ Šinilo je, izginilo; mesec je prisijal izza oblaka, bela luč se je razlila po vrtu . . .

Že je stal človek pod zidom, prav nič se ni pomišljal, še poskusil ni, da bi odklenil vrata, temveč vzpel se je spretno na trto ter je plezal navzgor. Župnik je sklonil glavo skozi okno in je gledal nanj z velikim strahom. Tako je bil že blizu, da bi ga lahko dosegel s palico.

„Doli, doli, ponočnjak! Kdo ti je ukazal plezati po trti? Saj boš vse polómil! Nič se ne zmeni in kar pleza — apáge! . . .“

Odskočil je od okna in je iztegnil roko; ves spačen mu je bil obraz od groze, široko odprte so bile oči. Na okno pa se je vzpenjal človek; prikazala se je najprej kuštrava glava z globoko udrtimi, temnimi očmi; prikazal se je že ves život, komolca sta se uprla in že je klečal na oknu, že je poskočil v sobo . . .

Najprej si je obrisal z robcem prah od kolien, nato se je globoko oddahnil in se je ozrl na župnika z veselim pogledom.

„No, no, nič se me nikar ne bojte! Včeraj ste me posetili vi, zato se spodobi, da vás danes jaz posetim . . . Nimam veliko časa, jádrno hite minute . . . Ali bi prižgala luč, ali bi sedela kar tako v mesečini? . . .“

Pomaknil je stol k oknu, sedel je ter je položil lepo udobno noge navskriž. Očitno je bilo, da je bil zelo vesel župnikove bojazni, in ustnice so se mu nalahko tresle, kakor da bi prítajeval glasen smeh.

„Ampak to pa moram reči, gospod župnik: presneto ste me bili zapažili, korenito zabili! Pa kaj so ovire, kadar kliče človeka dolžnost! Razmaknil bi egiptovsko piramido . . . Posebno tisti žeblji in kolikó jih je! Razbijalo je po pokrovu in razbijalo, tako da mi je bilo že zelo neprijetno, konca pa ni bilo . . . Pravim vam po pravici: ko

bi bil malo starejši, ko bi ležal, po priliki, že mesec, prav nič bi se mi ne ljubilo razmikati te kolibe . . . Zakaj pa stojite?“

Župnikova lica so bila čudno sivkasta, tudi iz oči je bilo izginilo življenje. Slonel je ob zidu; roke so mu visele mrtve ob životu. Na ukaz neznanca je stopil neokretno k mizi in si je postavil stol ob okno. Sedel je, sklonil je život globoko naprej, roke je položil na kolena.

„Tako, glejte, tako je prav, gospod župnik! Zdaj pa se pomeniva, kar je treba, govorila bova čisto prijateljsko . . . Ali nimate ure pri hiši?“

Župnik je posegel v žep.

„Poluene je natanko . . .“

„Ej, časa veliko! . . . Najprej, gospod župnik — saj me pač poznate?“

„Ne. poznam te!“ je odgovoril župnik z neodločnim glasom in je stresel z glavo. Neznanec se je zasmejal naglas.

„Zakaj pa tajite? Na obrazu se vam pozna, da ste se zlagali! . . . Kam pa ste spravili listek, tisti listek, ki je bil v moji suknji?“

„V brevir sem ga spravil!“ je odgovoril župnik ponižno.

„Kaj pa je bilo zapisano tam?“

Zmirom bolj široko se je smehljajal neznanec, oči so mu ležle skupaj in trepalnice so narahlo trepetale.

„Nič ne vem, kaj je bilo tam napisano!“ je odgovarjal župnik jecljaje in neodločno in je

gledal sramežljivo v tla. Neznanec pa je napravil zelo resen obraz in tudi glas njegov je bil nenadoma trd in osoren.

„Tam je bilo napisano ime, ki ste mi ga bili dali pri krstu. Kako se glasi?“

Župnik se je prestrašil in je nekoliko umaknil glavo.

„Kako si precej jezen! . . . Napisano je bilo Polikarp . . .“

Neznanec se je nasmehnil prijazno in vsa osornost je izginila iz njegovih oči.

„No, glejte, tako se govori! Kdo bi lagal na stara leta, ko ima mladih grehov dovolj? . . . Saj sem vedel, da ste me bili precej spoznali! Že v tistem trenutku ste me spoznali, ko ste se sklonili v hlevu nad mojim truplom in ste mi pogledali v obraz . . . Polikarp vas pozdravlja! . . . Roke vam ne ponujam, bilo bi vam mraz; tam zunaj namreč ni toplo . . . Samo zategadelj sem prišel, glejte, da vas pozdravim; kaj ni to velika hvaležnost? . . .“

Župnik se je nekoliko oddahnil.

„No, to si že opravil; zdaj pa pojdi!“

Začudil se je Polikarp, očitaje in zlovoljno je pogledal župnika.

„Kaj? Komaj sem prišel, pa me že gonite? O! Ali je to gostoljubnost, prirojena našemu narodu in posebno kranjskim župnikom? Ali so to tista čutila, ki bi jih morali gojiti do Polikarpa? . . .“

Ob poslednjih besedah je nekoliko pomežiknil, župnik pa je pogledal v stran in se je v precejšnji zadregi pogladil z dlanjo po stegnu.

„In tudi iz drugih ozirov ni čisto nič mogoče, da bi se kar tako nakratko poslovil. O, gospod župnik, velikokrat bova še govorila, lepo bova še kramljala . . .“

„Kaj?“ se je preplašil župnik. „Ali ni še dovolj? Doklej naj še pijem ta kelih?“

Ali po pravici, ali iz hudobne hinavščine je napravil Polikarp zelo žalosten obraz in je očitaje pokimal z glavo.

„Kelih torej in trpljenje vam je moja udana ljubezen, gospod župnik? Kako grd in velik greh je pač nehvaležnost! Jaz, gospod župnik, sem prosil le kapljico, majhno kapljico ljubezni, tako udano in s takim upanjem sem prosil kakor kmet dežja, pa mi je nihče ni dodelil. Zdaj pa vam prinašam, ne da bi me bili prosili in čisto zastonj, polno vrečo ljubezni, vi pa: poberi se! . . . To ni lepo, gospod župnik, ni lepo!“

Skoro jok je bil v njegovem glasu, župnik pa je prav dobro opazil rahli, komaj vidni posmešek na robu ustnic in razsrdil se je zaradi tako velike hinavščine.

„Ne boš me sleparil, nič ne misli, da se te bojim! . . . Moji lasje so sivi, šteti so moji dnevi, zato naj se zgodi, kakor je božja volja . . . Niti besedice ti ne verjamem, nisi prišel z ljubeznijo in zelo slabi so tvoji nameni! Vidim že jasno,

slutim globoko, da se bliža nezgoda in da ni več daleč tista ura . . . Moje srce pa je pripravljeno in nič strahu ni v njem. Zato ti pogledam jasno v obraz: govori, počemu si prišel! Napravi brzo!“

Polikarp se je nekoliko začudil, prestrašil pa se ni nič in celo posmešek je ostal na njegovih ustnicah.

„No, no, kako ste vzkipeli! Počemu sem pač prišel? Gotovo ne muh lovit, tudi ne iz dolgega časa! Brez vzroka in za šalo bi se človek ne upiral, zakaj presneto trdni so žebli, jako soliden je kamen! . . .“

Sklonil se je nekoliko, uprl je pesti ob kolena in je pogledal župniku od blizu v obraz.

„Povejte mi, kaj niste nikoli občutili hrepenjenja po meni? Ali se vam nikoli ni zgenilo v srcu, kadar ste se domislili tistih davnih časov . . .?“

Župnik je umaknil oči njegovemu pogledu in je iztegnil roko, kakor da bi se branil.

„Minilo je, odpuščeno je! Ne zovi tistih časov, umrli so! . . . Pokoril sem se, dokler mi niso osi-veli lasje, in Bog je usmiljen . . .“

Polikarp kakor da ni slišal.

„. . . . Tistih davnih časov, ko ste bili še mlad in prijeten fant . . . In kako vam je pri srcu, če se domislite tistega vrta za hišo? . . . Senčen vrt; ne od okna ne s ceste ne prodre oko do skrite lope . . . Lep vrt, poln poezije . . . Stopi človek vanj, in če bi bil sam sveti Alojzij, obšlo

bi ga kakor hrepenenje po sreči in grehu . . . Glejte, meni samemu je legla mehkoba v dušo . . .“

Župnikov obraz se je ves izpremenil; siv je bil in spačen, topo in široko so strmele oči.

„Ali si zato prišel, hudodelec?“

Mirno se je nasmehnil Polikarp.

„Zato sem prišel, gospod župnik . . . Zdaj me pač poznate, čemu me zmerjate s hudodelcem? . . . Jaz bi rad, tako rad, da bi se spominjali, da bi lepo kramljali z mano o tistih lepih, davno minolih dneh. Brez kesanja in tako veselo; kakor se spominja fant dekleta, ki ga je ljubil mimogrede . . . Samo prehitro, ah, tako hitro so minili tisti lepi večeri in spomenik na njih grobu je klavrna karikatura človeka, po imenu Polikarp . . .“

Na župnikovem obledelem čelu so se prikazale potne kaplje, Nič več se ni branil, leno so visele roke ob životu.

„Zdi se mi, da so vam neprijetni ti spomini, Bog vedi zakaj. Da bi bil jaz doživel le eno samo lepo minuto v svojem pustem življenju, nikoli bi je ne pozabil, kakor skrit zaklad bi jo hranil . . . No, če vam je neprijetno, ne govoriva! Zdi se mi že tudi, da so odmerjene moje minute, zato se se pomeniva kar naravnost o stvari . . .“

Vzravnal se je nekoliko, naslonil se je udobno ter je pričel govoriti z enakomernim, suhoparnim glasom, kakor da bi predaval priučeno historijo.

„Gospod župnik, moja sveta dolžnost je, da vam poročam vse natanko in po vrsti, kako sem

živel in kaj sem dosegel. Mislil sem pač nekdam in sem čakal, da boste vi sami tako prijazni in boste o priliki vprašali po meni. Jaz ne vem, če bi bila to vaša dolžnost ali ne; resnica je, da se ni zgodilo. Tako sem torej prišel, da vam poročam sam, in prepričan sem, da vas bo moja zgodba prav zelo zanimala . . . Pričniva torej! . . .“

Poslednjikrat se je vzdramil župnik in se je uprl.

„Čisto nič, o Polikarp, čisto nič me ne zanima tvoja zgodba! Umrta je preteklost in je odpuščena in vse je umrlo z njo. Nič nimaš opravila z mano, ne poznam te in te nisem poznal nikoli! . . . Nisem jezen, da si prišel, Bog ti odpusti, ampak ne prikaži se več! Bog ti dodeli mir, ti pa ga dodeli drugim!“

Skoro surovo se je zasmel Polikarp.

„Ta bi bila lepa! S kesanjem, mislite, da ste opravili vse? Pokore je treba, pokore, gospod župnik! Bog je trdovraten upnik, pravičen sodnik! Odpusti pač grešniku tatu — ampak denar do zadnjega solda nazaj! Ne boste se mu izvili s par molitvicami, s par vzdihom, s pohlevno solzo! . . . Kar na dan z resnico, gospod župnik, ali ste sami kdaj mislili, da vam je odpuščeno, ali ste upali kdaj, da je madež izbrisan? . . .“

Župnik je povesil glavo.

„Nikoli, gospod župnik! . . . In če to pomislite: moje življenje, tako žalostno vse od začetka, je bilo namerjeno do tega cilja, do te lepe in

sladkosti polne ure — vi pa bi mi jo kratili? O ne, gospod župnik, to sladko čašo mislim izprazniti do dna! In kaj vam je naposled hudega, če takole sedite in poslušate? Naslonite se vendar, udobno sedite!“

Župnik se je naslonil po zapovedi; Polikarp je pogledal v strop, da bi za silo zbral in uredil poglavja svoje zgodbe... Škrtnilo, zdrknilo je ob tistem hipu v zvoniku, prestrašil se je Polikarp in se je vzdignil, ozrl se je skozi okno, nato pa je brez slovesa poskočil na vrt. Ropotoma je zaloputil župnik okno za njim...

Zjutraj je poslal po ključavničarja in po mizarja in zabila sta vsa okna, ki so držala na vrt. Pregledala in popravila sta vse zapahe in ključavnice na vseh durih, tako da sta izpremenila farovž v močno trdnjavo.

Z mrkim pogledom in zlovoljnim obrazom je šel hlapec preko dvorišča in je mrmral; kuharica je jokala in molila, dekla se je napravljalala iz hiše.

Na večer je povabil župnik veselo družbo. Odbila je sedma, odbila osma ura, toda bilo ni nikogar. Miza je bila pogrnjena, lepo razvrščeni so stali kozarci, na dvorišču pa se ni oglasil korak. Ne učitelja Šviligoja ni bilo, ne župana, ne notarja, celó dacarja ne. Prišel je naposled pisar, žejen človek, postal je na dvorišču in se je ozrl proti oknu. Bog vedi, kakšna misel ga je nenadoma obsenčila: okrenil se je urno ter je pobegnil.

Župnik je čakal in zmirom bolj je rasla bojazen v njegovem srcu.

„Kaj sem jim storil, da se me ogibajo? O Bog, tako ostavijo človeka v nesreči samega!“

VI.

Komaj je odbila polnoč, je potrkalo narahlo na duri. Z uljudnim in veselim obrazom je stopil v sobo Polikarp, sedel je, natočil si je kozarec vina in je pripovedoval:

„Kakšen je bil začetek mojega življenja, ne vem natanko, ampak toliko je gotovo, da je bil zelo klavern. Ob tistem trenutku namreč, ko sem se vzdramil ter opazil na svojo žalost, da sem na svetu, sem bil oblečen v cunje, in kdor se mi je približal, me je pozdravil z brco . . . Spominjam se še, kako sem se vzdramil. Tam na velikem travniku je bilo, za vasjo, in fantje, moji tovariši, so bili žogo. Lep dan je bil in tako se je polastila tudi mene čudna želja; premagal sem bojazen — že takrat je bila bojazen v meni — in stopil sem bliže, da bi se igral z njimi. Ugledajo me komaj — vrišč in trušč. „Hej, Polikarp! Polikarp!“ Takoj so bili okoli mene in že sem ležal na tleh. „Udari Polikarpa! Udari!“ Jaz pa nič prosil, še bolelo me ni posebno. Le mislil sem: „Čemu me bijejo? Kaj sem jim storil?“ Takrat sem bil namreč še majhen in neumen. Vstanem

naposled, pobegnem preko plota, ves obraz razbit in bulast. Pobegnem, bežim, vse preko travnika, preko polja, daleč stran, tako da nisem več videl vasi. Tam sedem, in šele ko sedim, se začnem ves tresti, tako čudno, kakor da bi me kdo stresal z obema rokama. Jokal pa nisem in sem le zmirom mislil: „Čemu so planili name, kaj sem jim storil?“ Tako sedim in mislim in nenadoma, kakor po božji milosti, me obsenči spoznanje: „Zato so planili nate, ker ti je ime Polikarp!“ In takrat sem zajokal; spoznal sem takrat, da sem izobčen za zmirom. Tako, glejte gospod župnik, sem se vzdramil . . .

Zakaj ste me tako hudo kaznovali za svoj greh? Lepo ste napravili, res: sebi greha sladkost, meni pokoro zanj! Ampak zakaj tako strašno pokoro? Kaj mi niste mogli vžgati pečata na čelo? Dal bi se morda zabrisati, zakriti s klobukom, z nemarno frizuro! Ime se ne da zabrisati, ne zakriti. Veste, kaj mi je prišlo nekoč na misel? Da bi ga izgubil, vrgel mimogrede v vodo, ali da bi ga prilepil morda celo komu drugemu. Zato sem ga napisal na papir . . . Ali to se drži človeka kakor senca. Vse sem poskusil, da bi se ga iznebil — brez uspeha. Šel sem nekoč, ne vem kam, in sem došel berača, z eno boso nogo, drugo v cunje zavito. Lačen je bil, pa mu dam poslednjo desetico in ga naprosim, da bi menjal ime z menoj. Ime mu je bilo Jakob — kako blagoglasno, sladko ime! Pa me pogleda postrani, povpraša po imenu;

ozrem se v tla, ker me je bilo sram, in mu odgovorim natihoma. Takoj mi vrže desetico pred noge in se okrene od mene z velikim zaničevanjem . . . Še pes, mislim, da bi me oblajal, če bi mu ponudil kaj takega; in nekateri psi imajo tako lepa imena! . . .

Mislite morda, da bi se dalo kaj napraviti z značajem, da bi čednosten človek tudi z najbolj neusmiljenim imenom za silo izhajal? O zmota! Vedeli ste v svojem srcu, kaj ste storili! Kako sem si iskreno želel, da bi bil šepav, grbast, kakorkoli spačen! Sladko bi mi bilo življenje! Pope je bil grbec, Byron je šepal . . . Pa recimo, da bi bilo Byronu ime Polikarp! . . .

Končano je zdaj, dopolnjena je poslednja štacija, ves kelih je izpraznjen! . . . Zdi se mi, gospod župnik, da sem bil rojen za liričnega pesnika. Vem, da je to opravilo najnižji klin na lestvici človeške družbe, ampak na lestvici je človek še zmirom. Zdaj pa pomislite, da bi brenkal Polikarp na srebrno liro, da bi Polikarp vzdihoval ob mesečini, da bi sanjale o Polikarpu sladkooke device! . . . Ampak to je posebna stvar, o devicah namreč . . .

Čudovito nežni so bili moji čuti in iz te nežnosti se je porodila bojazen. Bal se nisem samo ljudi; sram me je bilo celo in strah, če sem šel mimo živega polja, preko vriskajočega travnika; in klonil sem glavo ter se nisem upal ozreti, kadar

me je vodila pot skozi gozd. Tako so pač hodili izobčenci, prodani narodu v zasmeh in zaničevanje . . . Pa sem ostavil vás, polje in travnike in sam ne vem, kako sem prišel v mesto.

Ob tistem času je bilo, da sem se zaljubil. Dekle ni bilo lepo, Bog varuj! Kozava je bila, nosek je imela nekoliko privišan in tako drobna in nežna je bila, da bi jo spravil brez težave pod suknjo. Premagale so me njene oči, zato ker se mi je zdelo, da gleda iz njih mnogo blagosti in usmiljenja. Čudni so bili tisti dnevi, polni strahu in upanja, in vendar so bili najlepši dnevi mojega življenja. Ah, kako hitro so minili! . . . Rada me je imela in sladko se je nasmejala, kadar sem jo nagovoril. „Pa zakaj,“ me je vprašala, „zakaj mi ne poveš svojega imena? Saj ne vem, kako bi te klicala!“ — „No, zgodi se,“ pomislim, „kakor je božja volja!“ — Srce pa se mi je stiskalo zmirom bolj in v grlu me je dušilo, tako da nisem mogel izpregovoriti. „Ali bi se zlagal?“ mi je šinilo mahoma v glavo. „Pa čemu bi lagal, naposled pride itak na dan in sramota bi bila dvojna!“ . . . Tako sem se namenil, da ji povem resnico. Govoril sem prav potihoma, šepetaje, ker sem v svoji neumnosti mislil, da na tak način vsaj nekoliko zabrišem, ublažim sramoto. „Glej, ne bodi huda, zgodila se mi je nesreča ob rojstvu. Pri nas namreč, v tistem kraju, kjer sem se rodil“ — tako sem jo sleparil! — „v tistem kraju imajo ljudje čudno navado, da krstijo otroke na imena

malo znanih svetnikov. To pa zategadelj, da bi tisti patroni, ki drugače nimajo veliko opravila, malo bolj skrbeli in se brigali za svoje varovance. Meni, na priliko, meni je ime Polikarp . . .“ Poslušala je, videla je mojo veliko zadrego, nato ni govorila več besede vso pot in tudi jaz sem molčal. Čez tri dni sem jo srečal, ko je šla s čokatim človekom, ki jo je objemal okoli pasu. Še ozrla se ni name . . .

Nato je šlo z mano še celo navzdol. Spoznal sem, da bi bil brezkoristen vsak napor; zato se nisem upiral več in edina moja skrb je bila, da bi se kolikor mogoče ognil zaničevanju. Tudi to je bilo težko! Plah in neroden, kakor sem bil, sem se neprestano zadeval s komolcem ob poštene ljudi, tudi tam, kjer bi čisto nič ne bilo treba. Nerodnost je izviralala iz plahosti, kakor plahost iz tenkočutnosti. Prepričan sem: če bi romal po puščavi in en sam človek še poleg mene, gotovo bi se zadel obenj, čisto gotovo bi se sprl z njim. To se pravi, dobil bi brco od njega. Zdaj je konec teh reči, zdaj se smejem, kakor se režé veselo vsi mrtveci; že vedo zakaj . . . Takrat pa mi ni bilo do smeha in brez sramu lahko povem, da sem jokal časih kakor ženska.

Pa ne mislite, da sem jokal zaradi udarcev! Ko sem bil še doma, v svoji ljubeznivi rojstni vasi in so me preganjali od kmeta do kmeta, je bilo moje telo vse marogasto; nisem se zmenil veliko, dasi je časih skelelo, če sem se obrnil na

postelji. Ne udarec — beseda je glavno, pogled!
„Na, Polikarp, pankrt!“ To je bilo, dragi gospod župnik! Držalo se me je nekaj, prilepljeno je bilo name kakor krpa in zaradi tiste krpe vsa nadloga na svetu! . . . Nekega dne zapazim, da stojim na cesti ves razcapan, napol bos, neobrit in nepočesan in lačen. „No,“ si mislim, „če si že na cesti, pa hajd!“ In sem se napotil in sem romal do konca. Najprej brez posebnega namena, največ zategadelj, da bi se izognil ljudem. Zgodilo se je časih, da so me pobrali na cesti ter me pripravili za par dni, pozneje celo za par tednov. Ustavi me orožnik, povpraša me po imenu. „Polikarp!“ — „Ah, glejte, Polikarp!“ in mi položi težko roko na ramo. „Kaj ne bi malo z mano, Polikarp?“ — V zaporih sem se seznanil z različnimi ljudmi, z vagabundi in tatovi. Komaj sem jim povedal svoje ime, so se me zaničevaje in osorno ogibali, časih pa so me korenito pretepli. Bog vedi, hudodelci so bili in malopridneži, pa bi bil od srca vesel in hvaležen, da bi me bili pozdravili prijazno, sprejeli me v svojo sredo . . .

Romal sem, romal, in polagoma se je porajala v mojem srcu lepa misel. „Odkod vse zlo?“ sem premišljeval. „Kdo je tisti, ki mi je bil prilepil umazano krpo na hrbet? Če bi ga poiskal?“ In ko je dozorela misel v mojem srcu, sem se napotil proti ravnemu cilju. O, dolga je bila pot, gospod župnik, dolga in polna težav! Omagoval sem že časih, bilo mi je že pri srcu, da bi legel

kam in počakal smrti. Toda čudovita moč je v človeku, ki ima pred sabo tako krasen cilj. Čudovita moč in bister razum. „Mati,“ sem si mislil, „ubogo dekle, me ni kaznovalo; umrla je ubožica, od same žalosti morda. Tudi oče me ni kaznoval, klatil se je ob tistem času bogvekod . . .“ Tedaj pa se mi je nenadoma zasvetilo, kakor božje razodetje je prišlo v mojo dušo in videl sem vso preteklost, kakor v knjigi napisano. „No, poiščem torej tistega kujona, pobaram ga, kako in kaj!“ . . . Tako se namenim ter se napravim; lepi jesenski dnevi so bili takrat in prijetna je bila pot. Na čevljih ni bilo več podplatov, suknjo sem izgubljal kosoma, brada mi je rasla. In vendar mi je bila pot tako lahka in veselo sem žvižgal. Zakaj imeniten je bil moj cilj . . .

Ob vsej radosti pa sem bil pozabil popolnoma, da sem lačen in žejen; tako sem bil navajen teh nadlog. Že se je mračilo, ko ugledam vás tam daleč pod hribom. „Da bi le do tja še prišel; usmili se, Bog!“ Noge so mi namreč že zelo omahovale in vsakih deset korakov sem sedel na kanton. Trepalnice so mi lezle, truden sem bil in bal sem se, da zadremujem ob cesti. Tako sem se le opotekal dalje in ženska, ki me je srečala, se je razjezila nad menoj: „Pijanec! Klada! Bos je in raztrgan, pa se napije po nečloveško!“ Debelastarka je bila; šla je dalje, v naročju pa je imela otroka, novokrščenega, z belim prtom pogrnjenega . . . Komaj pol ure je bilo morda do

vasi, jaz pa sem romal dolge ure, do svete polnoči. Zanašale so me pijane noge iz jarka v jarek, pa sem se le zmirom izkobacal. Dobro je še bilo, da je pihal rahel veter — tako me je gnal po cesti, kakor kos papirja, na to stran, na ono stran, ostavil me je nekaj časa na tleh ter me je spet vzdignil . . . Naposled pa sem le prišel; sam angel varuh me je vodil za roko po pravi poti. Prišel sem in sem odprl duri in sem bil vaš gost, gospod župnik . . .“

Tako je pripovedoval Polikarp. Nekoliko utrudila ga je dolga zgodba, obrisal si je z robcem čelo in lica ter si oplaknil usta z dolgim požirkom.

„Zdaj se vam gotovo že nekaj zdi, kakšno imenitno opravilo me je bilo spravilo na tako težavno pot. Ni vam treba prebledeti, gospod župnik, nič hudega ni bilo! Kaj bi vam mogel vzeti? Målo ur vam je še prisojenih, čemu bi vam jih kratil? Ne, vzeti vam ne morem ničesar, pač pa vam lahko dam nekaj dragocenega. Nekaj dragocenega, gospod župnik, sem vam bil prinesel seboj od svojega dolgega romanja . . .“

Mirno je sedel župnik, preslišal ni besede, toda ni se zganil, ni trenil z očesom. Ko je umolknil Polikarp, je nagnil župnik glavo in je zavzdihnil iz dna duše.

„Zgôdi se po božji zapovedi!“

Polikarp pa se je nasmehnil neusmiljeno.

„Gospod župnik, svoje ime sem vam prinesel. Sami ste mi ga bili dali, vzemite ga! Čisto nepokvarjeno je še, prav nič obrabljeno, nič umazano . . .“

Župnik je sklenil roke kakor v molitev.

„Milost!“

„Eh, kaj!“ se je zasmel Polikarp. „Saj je čisto pošteno ime, čisto krščansko ime in Polikarp je bil velik svetnik! . . . Saj ga imate še v brevirju, v brevir ste ga bili vtekli! Le pogledjte, preberite, kako lepo se glasi!“

Župnik je izvlekel iz suknje brevir in v brevirju je bil listek. Vzel ga je narahlo v roko, samo s palcem in kazalcem ter ga je ponudil preko mize Polikarpu.

„Zares, jako lepo ime je! Glej, toliko časa si ga nosil, zakaj pa se ga zdaj braniš? Saj ti je čisto vseeno! Polikarp ali Franc — kaj je ime? Ná, pa pojdi v miru!“

Polikarp je vzdignil obedve roki ter se je daleč odmaknil.

„O, gospod župnik, o, kako ste ljubeznivi! Le obdržite ime! Vam ga izročam, hranite ga in ga čuvajte! . . . Kaj pravite? Lepa krpa — poda se, takole na hrbtu prilepljena!“

In se je smejal hudobno.

„O, da bi vedeli, gospod župnik, kako lahko mi je zdaj pri srcu! In vendar je žalostno, če je vesel človek šele po smrti! Kaj bi dal, da sem

doživel le eno samo lepo uro, vsaj minuto! Zakaj ta posmrtna radost je kakor drevo brez sence, kakor pesem brez zvokov, kakor, recimo, človek brez imena . . . No, boljše tako nego nikakor!“

Poslednji up se je vzdignil v srcu župnikovem.

„Ampak glej, kako boš zdaj brez imena? Kaj te ne bo nič sram? Vsi drugi, ki leže tam, imajo imena, lepa poštena imena — ti pa kakor nevernik! . . .“

Premeteno se je nasmehnil Polikarp.

„Ali mislite, da sem bil tako neroden? Pogledajte no malo, gospod župnik, ozrite se — kje pa je vaše ime?“

Silno se je prestrašil župnik. Poskočil je, ves se je tresel in noge so se mu opletale. Listal je najprej po brevirju, nato je pretipal suknjo, telovnik, preiskal je vso sobo in pogledal je tudi v krstni list — imena ni bilo . . . Vzdignil je roke, prijel se je za glavo in je zajokal naglas.

„Ukradel si mi ime, vrni ga!“

Polikarp se je smejal krohotoma.

„Kaj? Ali nimate imena? Saj sem vam ga bil prinesel — lepo, blagozvočno, še čisto neobrabljeno ime! Tu leži, na mizi!“

Župnika je minila vsa bojazen; udaril je s pestjo po mizi in je kričal.

„Ime daj sem! Moje staro, pošteno ime! Ali te ni sram, da kradeš še po smrti? Daj sem!“

Ne jok ne srd ni ganil Polikarpa. Vstal je izza mize, privihal si je ovratnik, ker je bilo hladno zunaj in se je odpravljaj.

„Kaj? Šel bi zdaj?“ je kričal župnik. „Tako ne pojdeš! Ime mi vrni, drugače ne pojdeš!“

Videl je škodoželjni, brezčutni Polikarpov obraz. Spoznal je, da izgrda ne opravi ničesar, in zato je govoril tišje, prosil je.

„Nikoli ti nisem nič hudega storil, nikoli te nisem žalil! Glej, usmili se starca, ki stoji že ob grobu! Zakaj bi mi zagrenil te maloštevilne zadnje ure? Če hočeš, postavim ti spomenik na grob, lep spomenik od mramorja; tudi rož ti nasadim na gomilo in ograjo napravim okoli . . . Daj, vrni mi ime!“

Polikarp je stal ob durih in ni izpregovoril besede; miren in hladen je bil njegov obraz. Župnik se je približal z omahujočimi koraki, sklenil je roke in je pokleknil.

„Daj, vrni mi ime!“

Zapihal je lahen veter, brez šuma so se duri odprle in zaprle.

Trudoma je vstal župnik, opotekel se je k mizi.

„Kakor je tvoja volja, o Gospod!“

Težko sopeč in z velikim naporom si je slekel suknjo; nato je poiskal šivanško in nit in si je prišil na suknjo listek. Roka se mu je tresla, solze so padale na suknjo. Naposled je bil listek prišit, prav na hrbtu, umazani krpi podoben.

„Hudo si me kaznoval, o Bog, toda veliki so moji grehi in sodba je tvoja!“

Oblekel je suknjo, pokleknil je in je prečul vso noč v solzah in v molitvi.

VII.

Že je sijalo solnce, ko je stopil župnik k oknu. Prelepo jutro je bilo; tenki, beli, svetlo obrobjeni oblaki so stali mirno na vzhodnem nebu. Z vrta je dišalo po zrelih jabolkih, po pokošeni travi. Na dvorišču je bilo še vse tiho, od nikoder se ni prikazal človek.

Ob oknu je slonel župnik in je mislil žalostne misli. Obraz se mu je bil zelo postaral; razoran je bil in splahnel, oči so bile globoko udrte in redki, sivi lasje so viseli v nemarnih kodrih po čelu.

„Tako lepo božje jutro! Kako bi ga bil človek vesel, da bi bilo čisto njegovo srce! Zakaj sije tako prijazno to jesensko nebo? Nič več ne sije zame! Zakaj diše tako prijetno jesenske rože, zakasnelke? Nič več ne diše zame! . . . Hudo kazen mi je poslal Bog v svoji pravičnosti in nič posvetnega ne živi več zame! . . . Kako lep je zdaj svet in ljubezni vreden, ko ga gledam s tujimi očmi! Koliko lepega sem zamudil, ko sem imel vsega v izobilici, koliko je viselo ob potu jabolk, ki jih nisem utrgal, ker nisem bil ne žejen in ne

lačen! . . . Za eno samo jabolko bi bil zdaj hvaležen, za en sam prijazen jutranji žarek! . . .“

Zazvonil je veliki zvon, slovesno se je razlegla pesem v jutro. Župnik se je prestrašil.

„Nedelja je danes in čisto sem bil pozabil . . . Treba je nastopiti to križevo pot!“

Z veliko pobožnostjo je molil jutranjo molitev, pokrižal se je in se je napravil, kakor je bil, neumit in nepočesan. Nekoliko so se mu tresle noge, tudi roka se mu je tresla, ko je odpirala duri, srce pa je bilo udano.

„Kakor je božja volja!“ so šepetale ustnice. „Bog je poslal kazen, treba je, da jo trpim radovoljno. On mi je položil križ na rame, treba je, da ga nosim do konca! Kaj bi me bilo sram ljudi? Česa bi se bal? Kdor je brez greha, naj vrže prvi kamen name!“

Odprl je duri in je stopil na stopnice. Zelo strme so se mu zdele in zelo globoke; opiral se je z roko in je šel počasi, s trdimi, neokretnimi koraki.

Tedaj je prišla iz veže kuharica; ugledala ga je na stopnicah, strmela mu je par trenutkov topo v obraz, nato je sklenila roke nad glavo, zakričala je ter pobegnila . . .

Cerkev je bila natlačena; iz daljnih krajev so bili priromali ljudje, stali so celo na stopnicah pred odprtimi vrati in vsi kori so bili polni.

Razlegla se je bila po fari čudna vest, tako neverjetna in skrivnostna, da je nihče ni izprego-

voril naravnost in da se je človek pokrižal, če je le pomislil nanjo. Bog vedi, kako se je porodila, kako raznesla; kakor môra je ležala na dušah; polrazumljiva bojazen, nerazločna slutnja.

„Pravijo, da so živega pokopali . . .“

„Kako pač živega? Dva dni je ležal v mrtvašnici, dišal je že . . .“

„Pa zakaj tako gomilo? Zakaj tak kamen?“

„Bog vedi zakaj; župnika vprašaj!“

Spogledala sta se in sta se ločila; obema je bilo v srce mraz.

„Kamen ni več ležal, kakor smo ga bili položili; zjutraj je ležal počez. In zrahljana je bila gomila . . . Kdo je imel opravka tam?“

„Kdo bi rahljajl gomilo, prelagal kamen? Vprašaj le tistega, ki leži tam spodaj! In vprašaj župnika!“

Umolknila sta v strahu in sta šla vsak svojo pot.

Stale so ženske v gruči.

„Kuharica pravi, da ga je videla, ko je plezal po noči čez zid. Oči je imel kakor oglje in dvakrat večji je bil nego v resnici. Stopil je k oknu župnikovemu in je kričal: „Nazaj! Nazaj!“ Bog vedi, kaj je hotel od župnika . . .“

Ženske so se pokrižale.

„Dekla pravi, da ga je videla, ko je šel po vasi, ne da bi se bil dotaknil tal z nogo. Kar preko streh, preko dimnikov. Drmaškov dimnik se je podrl sinoči; sunil je bil pač obenj po ne-

previdnosti. Dišalo je po žveplu in smoli . . . In nato skozi dimnik v farovž . . .“

Zavzdihnile so, pokrižale so se vdrugič.

„Hlapec pravi, da ga je videl, ko je hodil opolnoči po dvorišču, kakor da bi iskal. Nato je odprl duri, ki so bile zaklenjene in zapahnjene; samo na kljuko je malo pritisnil, pa so se mu odprle nastezaj. Prepirala sta se z župnikom tako naglas, da se je vzbudil za hlevom pes in je lajal pol ure . . .“

V krčmi je sedela gospôda. Učitelj in župan sta pripovedovala svojo stvar.

„Nisem bojzljivec, ampak strah me je bilo!“ je pravil učitelj. „Mislil sem najprej, da je pijan, nato pa sem spoznal, da je . . . vrag vedi kaj! ‚Kaj mislita?‘ — naju vpraša kar naravnost — ‚kaj mislita, ali je mogoče, da bi razmaknil tako solidno rakev, da bi odvalil tako velik kamen?‘ Gledam, strmim — ne šali se, čisto resno govori . . . Rad bi vedel, kaj se mu je pripetilo, zakaj ga je tako globoko vznemiril tisti potepuh, ki je umrl v njegovem hlevu . . . Tudi sinoči me je vabil, ampak Bog se me usmili, nisem imel korajže, da bi bil šel . . .“

Župan je gledal zamišljen v svoj kozarec.

„Tudi mene je vabil, ampak toliko pravim, da bi šel rajši opolnoči na pokopališče. Nikoli še nisem videl takega obraza in sam ne vem, kako sem lomil po stopnicah navzdol in bežal po dvorišču. ‚Kaj pravita, ali je dobro shranjen?‘ naju

vpraša. „Ali je človek tako krepak, da bi razmaknil to gomilo, stopil iz groba? Ali sem ga dobro zabil?“ Tako izprašuje in se smeje široko, kakor lobanja, oči pa niso bile več človeške . . . Kaj mislite, prijatelji, o stvari?“

Zdravnik je skomizgnil z rameni.

„Starec je, pa ni vse po pravici z njim. Že drugače je bil časih precej čuden človek — pa je prišlo nekaj posebnega, Bog vedi kaj, in ga je vsega zvrtoглаvilo . . . Saj je bil ves prepaden, ko je stal v hlevu pred mrtvim vagabundom . . .“

Župan se je nenadoma domislil.

„Glejte, vagabund je imel listek v suknji in župnik ga je spravil . . .“

„Kaj pa je bilo napisano na listku?“ je vprašal zdravnik.

Nista se mogla domisliti ne župan ne učitelj.

Tedaj je planil v sobo človek, razoglav, ves bled in zasoplen.

„Brž v cerkev! . . .“

Župnik je bil stopil v zakristijo. Mračno je bilo še tam; okno je bilo visoko in pobarvano. Ves truden je bil; oči, dasi široko odprte, so bile vse meglene in niso videle razločno.

Kmalu je prišel cerkovnik. Ko je ugledal župnika, je odprl usta in je obstal ob durih kakor okamenel.

„Kaj pa? Kaj pa?“ je jecljal in lica so mu bledela.

Župnik se je okrenil in je stopil počasi k cerkovniku. Velika žalost je bila razlita po njegovem obrazu, nagnil je nekoliko glavo ter mu je položil roke na rame.

„Prijatelj, ki me poznaš tako dolgo let in ki si mi zmirom zvesto služil — jokaj danes z menoj, usmili se me! Pripetila se mi je velika nesreča, hudo kazen mi je poslal Gospod. Ne prestraši se preveč, prijatelj, če ti povem, kaj se mi je zgodilo! Glej, izgubil sem ime, svoje staro, lepo, pošteno ime! Bog mi ga je bil dal, Bog ga je vzel, njegovo ime bodi hvaljeno . . . Namesto prejšnjega pa sem dobil novo ime, kazen božjo na stara leta. Ne glej me tako mrko, ne zavrzi me! Zakaj vedi, o prijatelj, ime mi je Polikarp! . . .“

Cerkovnik je prebledel, vztrepetal, nato se je jadrno okrenil, zaloputil duri ter bežal po klancu navzdol.

„Ni usmiljenja na svetu!“ je zavzdihnil župnik ves žalosten in je globoko sklonil glavo. Čul je iz cerkve šum, kakor od šepetanja številne množice.

„Fara je zbrana, pripravljen sem! Ti Bog mi daj moči!“

Prekrižal je roke na prsih, še trenotek je postal, nato je prestopil prag. S počasnimi, težkimi koraki, globoko sključen, je stopal proti oltarju. Gledal je v tla, nič krvi ni bilo v njegovih licih, siv, razoran in resen je bil obraz.

Po cerkvi je šumelo glasneje, zazibalo se je, kakor da je bil zapihal močen veter.

Pred oltarjem se je župnik okrenil in se je ozrl po množici. Tisočero začudenih, prestrašenih obrazov je strmelo vanj.

„Farani! Bratje v Kristusu!“

Trepetajoč in votel je bil njegov glas, toda krepak, tako da se je razlegala beseda jasno prav do stopnic pred cerkvijo.

„Lepo število let smo živeli skupaj v miru in prijaznosti. Bili ste mi udani in tudi jaz sem vas ljubil. Če ste me žalili kdaj, odpuščam vam in tudi vi mi odpustite, če sem žalil koga izmed vas.“

Zašumelo je po cerkvi, zaihtelo.

„Tako je bilo in ne bo nikoli več! Zakaj pogledjte me, kako stojim pred vami, ves ubog, od glave do nog s sramoto pokrit! Hotelo se je Vsegamogočnemu, da mi je vzel ime, ki sem ga nosil v časti in poštenju tako dolgo vrsto let. Sodba je njegova, kazen je bila pravična. Od sinočnje noči, te žalostne, nesreče polne, mi je prilepljeno na suknjo čisto novo, zelo neprijetno ime in nosil bom to težko breme do groba. Ne zaničujte me, nikan me ne kamenajte! Bog je sodil, zakaj bi sodili še vi? Pomislite, bratje v Kristusu, in jokajte z mano: odslej mi je ime Polikarp! . . .“

Sredi množice je zakričala ženska.

„Prostora! Ven!“

Iz krika se jih je porodilo tisočero; kakor da bi se bila nenadoma, hrupoma odprla vsa okna in bi bil bruhtil v cerkev silen vihar. Ljudje so padali v gneči in vstajali, ženske so jokale z nenaravnim, kričečim glasom. Iz bledih obrazov so gledale široke, zakrvavele oči . . . Kakor črna reka se je razlilo po stopnicah, valilo se po klancu navzdol.

„Obseden! Obseden!“

Bežali so ljudje in so bežali zmirom dalje, razkropili se po skritih stezah, po polju, poskrili se pod kozolce. V cerkvi in na vasi je zavladała hipoma tišina.

Župnik je strmel v bežečo množico z velikim pogledom, topim od groze.

„Zaničevan! Izobčen!“

Zakril je obraz z rokami in se je zgrudil pred oltarjem na kolena . . .

V zakristiji so se oglasili koraki; zdravnik, učitelj in župan so stopili v cerkev.

Župnik je vzdignil glavo, vstal je, umaknil se je za korak. Iztegnil je roko in je izpregovoril s trepetajočim glasom.

„Kdor je brez greha, naj vrže prvi kamen name!“

„Nobeden ni brez greha!“ je rekel zdravnik.

„Tako vam torej razodenem, zato da se odvrnete od mene z gnusom in strahom, vi prijatelji

blagi, ki sem vas ljubil . . . Vedite, da mi je ime Polikarp!“

Ozrli so se osupli nanj.

„Tukaj je napisano, trdno prišito, ni je več moči na svetu, ki bi izbrisala to sramoto! . . . In tako pojdite ter me zaničujte! . . .“

Zdravnik se je zasmel veselo.

„Ej, gospod župnik, čemu bi vas zaničevali? Meni, na priliko, je ime Matija . . .“

Nezaupno mu je pogledal župnik v obraz.

„Da me ne sovražite?“

„Ne!“ se je smejal zdravnik.

„Ne!“ je rekel učitelj.

„Da ne pljujete predme?“

„Ne!“

Narahlo ga je prijel zdravnik za roko.

Mir je legel na župnikov obraz, napol so se mu zatisnile oči.

„Truden sem!“ je zavzdihnil in se je opotekel . . .

— — — — —
Zunaj je sijal še dan, hladen somrak je bil v sobi.

Župnik se je ozrl, spoznal ni nikogar. Soba je bila bela, prazna, ena sama sveta slika je bila na steni, pod njo je visel velik molek. Ob postelji je sedela usmiljenka, črno oblečen človek je stal ob oknu,

Spoznal ni župnik nikogar, toda polagoma so se mu oči odpirale, ugledal je tam košato drevje in lopo, skrito sredi vrta. Dišalo je močno po rožah, po zrelih jabolkih in pokošeni travi. Obraz se mu je ves pomladil, lep nasmeh je legel na ustnice.

„Marjeta! Marjetica! . . .“

In nikoli ni več izpregovoril besede.

Kancelist Jareb.

I.

Kancelist Jareb je odprl oči ter pogledal v strop. Natanko nad njegovo glavo je lezla stenica; izgrešila je bila pot in je blodila na desno, na levo, preko velikih zelenih rož, ki so bile naslikane na zidu; naposled se je domislila in je hitela naravnost v kot ter po steni nizdol. Jareb se je tiho sklonil iz postelje, zgrabil je copato in je čakal; stenica se je potuhnila, počivala je dolgo časa in obadva sta molčala; komaj se je previdno in počasi napotila dalje, je zamahnil Jareb ter udaril z vso močjo po zidu; nato je zalučil copato po izbi in je zaklel.

Zgodilo se je redkokdaj, da je bil Jareb zle volje; kajti bil je rodoljub. Tisto čednost je imel, ki jo ima tako malo ljudi na svetu; bil je spodoben, tudi če je bil sam. Ampak tisto jutro, ko je zalučil copato po izbi, je bilo jutro brez primere.

Skoro do postelje je že sijalo svetlo solnce. Jareb je pogledal na uro, vzdignil se je v postelji ter se pokrižal. Ni molil zaradi pobožnosti, temveč zaradi spodobnosti in zato, ker je bil uradnik. Vedel je dobro, da so zapovedi njegove družbe

in njegovega stanu enotne in nerazdeljive; urad, velika maša, procesija in molitev. Ko je odmolil, je zaklel vdrugič.

„Jaz pa le vem, da me bo izpodrinil ta vražji Hojzič!“

Vstal je in je stopil k oknu. Lepo jutro je bilo zunaj, vse dišeče in blaženo. Zdavnaj že se je bila vzdignila megla iz doline, v belem solncu so se svetile hiše, nebo, svetlosinje, visoko, še vse v poljutranjih sanjah, je bilo koprnenja vredno. Tik pod njegovimi očmi se je smejala široka cesarska cesta; onstran ceste je spala pod vrbami v večnem mraku globoka kotlina; nobeno uho še ni slišalo, kaj pripoveduje temna voda Močilnika. In tam, še dalje, strme gozdovi v nebo; tiho, obzirno trepeče jutranja luč čez njih tihi mrak... Lepo jutro je bilo zunaj, njegovega srca pa ni potolažilo.

Oblačil se je počasi in zelo skrbno. Ko se je bril, je ugledal tik pod nosom droben rdeč mozol in se je hudo prestrašil.

„Na nosu naj bi bil zrasel, sredi nosa; še lepše bi bilo!“

In mozol, ki je bil tako nežen in droben, da bi ga nepazno oko nikoli ne ugledalo v senci košatih brk, se mu je zazdel nenadoma čudovelik, ves žareč in bahat v nekrščanski zlobi. S skrbljivo ljubeznijo je ogledaval Jareb svoj obraz; in ko je ogledaval, je bil napol srdit, napol zadovoljen.

„Lep obraz je bil nekoč!“ je pomislil v tihi otožnosti. „Lep obraz je bil in rad sem ga imel in še zdaj bi bil uvaževanja vreden, da bi tega mozola ne bilo . . . čez noč se je izrinil iz kože, skrbi so ga rodile in hude sanje . . .“

Kraj oči se je grbila koža v tenke, skrite, sramežljive gube. Jareb ni vedel, ali bi jih bil vesel, ali bi se jih bal. Zakaj kakor so bile znamenje poltrudnih let, tako so bile tudi znamenje rodoljubne dobrohotnosti. Redki so ljudje, ki jim je Bog dodelil tiste sladke, mehkočno smehljajoče gube, prijazno pozdravljajoče; skoro nobeden drugi jih nima razen tistih, ki so doživeli vižmarski tabor. Ostalo je kraj oči kakor lep spomin.

Namočil si je lase z blagodišečo vodo, ravnal si je prazniško prečo od čela do temena in je mislil nevesele misli. Ni se dalo reči, da so lasje že osiveli, ampak tudi se ni dalo reči, da so ostali lepo kostanjevi. Prijatelj bi vzkliknil: „O, Jareb, kako svatovska je tvoja frizura!“ Sovražnik pa bi pogledal postrani: „Saj si že siv, norec! Molit, molit!“ — In če bi bil Jareb zadovoljnega srca, bi verjel prijatelju, a če bi bila njegova duša potrta, bi se udal sovražniku. Niso bili lasje ne sivi, ne kostanjevi; „vrag vedi, kakšni so!“ je vzdihnil Jareb in takoj se mu je razvedrilo srce, ko se je ozrl nekoliko nižje in je ugledal košate, temnokostanjeve, fantovsko zavihane brke.

Tudi najdostojnejši človek in največji rodoljub je časih pogumen in samostojen. Ta redka

in velika čednost se pojavlja po navadi le v malenkostih, ampak pojavlja se. Nekateri imajo krepko hojo, drugi kolnejo, da, celo taki so, ki nosijo klobuk postrani. Jareb je imel fantovsko zavihane brke. Morda je nekoliko pretiraval, ampak vendar je bilo nekaj resnice v njegovih ponosnih besedah: „Dobro vem, da nekaterim ljudem niso pogodu moji brki; zadnjič me je okrajni glavar hudo pogledal . . . toda jaz sem samostojen človek, štiridesetleten mož in vesten uradnik; da bi bilo veliko takih, dobro narodu!“

Poslednjikrat se je ozrl v ogledalo, pomaknil je okrogli svetli klobuk precej nizko v čelo, kakor se spodobi uradnikom, stopil je parkrat po izbi s krepko lagotnim, mladeniškim in vendar popolnoma spodobnim korakom, zavzdihnil je in se je napotil.

Prelepo jutro je bilo, dolina šentflorjanska pa ni uživala te lepote s hvaležnim in veselim srcem. Neprijazna senca, kakor slutnja še nepoznanega zla, je ležala preko doline; oči je niso videle, duša pa jo je globoko občutila.

Ko je stopal Jareb z lepo umerjenimi koraki po beli cesarski cesti, je bil njegov obraz resen in mrk, skoro sovražen. Gledal je v tla, časih je udaril z drobno palico po kamenju, nasutem ob cesti. Z lahkimi, poskakujočimi koraki mu je prišel naproti davčni praktikant Jerina, mlad in lahko miseln človek, ki še slutil ni resnobe in dostojanstva uradniškega življenja. Oblačil se je precej

malomarno, klobuk je nosil postrani, smejal se je neprestano, če je bilo potreba ali ne, in z vsakim vagabundom je pil bratovščino; ponoči, kadar je spala vsa dolina šentflorjanska, je sedel ob oknu in brenkal na citre, tako da so se budile v pol vzdramljenih srcih pohujšljive sanje.

Široko je zamahnil Jerina s klobukom in je pozdravil tako veselo, kakor da ni ležala neprijazna senca na dolini šentflorjanski in na resnem obrazu Jarebovem.

„Že tako zgodaj, gospod Jareb? Lepo jutro je, lep večer bo!“

Jareb je pogledal jezno, komaj se je dotaknil klobuka s kazalcem in je šel molče dalje.

Jerina je gledal začuden za njim, nato je nenadoma nabral ustnice kakor v poljub in je tiho zažvižgal predse.

Ko je prišel Jareb v bližino Hojzičeve krčme, je krenil na drugo stran ceste in je pospešil korake; toda Hojzič, ki je stal na pragu golorok in v copatah, ga je ugledal ter ga je pozdravljajl z obema rokama.

„Hej, kam tako naglo, gospod kancelist?“

Jareba je zgrabil tolik srd, da je zardel v obraz.

„Delat, lenoba, delat!“

„Kdo pa bo danes delal, gospod kancelist?“ se je zasmeljal Hojzič za njim,

Kakor je bil Jareb spodoben in miren človek, tako da je zaklepal svoje srce vsem strastem, ve-

likemu sovraštvu in veliki ljubezni: kadar je ugledal Hojziča, mu je zavrela kri; in kolikor večji je bil srd v njegovem srcu, toliko bolj srdit je bil nazadnje nad svojim srdom samim. Že pred mnogimi leti, takoj v prvem trenutku, ko je ugledal Hojziča, je čutil Jareb: ta človek sedi tam in molči in me zasmehuje! Zakaj Hojzič je bil popolnoma nespodoben človek; ni je bilo nečednosti na svetu, ki bi se ne bahal z njo; razkazoval je svoje grehe in hudodelstva z očitno radostjo in prešernostjo, v pohujšanje vsej dolini šentflorjanski. Samec je bil, mlad krčmar, postaren fant, in nobena ženska, še tako čednostna in sramežljiva, ni šla mimo njegove hiše, mimo njegovih hudobnih oči, da bi ne zardela ter pogledala v tla; nič ni rekel, še nasmehnil se je komaj in takoj je človek vedel, kako in kaj. V cerkev je res hodil, še k deseti maši je prišel časih, toda boljše bi bilo, da je bil ostal doma; če se je useknil med pridigo, so vedeli vsi, da se ni useknil iz potrebe, temveč Bog vedi zakaj. Najbolj nespodoben pa je bil v politiki in v javnem življenju doline šentflorjanske; vse je oskrnil, česar se je dotaknil, kar je le pogledal s svojimi nečednimi očmi. Ko so blagoslavljali čitalniško trobojnico in je gorela vsa dolina šentflorjanska v rodoljubnem ognju, se je prikazal nenadoma s tremi pijanci in je razvil frankfurčanko sredi trga; neki rodoljub, ki je bil prišel iz Trsta, se je razjokal vpričo ljudi. Župan Frfila je ljubeznivo posvaril Hojziča in ga je vprašal, čemu

tako malopridno vedenje; pijani Hojzič pa mu je odgovoril: „Zategadelj, da pride malo življenja v ta rodoljubni dolgčas!“ Jareb, ki je slišal te grde besede, je bil ogorčen in je zmajal z glavo, učitelj Šviligoj pa je rekel: „Mnogo nas še čaka narodnega dela!“ Zelo čudno pa je bilo, da je edini Jareb resnično in od srca preziral nespodobnega Hojziča; vsi drugi so ga imeli natihem radi in so se smehljali v sladkem zadovoljstvu, kadar so ugleдали njegov prešerni obraz. Zakaj taka je človeška natura in to je njen izvirni greh, da je nagnjena bolj na hudo nego na dobro stran.

Prostrani trg pred sodiščem je bil ves poptopljen v belo jutranjo luč. Hiše so se lesketale veselo in prijazno, kakor ob nedeljah popoldne: sodišče samo, visoko in gosposko, čitalnica, županova hiša, Majerjeva štacuna — kamor je človek pogledal, sama lepota in radost. Trg pa je bil tih in prazen, kakor cerkev po litanijah; nobenega uradnika ni bilo pred sodiščem, da bi mežikal v solnce in pušil smodko, na pragu Majerjeve štacune ni stal počesani komi Rudolf in duri so bile zaprte, čitalniška okna so bila zagnjena kakor ob veliki narodni žalosti. Edini župan je stal pred vežo, vrtel je na trebuhu palec ob palcu, gledal je proti nebu in je bil ves potr. Ko je ugledal Jareba, se mu je razvedril obraz le toliko, kakor človeku, ki je željan tolažbe in ve, da ni tolažbe zanj.

„Zdražba in prepir sta se naselila v dolino šentflorjansko!“ je odgovoril Jareba.

Jareb je molčal in je samo pokimal.

„Ali veste, kaj sem videl sinoči?“ je vprašal župan.

Jareb je nekoliko vzdignil obrvi.

„Ne vem, če sem natanko videl, ampak videl sem. Spat sem šel zgodaj, ko se je šele mračilo; pod noč, takole ob desetih, pa se vzbudim; zdelo se mi je, da me je poklicala moja rajna žena. Stopim k oknu — lepa noč zunaj; nikjer ni takih noči kakor v dolini šentflorjanski. Vse tako tiho, da me je bilo skoro strah. Drevje tako črno, da si nisem upal pogledati ne na vrt, ne na cesto; jagredi so se dotikale neba in tako se mi je zdelo, kakor da vise zvezde na njih. Nebo pa je bilo tako svetlo, kakor ga še nikoli nisem videl, čisto belo. Nenadoma — ni bil ne oblak, ne senca ni bila — odkod senca? — se zatemni nebo vse od izhoda do zahoda, silna ptica s silnimi črnimi perotmi se prikaže nad dolino šentflorjansko in jo obsenči vso; jaz sem se pokrižal, hitel sem v posteljo in sem se odel čez glavo . . .“

„Sanjalo se vam je, župan!“ je odgovoril Jareb.

„Ni se mi sanjalo. Še zdaj vidim tisto ptico; glejte, ena perot se je dotikala tam Žalostne gore, druga je zamahovala polahko nad Kórenom, kljun pa je strmel proti Ljubljani . . . tako sem jo videl. Vsa dolina šentflorjanska je bila v senci in mrzel veter je zapihal . . .“

„Znamenja so!“ se je udal Jareb in tudi njemu je bilo sitno pri srcu.

„Znamenja so in takoj rano sem premislil in dognal, kakšna znamenja. Zatorej pravim: zdražba in prepir sta se naselila v dolino šentflorjansko!“

Jareb se je nasmehnil prijazno-otožno, pokimal je z glavo počasi in trudno ter se je okrenil; župan pa ga je prijel narahlo za roko pod komolcem.

„Še eno besedo, eno samo besedo!“ je izpregovoril tišje, skoro slovesno. „Ne maram izpraševati vašega srca, tudi ne maram ugibati vaših misli, ampak tole vas vprašam: Ali je res, ali ni res, da se bo vršila nocoj tista komedija, ki je zoprna Bogu in ljudem?“

„Res je!“ je odgovoril Jareb in nekoliko zlovoljnosti je bilo v njegovem glasu.

„Jaz ne vem, kako mislite o tej stvari, gospod Jareb, le toliko rečem: ni nam Bog poslal tiste ženske, temveč zlodej jo je poslal!“

Globoko zamišljen, potrtn in nemiren je šel preko ceste v urad. V temni veži mu je prišel naproti debeli, človekoljubni sodnik in je vzdignil obrvi, ko je ugledal Jarebov temni obraz.

„No?“

„Tako, tako, gospod sodnik!“ je odgovoril Jareb in v ponižnih besedah je bila ponižna misel: „Žalosten je človek, toda udano trpi svojo žalost!“

Stopil je v izbo, pokimal je mimogrede pisarju in je sedel za mizo, da bi razvedril in

potolažil svoje srce s koristnim delom. Toda glej, kam strme oči, kam lete misli? . . .

Jareb se je trudil, da bi spoznal vzrok in izvor svoje bolesi, tistega temnega nemira, ki je bil tako velik, da se mu je tresla roka in je škropilo pero. Trudil se je, spoznati ni mogel. Pogledal je na nebo, ki se je belilo zunaj v jasni luči, in takoj se je domislil ptice, ki je visela po noči nad dolino šentflorjansko ter jo vso zasenčila. Pomislil je na ptico in se je razsrdil.

„Sanje pijanega strahopetca . . . ampak Bog vedi, če so bile sanje . . .“

Ves prestrašen, kakor da je bil ugledal vedomca tik pred seboj, je izpustil pero iz trepetajoče roke, naslonil se je globoko na stol in je povetil glavo.

„Tudi jaz . . . saj sem tudi jaz videl sinoči ptico na nebu . . . Ko je razprostrla črne peroti, je sklonila glavo prav do zemlje in je usekala s kljunom naravnost v moje srce . . .“

Kakor da se je bilo pretrgalo zagrinjalo od vrha do tal, je ugledal Jareb nenadoma svoje čudne sanje.

Komaj pol ure, predno se je vzdramil — morda je sijalo zunaj že tisto lepo jutro — so se odprle duri in v izbo je stopila ženska. Ugledal jo je, dolgo je strmel vanjo, ko je stala med durmi. Od začetka je bilo njegovo telo kakor leseno, še z mezincem ni mogel geniti; na obrazu mu je ležalo kakor težka mrzla maska. Nato je

zganil najprej z nogo, nato z roko, zbral je vso moč trepetajočega telesa in je vzdignil odejo preko obraza.

„Kaj se me bojiš, Tone? Kaj me ne poznaš več?“ je vprašala ženska.

Pod odejo je ležal in je slišal natanko vse njene besede in je odgovarjal.

„Pojdi od mene! Pojdi od mene! Nič več te ne poznam, zakaj ženim se!“

Tako je odgovarjal, dihal pa je težko in pot mu je lil po obrazu in po vsem životu.

Počasi je stopila ženska k njegovemu vzglavju; ni slišal njenih korakov, temveč čutil jih je. Tudi ni ne slišal ne videl, kako se je iztegnila njena dolga, bela roka ter se doteknila odeje. Samo čutil je v srcu, od groze molčečem, kako je stala ob njegovem vzglavju ter se sklanjala čisto blizu k njemu.

„Zbogom, zbogom, Beti! Pojdi od mene! Pojdi od mene!“ je vzdihoval Jareb in prosil.

Toda ženska ni bila usmiljena, ni slišala njegove tihe prošnje. Prijela je za odejo s svojo tenko, belo roko in počasi, polagoma, oprezno, obzirno, natihoma je odgrinjala Jarebov prestrašeni obraz.

In ko ga je odgrnila, se je prestrašila sama in roke so ji omahnile.

„Kaj si to ti, Tone?“

Jareb je ležal mirno, samo njegove oči so bile široko odprte in so se svetile v jutranjem

mraku. Vse njegovo telo pa je bilo težko in nerodno, ne mogel bi se geniti drugače nego bolno vzdihujoč . . .

„Kaj si to ti?“

Vprašala je, on pa je strmел vanjo s prestrašenimi očmi.

„Jaz sem . . . jaz sem Anton Jareb . . . in zdaj, strahotna ženska, pokliči svojo družbo, vse svoje zakletnike, da naj se spravijo nadme . . . molil sem, ne bojim se jih . . .“

Ni se bal; zakaj bil je spodoben človek; zobje pa so šklepetali in trepetalo mu je telo.

„Ničesar se ne bojim!“ je govoril trepetaje in mráz mu je bilo. „Ampak samo nikar . . . samo nikar drugim ne povedati!“

Ženska je stala ob postelji, poslušala je, sklanjala se je globoko k njegovemu licu.

„Tone!“

„Pojdi od mene, Beti! Koliko ljudi je na svetu, koliko jih je in kako so bogati!“

„Saj mi še v obraz nisi pogledal, Tone! Vsaj v obraz mi poglej!“

Počasi je okrenil glavo in se je prestrašil še veliko bolj; mráz mu je segel od čela do nog.

Obraz je bil droben, bolehen, bel, toda nežen in čudolep, ves nebeški, kakor obraz svete Neže na starih cerkvenih podobah. Oblečena pa je bila ženska v temne, razdrapane cunje, vse premočene, kakor da je bila prišla naravnost iz vode. Lasje so bili ovenčani z mokrimi potočnicami, v

levi roki pa je držala šopek potočnic in belih rož; tako je bila podobna Ofeliji, ki jo je videl Jareb nekoč v gledališču.

„Kod si hodila, da je tako premočeno tvoje krilo, in zakaj te potočnice v laseh in v roki?“

„Daleč sem bila, dolgo sem hodila . . . bolno je bilo moje srce, zdaj pa je ozdravelo in je mirno.“

„Če je mirno tvoje srce, pojdi od mene . . . tudi moje srce je mirno, spodoben človek sem.“

„Zmirom je bilo mirno tvoje srce . . . Zelo sem te ljubila, tako sem te klicala, kakor mater, hudo sem jokala po tebi . . .“

Jareb je iztegnil tresočo roko, da bi se branil, obraz pa je obrnil v steno.

„Minilo je, minilo! Davna leta so, pozabljena, v nič utopljena; ni spomina, ne veselja, ne bridkosti ni! Zdaj sem spodoben človek in ženim se!“

„Tudi jaz te ne ljubim več . . . minilo je!“

Jareb je vztrepetal, čudna groza mu je legla v srce in na vse telo. Zastokal je hripavo, zamolklo, kakor pod očmi razbojnika.

Tiho se je vzravnala ženska, tiho, da ni ne slišal ne videl njenih korakov, je stopila proti durim. Ko je stala med durmi, se je vzdignil v postelji, obraz se mu je spačil v zlobi in v strahu in klical je s tako hripavo kričečim, sovražnim in prosečim glasom, da se je vzdramil onkraj potoka učitelj Šviligoj, stopil k oknu ter zmajal z glavo.

„Beti! Pojdi od mene, ampak tako ne pojdi! Vse pokličī, vse skličī, kolikor jih spi tam v jamah!

Vsi pridite — nate moje telo in mojo dušo! Stori, Beti, kar poželi tvoje razžaljeno srce — ampak ne ljudem! Ne ljudem! Beti, jaz sem spodoben človek!“

Nič ni bilo zapisano v njenih očeh, če je slišala njegove besede; tiho so se odprle duri, tiho so se zaprle . . .

Ko se je Jareb vzdramil, ni mislil več na čudno ponočno zgodbo; popolnoma je pozabil Ofelijo, njene ovenčane lase, njen obraz in njene besede. Edino, kar je ostalo v srcu, je bila grenka zlovoljnost, kakor po večeru, prečutem v pijani družbi.

In zdaj, glej, se je pretrgalo zagrinjaló nenadoma od vrha do tal. Ofelija je stopila predenj, kakor je stala po noči, s svojim bolnim, belim obrazom, s potočnicami v laseh in v roki; slišal je njen glas, kakor ga je slišal ponoči, njen očitajoči, proseči glas, ki je skrival temno, grozopolno skrivnost. In obšlo ga je kesanje.

„Vsaj eno ljubeznivo besedo da bi ji bil rekel! Zakaj sem bil tako neroden, tako plah — saj so bile sanje! V sanjah bi ji bil lahko rekel ljubeznivo besedo, na primer: Rad te imam, zelo te ljubim, draga Beti, ampak tako je in tako. Jaz sem spodoben človek in tako! — Pa nič! Tresel sem se kakor pred nebeškim sodnikom in čisto brez pameti sem bil! Potolažil bi jo bil z ljubeznivo besedo, razjokala bi se bila in bi šla in bi se ne prikazala nikoli več. Poceni so ljubeznive besede,

v sanjah še celo . . . Kriste, povej, kaj so bile sanje? Tudi župan pravi, da se mu ni sanjalo, ko je videl črno ptico na nebu! . . .“

Jareb je strmel predse in se je pogovarjal s svojim potrtem srcem; aktov se ni dotaknil, pero je ležalo na mizi.

Vzdramil ga je debeli sluga, ki je stal pred njim.

„Tole sem prinesel!“

Izročil mu je pismo in v pismu je bilo napisano:

„Prikažite se nocoj! Liza.“

Črke so bile velike in nerodne, ampak besede so bile sladke.

Razvedril se je Jarebu obraz in razvedrilo se mu je srce!

„Matijec, takoj mi prinesi pol litra črnine!“

Od začudenja je obstrmel Matijec in se ni ganil, tudi pisar je izpustil pero in je pogledal z osuplimi očmi in ves prestrašen.

„Le prinesi, Matijec, le prinesi, in nič ne glej! Svet je lep in kakor ustvarjen za spodobne ljudi!“

Matijec je šel, Jareb pa je vstal in je stopil k oknu. V prelepi sinjini je sijalo nebo, nobenega oblaka ni bilo na njem, tudi ne najtišje sence. Župan je bil stopil golorok iz veže na cesto, pogledal je proti oknu in je pokimal; tudi Jareb je pokimal in se je prijazno nasmehnil.

II.

Mračilo se je že, ko se je napravil Jareb na tisto težko pot, ki je čakal nanjo tako dolgo in s tako nemirnim, plahim in upajočim srcem.

Pogledal je na nebo — glej, vsa jasnina je izginila; oblakov ni bilo, toda siva, nevesela senca je prepregla nebo od izhoda do zahoda in nobena zvezda še ni svetila.

„Kaj se bo prikazala črna ptica nočno?“ je pomislil Jareb in njegovo srce, opoldne že tako sladko potolaženo, je vztrepetalo v nerazumljivi, čudni bolesti.

Lepa pot je bila, ki jo je meril Jareb. Od trga, že napol dremajočega v mraku, preko bele, široke ceste, mimo črnih jagnedi, po bližnjici čez polje, ob potoku, samotno šumečem, preko brvi in nato v tisti tihi kraj šentflorjanske doline, kjer je žalost in siromaštvo. Tam na rebri, nad klancem siromakov in izgnancev, se beli svetla, prijazna hiša, v tolažbo trpljenju in bridkosti. Nad vrati se ziblje oblanica; okna so žarko razsvetljena in še ne zastrta.

Na klancu, komaj dvajset korakov pod krčmo, je postal Jareb, skril se je v temen kot in se je naslonil ob zid razpale koč. Obšla ga je bila globoka slabost, noge so se mu tresle in zazibalo se mu je pred očmi. V tistem trenutku, ko se mu je zazibalo pred očmi, se je zatemnilo vse nebo. Velika senca se je razgrnila nad dolino; velika

senca, črna ptica; ena silna perot se je dotikala Žalostne gore, druga je zamahovala narahlo nad Kórenom; kljun je bil obrnjen proti Ljubljani, toda glava se je okrenila in se je sklonila globoko in Jareba je bolelo srce kakor nikoli . . .

Obrisal si je potno čelo, ozrl se je začuden po klancu, ki je bil mračen in samoten, začuden se je ozrl na nebo, ki je bilo jasno in ki je gledalo nanj s prvimi belimi zvezdami, s prijaznimi očmi.

„Saj ni bilo ptice na nebu!“ je pomislil Jareb. „In moje srce je bilo plaho, ko samo ni vedelo zakaj . . . Preveč sem pil, se mi zdi!“

Obrisal si je s čela pot, bojazni iz srca pa ni pregnal in noge so se mu tresle, ko je stopal proti svetli hiši, tolažbi trpljenja in bridkosti.

Natanko ob tistem času je slonela Liza ob oknu in je spoznala Jareba že od daleč, že v mraku.

„Le hitro, prijatelj, le naglo, le ročno! Kozarec je poln in čaka!“

Pa ni pospešil korakov Jareb, postal je in razlila se mu je po životu slabost kakor na klancu. Omahnil je, opotekel se je in se je vzdramil.

„Kje sem slišal tisti glas? Zdi se mi, da sem ga v sanjah slišal. Ofelija je tako govorila, Liza nikoli; zamolkel je njen glas!“

Liza je slonela ob oknu in se je smejala.

„Kaj ste že večerjali, gospod kancelist? Vabila sem vas na večerjo, vi pa prihajate že zelo veseli!“

Njen glas, ki je bil prej tako zvonek in čist, je bil nenadoma zamolkel, nekoliko hripav, kakor da bi bilo grlo vajeno močnega vina.

Predno je stopil Jareb v hišo, se je pokrižal.

„Satan me je motil! Beži, satan, beži od mene! Spodoben človek sem in hodim v cerkev!... Njen glas je bil, Lize glas je bil, satan pa mi je rekel, da je glas iz tistih čudnih sanj in da je glas tiste črne ptice, ki se je prikazala tako nenadoma nad to dolino šentflorjansko! Beži, satan, beži od mene!“

Odprl je duri in pred mežikajočimi očmi se je zasvetila široka, glasna, svečano razsvetljena izba. Liza mu je prihitela naproti in mu je stisnila obedve roki.

„Pozdravljen!“

Jareb se je spodobno poklonil.

„Pozdravljeni!“

Videl je Lizo tik pred sabo, toda videl jo je kakor v megleni daljavi, kakor v sanjah.

Morda ji je bilo že štirideset let, kdo bi vedel; lahko bi jih bilo tudi samo dvajset. Res je bilo telo precej rejeno in okroglo, toda oblike so bile zelo prijazne in velikega spoštovanja vredne. Obraz je bil podolgast, poln in zdrav, vesele in rjave oči so se smejale iz njega. Vesele in rjave so bile njene oči, toda na dnu je ležala tiha senca, ki je nihče ni videl: ne praktikant Jerina, ne pohujšljivi Hojzič in tudi ne Jareb.

„Zdaj pa kar brž sedite!“

Liza ga je posadila na stol, na gosposko mesto pod velikim ogledalom.

Komaj je sedel, komaj je ugledal kozarec pred seboj in še predno se je ozrl po družbi, je udarila Liza z nožem po steklenici in strahotna tišina je dehnila na srce Jarebovo.

„Tako, prijatelji, smo zdaj v prijetni kompaniji, brez hudobnih oči in brez nepovabljenih ušes! Blagor vam, snubci, ki vam je misel stanovitna in ena, ne blagor meni, dvanajstkratni nevesti, ki nima ženina, ker jih ima preveč!“

Zasmejala se je Liza, zasmejali so se gostje, tudi Jareb se je zasmejal. Kozarci so zažvenketali, razvedrili so se obrazi in so zardeli. Jareb je vedel, kako velika in nevarna je njegova dolžnost; spodobno je sedel, spodobno se je smejal in komaj so se doteknile ustnice kozarca.

Nenadoma je vzdignil obrvi, osinel mu je obraz in kolena so se mu stresla. Ni sedla Liza k njemu, temveč sedla je k Hojziču, ki jo je takoj objel okoli vratu. Jareb je zakašljaj, nato je naglo izpraznil kozarec . . .

„Konec je!“ je premislil v svoji resnični bridkosti. „Vedel sem, da me bo izpodrinil ta prokleti Hojzič, in zdaj se je izkazalo! Zatorej je najbolje, da se pokrižam ter se povrnem v svojo neprijazno samoto!“

Komaj je to premislil, je udarila Liza pogumnega Hojziča naravnost na lice. Hojzič se je

zasmejaj krohotaje, tudi Liza se je smejala, Jareb pa je bil vesel in upanje se mu je nasmehnilo v lice.

„Ni treba, da bi vstajal!“ je pomislil. „Če sede drugi, bom sedel tudi jaz. Kjer je enajst jogrov, je treba, da je tudi dvanajsti! Zdaj se igra, zdaj je razposajena in nespodobna, ker je zadnji čas; kmalu ne bo časa več, zakaj žena spodobnega človeka bo spodobna žena. Oprostite besedam, ki jih šepeče siromak pred smrtjo, oprostite tudi kretnjam njegovim!“

Ozrl se je po omizju in je videl same znane obraze. Tam je bil hudobni Hojzič, tam je bil lahkomiselni Jerina in tam starikavi davkar, rodoljubni učitelj Šviligoj, plešasti sodni adjunkt, ki je veliko pil, dvoje kmetskih fantov, ki se nista zmečila za nikogar in sta sedela goloroka za mizo, natanko pripravljena, da poženeta vso družčino preko praga, nađalje neki škric, ki je bil prišel od bogvekod in je imel zelo dolg, bledikast, kozjebrad obraz, in poleg dveh suhotnih, zaspanopijano molčečih uradnikov je sedel tam sam župan Frfila, ves dostojanstven, trezno motreč, resno sodeč, drugim komaj viden, kakor v megli . . .

O, kako koristno in resnično besedo je izpregovoril župan Frfila, ko je oznanil, da Lize, te čez-naturno zapeljive ženske, ni bil poslal Bog v dolino šentflorjansko, temveč zlodej! Komaj se je prikazala, leto dni če je tega, se je naselil duh zdražbe in prepira v dolino šentflorjansko. Kakor

da je bila prišla v deželo kuga, vojska in povodenj; oče ni več poznal sina, sin ne očeta, ženin ne več neveste, prijatelj ne prijatelja. Zadovoljnost, ljubezen, rodoljubje, navdušenost za vse, kar je lepo in koristno — vse te čednosti, od nekdanj kraseče dolino šentflorjansko, so umrle nenadoma. Celo učitelj Šviligoj je zažvižgal nekoč na cesti in nič ga ni bilo sram. Nad klancem, nad vso lepo dolino, prav tja do Žalostne gore se je svetilo pohujšanje.

Prišla je — in glej, nad temnim klancem, nad siromaki in izgnanci, se je zasvetila bela hiša, se je odprla vesela krčma; ne krčma, božja pot, vseh romarjev zaželjeni cilj. Prihajali so najprej natihoma, komaj so se pozdravljali, tiho so sedeli. Ena sama misel je bila v srcu, velika in imenitna misel. Prihajali so glasneje, peli so in prepevali, prijazno so se pozdravljali. Misel pa je ostala v srcu, ena sama misel, velika in imenitna.

Kdo je Liza? Odkod je? Tema in noč. Ne ve srce človeško, odkod, ne ve, kam, — in čemu bi vedelo? Lepa je bila in globokega hrepenenja vredna. Kdo vpraša, kam hrepenenje? Kdo vpraša odkod?

Župan Frfila je pripovedoval, da je bila Liza nekoč farovška kuharica in da je podedovala po svojem prijaznem gospodu veliko bogastvo. Tako je pripovedoval župan Frfila in si je mislil zraven: „Čemu bi se jaz ne udeležil tega bogastva?“ In ko je umrl blagi gospod, se je ozrla Liza po svetu

in je spoznala, da so dežele lepe in da je mnogo moških na zemlji. Zato se je napotila v dolino šentflorjansko, ki je najlepša dolina na svetu in ki je dom in zavetišče mnogoterih pametnih in postavnih rodoljubov.

Župan Frfila je bil debel, toda zelo postaven in častitljiv mož; kljub temu so se polastili njegove poštene misli mnogi malovredni ljudje, polastili so se je kmetje, učitelji, uradniki, delavci, rokodelci, celo bajtari, gostači in hlapci. Nekoč, ko je bil teman večer, so vsi nenadoma pomislili in so spoznali: „Čemu bi se jaz ne udeležil tega bogastva?“

In tako se je začela žalostna vojska, kakoršne še ni doživela dolina šentflorjanska. Brat je bil proti bratu, sin proti očetu, kakor v laški vojski. Vse veselje je minilo, minila je vsa ljubezen in prijaznost. Prijatelji se niso več krščanski pozdravljali, temveč mežikali so si hudobno in škodeželjno. Vse zaroke so bile ustavljene, vse ljubezni grobo pretrgane. Skoro bi se bilo človeku zdelo, da gre narazen, da se žalostno cepi in razblinja dolina šentflorjanska, nekoč zavetišče in tabor vseh idealov.

Ampak Bog, ki je usmiljen, je dodelil pamet zemljanom; spogledali so se in se mukoma iztreznili. Spoznali so, da je izmed vseh poklicanih samo eden izvoljen. In takoj se jih je vrnilo sto, ki niso bili poklicani.

Tedaj pa je nastalo veliko vprašanje, razločno zapisano v zgodovini doline šentflorjanske. Še jih

je bilo dvanajstero, dvanajstero še jih je stalo pred belo hišo nad klancem. In to niso bili kmetje, ne bajtarji in ne gostači, še celo ne hlapci. Spodobni ljudje so bili, ki se ravnaajo in ki znajo maniro. Kdo je? Kdo se vzdigne izmed njih ter stopi na klanec, kralj doline?

Jareb je preračunal in premislil stvar najbolj natanko. Redkokdaj, komaj v soboto zvečer, je stopil v krčmo, pozdravil s prijaznim mežikanjem neprijetno družbo ter stisnil roko gostoljubni Lizi. Nato je sedel, pil in molčal. Misлил pa je veliko.

„Tako in tako. Recimo, da njeno bogastvo ni toliko, kakor govore predrzna usta . . . že hiša sama je jako čedna in tudi krčma, mislim, je več kakor cekin. Kaj pa tista kajbica, tista železna kajbica tam v kotu? Ni je postavila tja samo nalašč, za kratek čas, snubcem v poželjenje in bridkost. Če ni mnogo notri, nekaj je! In zdi se mi celo, da je veliko lepih reči notri; tako pametna ženska, kakor je Liza, bi ne razkazovala prazne rešetke! Če ni orla notri, pa je vsaj vrabec!“

To je bila poštena misel Jarebova; vzklila je, pognala je globoke korenine, zelenela je in se je bohotno razrasla. Posebno pa ga je potrdilo v misli tole razumno uvaževanje: Liza je lepa ženska, v vseh ozirih koristna in prikupljiva ženska, ampak glas gre po deželi, da je bila darežljiva z občutki. Ne bom je vprašal, nič ne bom poizvedoval; ljudska govornica ne dela krivice nikomur in vsakemu je zapisano na čelu, koliko velja. Ozre se človek na

to lepo Lizo, hudo mu je pri srcu, ampak v svoji bridkosti spozna brez prerekanja: veliko lepih čednosti je zbranih v tem telesu, bogoljubnega življenja pa ni, srce je preveč ljubeznivo in usmiljeno in Bog vedi, kakšna čuda so skrita za let in časa temnim zagrinjalom. Zdaj pa je stvar taka, da sili greh k čednosti, nespodobnost k spodobnosti, nevernost k pobožnosti, ponižanost k poveličanju. In iz tega resničnega razmotrivanja se izkazuje, da je izmed dvanajsterih jogrov izbran le eden, kakor da je bil pokazal nanj božji prst: Liza, glej Jareba! — V vsej dolini šentflorjanski in morda v vsej slovenski domovini ni bilo v tistih časih bolj spodobnega in spoštljivega rodoljuba, kakor je bil Jareb. Zato je bilo naravno in ni moglo biti drugače, da se je ozrla Liza z dopadajenjem nanj in na njegove čednosti. Žena Jarebova bi ne bila več nespodobna in preusmiljena Liza, temveč spodobna žena najspodobnejšega moža.

Tako je dognal in premislil ter se je napravil nekoč na slovesno pot. Nikoli še ni bilo snubca, ki bi bil očem in srcu tako prikupen, kakor je bil Jareb tisti dan. Ves lep in dostojanstven je bil v dolgi, manirno zapeti črni suknji, v svetlem klobuku in sivih rokavicah. V desnici, med palcem in kazalcem, je vrtel tenko palico, v levici je držal eno samo, bahato razcvelo rdečo, rožo. Miren smehljaj je bil na njegovih ustnicah, pod košatimi, gosposko zavihanimi brki; mirno so gledale oči, deleče vsemu svetu oproščenje in usmiljenje.

Ampak v tistem trenutku, ko je prestopil prag bele hiše nad klancem, se mu je čudno stisnilo srce. Tako se je stisnilo samo enkrat v življenju, v temni dobi, ki je mislil nanjo le ob tihih večerih, z zatisnjenimi očmi, v strahu in kesanju. Postal je v veži, zavzdihnil je in je stresel z glavo.

„Pojdi dalje, neprijazni spomin, pojdi dalje!“

In dalje je šel neprijazni spomin, ugasnil je kakor sveča v vetru.

Z umerjenim korakom, z mirnim smehljajem je stopil Jareb v izbo blage Lize. Stala je pred njim, tudi na njenih ustnicah je bil miren smehljaj. Miren, čudolep, ves angelski je bil njen smehljaj in Jareb sam se je začudil.

„Tako se ne smehljajo farovške kuharice . . . le enkrat sem videl tak smehljaj . . . dalje pojdi, nepoklicani spomin, pojdi dalje!“

Zmedle so se mu besede, ki so bile tako skrbljivo pripravljene, dostojno premišljene. Poklonil se je, napol iztegnil roko, bahata roža je vztrepetala.

„Liza, prišel sem, kakor ste slutili, da pridem nekoč. Če ste usmiljeni, dovolite, da sem vaš suženj in vaš mož . . .“

Ni govoril gladko, skoro trepetal mu je glas in oči so gledale v tla.

Takrat pa se je zgodilo, česar Jareb ni bil premislil. Liza ni iztegnila roke, da bi sprejela rožo. Mrtve so visele roke ob životu, telo pa je

omahnilo, obraz je prebledel. Jareb se je vzdramil, omahnil je tudi sam.

„Ali sem vas žalil, Liza?“

Prebledel je njen obraz, široko so gledale oči, ustnice pa so se nasmehnile. Okrenila se je, brez besede je stopila v drugo izbo in je tiho zaprla duri.

Dolgo je stal Jareb in je strmel, naposled pa je sedel za mizo in dekla mu je prinesla vina. Kolikor bolj je premišljeval, toliko bolj se mu je zdelo, da je ravnal zelo nespametno.

„Saj je že precej videla, ko sem odprl duri, da je moj obraz tako bahato zmagoslaven, kakor da sem že imel jabolko v roki! S ponižnostjo bi bil veliko več opravil, in sploh je ponižnost zelo koristna čednost, v vsakem oziru . . . In zdaj je samo še vprašanje, koliko je zapravljenega, kaj je izgubljeno. Zdaj je sama tam, rad bi vedel, kaj počenja: morda kleči pred razpelom in moli za svojo in za mojo dušo; morda joka nad svojo mladostjo, mogoče je celo, da se smehlja v preveliki blaženosti . . . kdo bi vedel?“

Komaj je dobro pomislil, komaj je pokusil vino, se je vrnila v izbo. Nič več ni bil bled njen obraz, tudi njene oči so gledale jasno in samo globoko na dnu, skrita krščanskemu človeku, je ležala senca. Takoj je stopila k Jarebu, prijazno se je nasmehnila, prijazno mu je segla v roko in je sedla k njemu.

„Zdaj pa mi lepo oprostite, gospod Jareb, da nisem odgovorila na tiste imenitne besede. Tako globoko so me zadele v srce, da mi je bilo slabo in da se je zasenčilo pred mojimi očmi. Ampak zdaj je minila vsa slabost in lahko se pogovoriva, kakor se pogovarjajo krščanski ljudje...“

Jareb se je poklonil, prijetno nasmehnil, v srcu pa mu je zaključeval čuden nemir. „Ne pravi, da hoče, ne pravi, da noče; skrite so njene misli, morda so nespodobne, morda celo zavratne!“ je mislil natihem, pol plah, pol radoveden.

„Gospod Jareb, čast je velika, ki ste mi jo naredili, odgovoriti pa ne morem ne tako in ne tako. Zakaj vi, gospod Jareb, ste prvi in ste dvanajsti. Dvanajstero snubcev je bilo pri meni, dvanajstero src koprni po meni. Poslednji niste izmed njih, zakaj bližja vam je moja misel nego mnogoterim drugim. Tudi vem in spoznavam, kako resnične so vaše čednosti in kako iskrena je vaša rodoljubivost. Ampak toliko je treba povedati brez hudobnosti in brez zamere, da imajo tudi nekateri drugi ljudje to ali ono čednost, ki se je bila izgubila v njih srce kakor popotnik v puščavo. Redke so te čednosti in zelo samotne, zato pa jih je treba spoštovati toliko bolj. Kaj je cekin bogatinu in kaj je siromaku? Bogataš ste v čednostih, siromašen je ves drugi svet. Toda, o kako se razveseli srce, kadar ugleda med pustim kamenjem borno travco! Lepša je ta travca in bolj dopadljiva nego cvet na vrtu, roža med rožami... Zato

sem sklenila, da ne porečem ne tako in ne tako, dokler se ne izkaže, v katerem srcu, ali siromašnem, ali bogatem, cvete tista čednost, ki upira iskrene oči proti meni in drugim nikamor. So na svetu hudobni, lahkomišelni in malopridni ljudje, ampak Bog vedi, kaj se skriva lepega za tem grdim zagrinjalom; lepa je časih hiša, izba nemarna; siv je časih zid, stene so svetle. Dvanajstero je mojih snubcev, dvanajstero zaklenjenih src. V soboto pa bom vzela v roko ključ, v soboto bom spoznala, kateri od dvanajsterih mi je od Boga namenjen. Kar bo takrat reklo moje srce, bo reklo po pravici in za zmirom!“

Spodobno je poslušal Jareb te modre besede, poslušal je spodobno, vesel ni bil.

„Niso torej očitne moje čednosti, niso se izkazale!“ je izpregovoril zlovoljen.

„Očitne so in izkazale so se, ampak kdor je videl lepo Vrhniko, bi videl rad še lepšo Ljubljano. Če so danes čednosti velike, kako velike bodo šele jutri!“

Sladko je bilo Jarebu ob teh prijaznih besedah, srce pa je ostalo nemirno, do sobote je bilo nemirno, plaho vprašujoče . . .

„Tako ali tako!“ si je mislil, ko je sedel pod ogledalom in se oziral po glasnem omizju, napol utopljenem v tobakovem dimu. „Tam je Hojzič, ves pijan je, svinja od vseh strani, in tam je Jerina, lahkomišelni pobič; s tem se ne bo

možila, preveč je pametna; tam je tudi župan Frfila, v tobakovo meglo se skriva, ampak ne pomaga mu nič, ves svet vidi, da ni več za ženitev; in še tisti ljubljanski škric je tam, tista gnida, ki bi mu še dékle ne privoščil . . . Le nikar se nič ne boj, Jareb; nič se ne boj in ne pij veliko; ne pij veliko in čakaj, da zleze pod mizo ta hudobni Hojzič . . . Glej, poljubila ga je!“

Resnično je poljubila Hojziča lepa Liza, toda v tistem hipu je omahnil na obadva komolca in je takoj zaspal. Takrat je šinila senca preko njenega obraza, kakor na jok so se napele ustnice. Samo trenotek je bil; nato je vstala. Čudno se je izpremenil njen obraz; ves lep je bil in bel; otroško se je smehljajal.

Jareb je vztrepetal, zazibalo se mu je pred očmi kakor v pijanosti.

„Kje sem videl ta obraz? Kaj sem ga v sanjah videl?“

Vse drugo za sivo meglo, še svetilka je gorela zaspano, kakor iz daljave; le beli, čudolepi obraz se je svetil jasno izza megle, le nanj je lila nebeška luč; globoko pod njim so strmele pijane, začudene oči, kakor bradate, rogate glave zavrženih angelov pod bleščočim svetim Mihaelom.

Tolika je bila tišina, da se je Hojzič v sanjah prestrašil ter se vzdramil.

„Kam, Liza?“ je vprašal osupel in je iztegnil roko.

Liza ga ni videla, tudi ni slišala njegove plahe besede; in nikoli v življenju ni bil Hojzičev obraz tako resen in žalosten kakor v tistem hipu.

Tiho je stopila izza mize, stopila je k Jarebu.
„K tebi prihajam . . .“

V strahu in čudu so se spogledali; nikoli niso slišali tega glasu, nikoli enakega — prišel je nenadoma iz tujih krajev, iz daljnih spominov, tihi, komaj razločni glas zvona izza gore.

Jareb se je tresel; zmagoslavna, šumeča sladkost se je izlila v njegovo srce, toda pod sladkostjo, v globoki noči, je ležala nerazumljiva, težka slutnja, nerazločna, grenka misel, kakor črna rakev z belim križem na pokrovu. Lica so se mu svetila v lepi radosti, a ko je hotel vzdigniti roke, da bi jih razprostrl v objem, jih ni mogel vzdigniti.

„Bolán sem!“ ga je prešinilo.

In v bolni misli, ki je ležala pod sladkostjo in se je zgenila nezaželjena ob tej prijetni uri, je ugledal črno ptico, ki je zasenčila vso dolino šentflorjansko ter razprostrla silne peroti od Žalostne gore do Kórena . . .

III.

Kam lete misli, kam sanja spomin?

Dva človeka, oba mlada, oba lepa, gresta roko v roki pod kostanji. Ona je otrok; kdo jo je videl in je ni narisal devetkrat, ker jo je videl devetkrat in zmirom v svojem koprnečem srcu?

Kdo je gledal njeno podobo in je pozabil nanjo in kdo se ni razveselil, ko jo je ugledal vdrugič? Ofelija ji je bilo ime nekoč, tudi Margareta, celo Francka in Hanca. Kakor je izpremenila ime in obleko, takoj so jo spoznale vesele oči in so jo pozdravile.

Ofelija je bila ona; on ni bil Hamlet, temveč Polonij. Besede in misli so bile Polonijeve, Polonijev je bil glas in pogled; samo obraz je bil mlad in gosposki, ampak tudi Polonij je bil nekoč mlad, predno je videl podlasico na nebu.

Lep večer je bil, kakor so lepi pomladnji večeri v senci kostanjev.

„Strahoma sem prišla nocoj!“ je govorila Ofelija. „Še zdaj, ko si ti poleg mene in me držiš za roko, me je strah.“

Polonij je molčal.

„Tudi tvojega molka me je strah in tudi tvojega pogleda, ki ni tako blag, kakor je bil zmirom. Reci lepo besedo, da bo moje srce utolaženo.“

Polonij je molčal.

Stala sta pod košatim kostanjem, globoko v senci; stisniti se je morala k njemu in stopiti na prste, da je razločila natanko njegov obraz.

„Kako si bled, kako hladan je tvoj obraz! Mrzla misel je v tvojem srcu, zato molčiš! Govori, da mi srce ne umrje od bojzni!“

Polonij se je narahlo in ljubezljivo izvil njenim rokam in je izpregovoril.

„Nerodnost je velika in razodeti ti moram, draga Ofelija, da sem v skrbeh. Tako in tako: sedanost je lepa, res lepa, toda Bog vedi, kaj nama dodeli prihodnost!“

Ofelija je izpustila njegovo roko.

„Kdo je govoril? Zdaj nisi ti govoril, niso bile tvoje besede! Več nisi, kakor si bil: drugačen je tvoj glas, tvoj obraz mi je neznan, še tvoja roka je ležala drugače v moji, kakor prej, tvoji prsti se niso hoteli okleniti mojih. Neljubiš me!“

Polonij je bil v veliki zadregi, dasi je bil še mlad in ni še bil ugledal podlasice na nebu.

„Kako moreš trditi, Ofelija, da te ne ljubim, ko sem ti že tolikokrat in tako svečano dokazal svojo ljubezen! Pomisli, Ofelija, da sem te bil takorekoč vzdignil k sebi . . . par stopnic više, nego si stala poprej . . . saj veš . . . tako in tako . . . Jaz sem zdaj praktikant, lepo karijero imam pred seboj, zato ker sem soliden in zmožen človek . . . tudi oče hrani zame par lepih tolarjev in star in bolehav je že siromak . . . in teta Hana tudi nima prazne skrinje in tudi ona že kašlja . . . Vse to, glej, in vendar sem te bil izbral svojemu srcu . . .“

Ofelija je stala pred njim vsa mirna, okamenela in je strmela vanj s širokimi očmi.

„Kaj si ti to govoril?“

Polonij je bil užaljen.

„Seveda sem jaz govoril, kdo drugi? Kaj jih je toliko, ki se pogovarjajo s teboj? Ne zameri, ampak le razložiti sem ti hotel, da je zelo

čudno in celo nehvaležno, če dvomiš o moji ljubezni. Pomisli, da ni tako lahko, ubogati svoje srce in ljubiti, kamor kaže ta nezanesljiva vetrnica. Jaz, ki sem spodoben človek, sem ubogal vetrnico, ker sem si mislil: če gre veter od juga, zakaj bi ne šel z jugom? Kajti zmirom, tudi v neznatnih stvareh, celo v ljubezni, je nevarno in nespametno, da bi se meril človek z vetrom!... Če bi se bil meril z njim, kaj bi se zgodilo? Vzdihoval bi jaz in tudi ti bi vzdihovala — neprijetna, črna senca bi ležala pred pragom moje karijere. Zdaj pa leži tam lep spomin in to je dobro znamenje!“

Tako je govoril Polonij in je bil vesel svojih besed. Ofelija se je smehljala, kakor se smehlja otrok, ki posluša osorno svarjenje iz ljubljenih ust in ne verjame osornosti, ker vidi samo ljubljena, tolikokrat poljubljena usta.

„Mislila sem, da si hud name ali da si žalosten; zdaj vidim, da si prijazen in vesel, ker se šališ z menoj. Govori dalje, tudi jaz bom govorila veselo!“

Polonij je spoznal, da so njegove besede, kakor so bile natanko in lepo umerjene, napravile čisto drugačen učinek, nego bi se bilo spodobilo. Strnil je obrvi, z nemirnim pogledom se je ozrl na Ofelijo.

„Glej, resnično me ljubi!“ se je prestrašil.

In ko se je prestrašil, je pomislil nadalje: „Ker je očitno, da me ljubi, bi bila izgubljena in

zapravljena vsaka pametna beseda. Zaljubljen človek je kakor otrok, ki si je zaželel bonbonov in kriči in ne mara drugega nič, ne palač in ne gradov in ne vseh bogastev tega sveta, temveč samo in edino bonbone. Kaj bi človek še govoril? Nespametno bi bilo še razlaganje in prerekanje, zakaj očitno je, da bo otrok kričal in da bo zahteval bonbonov in drugega nič. Zakaj bi mu ne dal bonbonov, da bo tiho?“

V svoji urni pameti je premišljeval Polonij in je dobro premislil.

„Nisem se šalil!“ se je sklonil k Ofeliji in ljubezniv je bil njegov glas. „Glej, kadar mi je nerodno pri srcu, so tudi moje misli zmedene in nespodobne. Če so bile nespodobne nocoj, tedaj si misli, da jih nisem govoril in da se ti je samo sanjalo. Tudi jaz bom mislil, da mi ni bilo nerodno pri srcu in da so le težke, ne še pozabljene sanje legle na mojo pamet in na moj glas. Tako in tako . . . Glej veselo, Ofelija, in nasmehni se!“

Ofelija se ni nasmehnila, tudi veselo ni pogledala in njene roke, ki so visele ob životu, se niso zgenile.

„Bolj resničen je bil prej tvoj glas!“ je izpregovorila tako tiho, da je komaj slišal njeno besedo in da je razumel bolj natanko, kakor če bi bila vzkriknila.

„Prosil sem te oproščenja, razložil sem in razžaljena si!“

Šele zdaj se je nasmehnila Ofelija. Nasmehnila se je, in ko je izpregovorila, je bil zelo miren, globok in tih njen glas.

„Koliko je bilo že besed, koliko si že govoril, dragi, koliko sem govorila jaz! In vendar je bila potrebna ena sama beseda. Samo zato si prišel nocoj, poslednjikrat si morda prišel, samo zato, da bi izpregovoril to edino besedo. Ves čas, ko si stal tam in si molčal, ves čas, ko si me gledal s tem hladnim pogledom, ki ga še nisem razumela, ti je bila v srcu tista beseda in ti je bila na jeziku. Dragi, zakaj je nisi izpregovoril?“

Polonij je bil še v globlji zadregi, ves zlovoljen je bil, zakaj resnično še ni bil ugledal podlasice.

„Več razume, nego je potreba, da bi razumela! Kadar ženska ljubi, je modrijan, prorok in vedež!“ je pomislil in je izpregovoril takoj z zelo resnim in očetovskim glasom.

„Roko mi daj, Ofelija, v oči mi poglej! Kaj ni ljubezni v njih?“

Čudo je — iz besede same, iz prazne, se porode solze, zasije luč. Sijale so njegove oči in so bile solzne.

Ofelija je vztrepetala.

„Verjamem ti, dragi, in ti ne verjamem. Zdaj so se zasvetile tvoje oči, kakor so se svetile nekoč; tvoj glas pa ni bil tisti, senca je bila v njem, razločno sem jo videla, kakor vidim senco pod kostanjem, ko je sam še ves v večerni zarji. In

tudi tvoj smehljaj ni tisti; mrtev je, kakor od kamena; tako mirno se smehlja podoba, ki je nad oltarjem. Ne zameri mi nikar, da te ogledujem kakor blago, ki mi ga ponuja žid. Ko si me ljubil, sem gledala v tvoj obraz kakor v ogledalo, ki mi je vračalo moje lice in moje srce, oboje stokrat razsvetljeno od tvoje ljubezni. Oprosti mi, da gledam v to ogledalo tudi zdaj, ko mi ne vrača drugega nego bridkost in moje solzne oči!“

„Lep je večer, tudi njen obraz je lep in moje srce je slabotno!“ je prešinilo Polonija. „Zgodi se torej v božjem imenu!“

Stisnil je roko Ofeliji.

„Oklenil si se moje roke kakor še ne nocoj, ampak mrzla je tvoja roka!“

„Čuj, Ofelija! Brez nadaljnih besed! Med nama je bila senca nocoj, kakor da bi govorila preko plota. Zatorej je bolje, da molčiva, da greva s tihim slovesom, ti na desno, jaz na levo . . .“

„Za zmirom!“

Krepkeje ji je stisnil roko, globlje se je sklonil.

„Do jutri . . . Daj mi roko in tudi ti me stisni krepko, da bom čutil gorkoto tvoje dlani . . . Postoj! Še tvoje oči, daj, da pogledam . . . resnično, lepe so tvoje oči! In zdaj zbogom . . . mrači se že, noč je pod kostanji . . .“

Polonij je bil takrat še mlad, zato je bil zelo uren in previden; poljubil je Ofelijo na ustnice in je utonil v temno alejo, predno je Ofelija

vzdignila roke, da bi jih položila na njegova lica . . .

To je bil prvi večer.

Drugi pa je bil še lepši.

Mračilo se je pod kostanji, prostrana ravan pa je bila še vsa v solncu. Ob vznožju holmov, pod bleščečim večernim nebom krepko in temno začrtanih, je ležalo mestece, tako nežno in čisto-belo, kakor gosposka igrača. Od mesta in preko ravni se je vila globoka tiha struga v senci vrb, ob strugi se je svetila ozka bela pot. Tja je gledala Ofelija, na tisto belo pot, tja so bile učarane njene oči.

„Ni še mrak, še sije solnce . . . če bi me ljubil, bi prišel pred mrakom, ne bilo bi ga solnca mar; tako je prihajal nekoč . . . še predno sem pogledala prvokrat na tisto belo cesto, se je prikazal vesel pod kostanji in je hitel v klanec . . .“

Spominjala se je Ofelija in bilo jo je strah. Stala je v senci, za širokim deblom skrita, da bi je ne ugledalo nepoklicano oko.

„Njegovo oko bi me videlo, še za tem širokim deblom bi me zaslutilo, samo če bi odprl okno v mestu, če bi se ozrl proti holmu . . . Ko me je ljubil, še okna ni odprl, skozi zastor je videl mojo temno obleko in moj obraz, v senci, pod temi nizkimi vejami, za deblom, ko bi drugo oko komaj razločilo vrhove kostanjev . . . Nocoj me ne vidi.“

Ker je bila žalostna in trudna, je sedla pod kostanj, skrila je lica v dlani in nenadoma so vstali spomini, lepe misli so se vzdignile iz noči.

To je bil čas sladkih besed, velike pijanosti, življenja v solncu.

„Z menoj pojdeš, Ofelija, v lepe kraje, kamor naju kliče še lepša prihodnjost. Izbral sem tebe, ker mi je ukazalo srce . . . kljub tej spodobni karijeri . . .“

Ofelija je vztrepetala.

„Ali je govoril tako? Ali so bile takrat tako puste njegove besede, ali je šele legla nanje in na njih tiho lepoto vsa žalost sinočnjega večera? Kedaj so bile resnične? Ali so bile resnične tedaj, ali so zdaj pod senco te žalostne resnice? Ti Bog, mi razodeni resnico!“

Odkrila je obraz, ko je začutila solze na dlaneh. Obraz je odkrila in skozi meglo, ki je bila zastrla njene oči, se je ozrla osupla v dolino. Mrak je bil tam. Nenadoma se je bilo spustilo solnce za hribe in mirno so stali nad ravnino rdeči oblaki. Ves v temi je bil že potok, široka črna proga se je vila od mesta do kostanja; tudi pot ob vodi se ni več svetila.

„Ne pride!“ je prebledela Ofelija.

„Ne pride več; ob oknu stoji, ob široko odprtem, odgrnjenem, in gleda proti holmu. Proti holmu gleda z neprijaznimi očmi, tiho se smeje, govori v svojem srcu: Zbogom, Ofelija, zbogom, oči, ki sem tolikokrat gledal vanje, videl v njih

svojo mlado ljubezen in svojo največjo radost; zbogom, ustnice, ki sem jih tolikokrat poljubil in ki so mi bile studenec vseh posvetnih sladkosti; zbogom, bela lica, topla, žametna, ki sem jih tolikokrat božal in ki so sporočala mojim srečnim prstom tako prečuden pozdrav do mojega srca; in nazadnje še zbogom, prsi, ve golobici beli, ki sem naslonil nanju svojo glavo, da bi sanjal o paradizu! . . . Tako govori, ko sloni ob oknu in gleda proti holmu . . .“.

Z zastrtimi, široko odprtimi očmi je strmela Ofelija proti mestu. Tiho so plavale sence od neba, njene oči jih niso videle.

Sladek dvom je segel v njeno srce, tisti sladki dvom, ki je bridkosti tovariš, od Boga poslani.

„Ne sloni ob oknu! Ne vidi me, ne tolaži me z lažnjivimi besedami! Kaj se ni že zgodilo, v tistih lepih časih, ko še ni bilo bridkosti na svetu, da je prišel prepozno, da je v tej lepi noči pokleknil predme in objel moje noge in da sem mu oprostila, še predno sem ga ugledala? . . . Še se svetijo tam oblaki, še pride!“

In ker so upale njene oči, niso videle črnih senc, ki so pregrnile vso ravan in vso božjo zemljo. Ne potoka ni bilo več, ne poti, ne vrb, tiho je soplala noč v dolini. Iz mesta so svetile luči, trepetale so in mežikale, hudobna in neprijazna je bila njih tuja svetloba.

Hladen veter je zazibal kostanje.

Dolgo je gledala v mesto Ofelija, gledala je na pot, ki so jo razločile v senci njene žalostne oči, vso ravan je videla pod sabo in črne holme pod ugasujočim nebom, celo kmeta je opazila, ki se je vračal s polja tik pred mestom; golorok in gologlav je bil, motiko je imel na rami.

Kakor da bi bilo zastalo njeno srce: tako zastane srce, kadar plane življenje preko brezdna v neznano deželo.

Zastalo je njeno srce.

„Nisi prišel k meni; obljubil si, da prideš, in nisi prišel; jaz pa pridem k tebi, ker bi rada, da ti vidim v oči, kadar ti porečem adijo za zmirom!“

Velik val se je prevrnil v tistem trenutku v njenem srcu. Nikoli se niso tako nasmehnile njene ustnice kakor tedaj, prej nikoli. Grenkoba je bila v nasmehu, skoro spoznanje je bilo v njem.

Tudi v srcu je bilo morda spoznanje, toda še je bilo upanje preveliko; velik je bil val, ki je bušil ob skalo, ni bil prevelik.

„Noč je zdaj; svetle kakor zvezde so luči v mestu. Zdaj bi slišala od daleč njegov korak, tam pod vrkami bi ga slišala, na mehki poti. Zdaj bi slišala, če bi zaprl okno, če bi šel počasi po stopnicah, po trdem tlaku mimo gostilnice. Njegov glas bi razločila, če bi pozdravil na cesti tovariša ter se mimogrede razgovarjal z njim. Njegov pogled bi videla, če bi se nestrpen in zlovoljen ozrl proti holmu, na kostanje, k meni, in natanko bi

razumela njegove besede, če bi izpregovoril: Ne zameri, prijatelj, mudi se mi, pozna je že noč! In pozdravljala bi ga od daleč z veselo, usmiljeno mislijo, ko bi hitel ob temni vodi in bi se oziral na kostanje upajoč, obupajoč, in bi prosil v svojem srcu: Oprosti, draga, koprnel sem, dokoprneti nisem mogel! —“

Še so razločevale njene oči drobne, trepetajoče luči v mestu; ravan pa so bile vso že popile velike sence, rezko in resno so stali črni holmi pod svetlim obzorjem. Sredi neba se je zasvetila zvezda, zamežikala je in je trepetala samotna.

Ofelija je stopila izza kostanja; nad holmom je stal mesec velik in rdeč; Ofelija je gledala v mesec, ki se je vzpenjal naglo višje in je bil zmirom manjši in svetlejši. In bilo je, kakor da bi brala zapisano v tem hitečem mesecu:

„Ne pride več!“

„Nič več ne pride; čakala sem ga, on je stal ob oknu, slišala sem njegov tihi smeh in ga nisem razločila, ko se je oglasil nad menoj, v šumenju kostanjev . . .“

Hitela je v dolino; dolga, tenka senca je hitela z njo preko tihih travnikov, ob potoku, proti svetlemu mestu. Baš v tistem trenutku, ko je šla mimo svetilke, jo je srečal človek v dolgi suknji s privihanim ovratnikom; človek ji je pogledal mimogrede v obraz in se je hudo prestrašil; zakaj ta obraz je bil mrtvaški, trd in miren, kakor

od belega kamna; tudi oči, globoke in temne, so gledale trdo in mirno.

Stopnice so bile temne in strme, toda stopala je varno, kakor da bi jo vodil za roko neviden vodnik.

Odprla je duri. Izba svetla, po izbi razmetana obleka, na mizi perilo in knjige, pred mizo velik, že do polovice poln kovčeg. Sredi izbe Polonij, ki prešteva in urejuje ovratnike, hrbet obrnjen proti durim.

Luč je zaplapolala v vetru, Polonij se je okrenil; omahnil je in obstrmel.

Ofelija je zaprla duri, stopila je k zofi, obesila je suknjo, ki je ležala tam, preko stola in je sedla.

Ovratniki so padli na tla, Polonij je strmel in molčal, kolena so se mu tresla.

„Glej,“ je govorila Ofelija mirno in počasi, „ker ti nisi prišel, sem prišla jaz . . . K tebi prihajam . . .“

Njen život se je narahlo zazibal, morda se je bila zazibala tudi izba pred njenimi očmi in za hip je ugasnil njen glas. Samo za hip. Nato so se ozrle nanj njene oči, velike in mirne, brez očitanja, skoro brez življenja.

„K tebi prihajam . . . nikoli še nisem bila v tej izbi, nikoli me nisi vabil . . .“

Polonij je vzdignil rameni in zamahnil z rokama, kakor slab igralec, ki se smehlja jokavo, ne ve, kam bi z dolgimi rokami, se prestopa z noge na nogo in bi najrajši, da bi bila igra pri kraju.

„Nisi me vabil v to prijazno izbo, da bi ti kuhala čaja in da bi se razgovarjala o najini lepi ljubezni in o lepši prihodnosti. Jaz pa sem hudo želela, da bi stopila nekoč v to izbo s tako lahkim korakom, kakor prestopi človek domači prag, in da bi sedela za to mizo, na tej zofi povabljena in poklicana. Ti si me vabil v gozd, tja si me klical, da sva se ljubila skrita človeškim očem; in vse tisto, kar je bilo meni paradiz, je bilo tebi greh in sramota.“

Ofelija je sedela mirno na zofi, život nekoliko upognjen, roke sklenjene v naročju; tudi njen glas je bil zelo miren, brez strasti in žalosti, kakor da bi deklamirala dolgočasno šolsko nalogo. Polonij je stal ob mizi s tako nerodnim in bridkostnim smehljajem, kakor ga še ni bilo na njegovem obrazu; zamahnil je z levico, zamahnil z desnico, prestopal se je in stresal z glavo. Ko se je Ofelija oddehnila, je stopil korak bližje, odprl je dvakrat usta in je poskušal, da bi izpregovoril.

„Tako in tako . . . jaz sem nameraval . . . tako in tako . . .“

Ofelija ni slišala njegovih besed in je govorila dalje s tistim mirnim, dolgočasnim glasom, ki je bil Poloniju čisto neznan in ki ga je veliko bolj vznemirjal nego besede same in njih misel.

„Zdaj, ko nisi prišel, kakor si obljubil, sem prišla sama, da bi videla, kako se ti godi, ker sem se bala, da si bolan. Nisi bolan in vendar nisi prišel. Ne bom te vprašala, zakaj si ostal

doma, ko si videl skozi to odprto okno, da te čakam pod kostanji; kajti vsak človek ima svoje skrivnosti. Ampak glej, ko sem te čakala pod kostanji, so prišle v moje srce čisto neznanе misli in tudi zato sem prišla zdaj k tebi, da bi ti razodela te misli. Tako se bo zgodilo, da se bova poslovila prijazno in mirno, kakor se življenje poslovi od smrti.“

Spet se je oddehnila Ofelija, zazibala je z životom. Polonija pa je izpreletelo — napol je bil strah, napol je bila čudna sladkost. „Glej, razumela je, poslavlja se; toda poslavlja se tiho kakor polnočni duh, ki dahne pred slovesom bojazen in smrt v odrešeno srce; prijetnejše bi bile solze, slajši bi bil krik . . . Tako ne more človek ne do srda, ne do žalosti, še do odgovora ne, ker ne ve, kam bi privezal prvo besedo, kje bi jo priključil . . .“

Še predno je izpregovoril, se je ozrla Ofelija nanj z velikim praznim pogledom; nato je povesila oči in je govorila dalje.

„Predno se posloviva, je potreba, da si pogledava še enkrat v obraz in da si razloživa, kaj se je zgodilo med nama. Zakaj tako ne bo nobene srda več in nobene žalosti in mirno pojdeš v življenje, mirno pojdem v smrt. Ali se spominjaš prvega večera?“

Polonij je našel vrvico, da bi privezal prvo besedo; lepo se je nasmehnil in je vzdignil oči proti stropu. Ofelija jo govorila hitro, zato da bi

ne slišala njegove besede, ker je videla njegov pogled.

„Spominjaj se ga, ampak nikar se ne spominjaj besed, ki si jih govoril tisti večer. Samo mene se spominjaj, ker vem, da bo ta spomin velik v tvojem srcu. Kako je mogoče, poljubljati na ustnice in lagati, kako je mogoče, objemati okoli pasu in govoriti besede, ki niso porojene v srcu, temveč v sovražni pameti? To mi razloži!“

Tudi zdaj ni čakala njegovega odgovora in je govorila dalje.

„Mislila sem nekoč, da ljubi, kdor reče, da ljubi. Zdaj pa si mi razodel tako čudno resnico, da je še ne razumem, kakor je jasna in velika pred menoj. Zgodi se lahko, praviš, da izpregovori človek besedo, ki stoji sama zase, kakor v zraku, ki ni glas ne misli, ne srca, ki ne pomeni tistega, kar bi morala pomeniti, temveč ne pomeni ničesar. Res je velika umetnost, govoriti take besede; meni, ki nisem učena, je nedosegljiva; toda zakaj nisi govoril teh lepih in umetnih besed, ko si bil sam v tej izbi in so bile duri zaklenjene? Nobeden bi jih ne bil slišal, nobenega srca bi ne bile razparale, ti pa bi bil zadovoljen v svojem duhu!“

Polonij je bil zmirom bolj začuden: polagoma, ob natančnem in mirnem razlaganju Ofelije, se ga je loteval tih nemir. Nagnil je glavo in je izpregovoril jecljaje, nerodnohlastno, da bi ga ne prehitel njen mrtvi, mrzli glas.

„Povej mi vsaj, čemu si prišla . . . kaj zahtevaš? Le reci . . . in če bo mogoče . . . po mojih skromnih močeh . . . ti ustrezem . . . Oprosti . . . prosim . . . potrpi . . . Res nisem mogel priti nocoj, res ne . . . saj že mnogokrat nisem prišel, ker nisem utegnil . . . pa nikoli nič . . . zdaj pa taka reč! . . . Oprosti, prosim, potrpi . . . Kaj si govorila? Ali sem prav razumel? Ofelija, ti praviš, da te ne ljubim! Ti, ki veš . . . oprosti, potrpi! . . .“

Ofelija ga je pogledala s tako odkritosrčno osuplim, otroško širokim pogledom, da je utihnil. Nato ga je vprašala, kakor vpraša človek znanca na cesti, mimogrede in le zaradi uljudnosti.

„Kedaj se odpelješ?“

„Ne vem še natanko . . . res še natanko ne vem, Ofelija . . . oprosti, da ti nadalje razložim . . .“

„Nocoj?“

„Kaj?“

„Če se že nocoj odpelješ?“

„Ne še nocoj, gotovo ne . . . Glej, Ofelija, saj ni tako hudo, da nisem prišel nocoj . . . nisem utegnil, res ne! Ampak jutri pridem . . . na vsak način pridem jutri . . .“

„Ali se sam odpelješ?“

„Saj moram vse ukreniti, urediti, pripraviti . . . pozneje, seveda . . .“

„Kam se odpelješ?“

„Natanko mi še ni znano, kateri kraj so mi izbrali, ampak . . .“

„Torej sam ne veš, kam potuješ?“

„To se pravi . . . zdaj se peljem . . . za nekaj časa, za par dni . . . v Kranj . . .“

„V Novo mesto?“

„Kam? . . . Ali sem rekel v Novo mesto?“

„Ne, v Škofjo Loko.“

„Tja torej . . .“

Polonijevo čelo je bilo potno; zameglil se mu je pogled, tudi misli so se mu zameglile. Zazdelo se mu je, da sedi na zofi nekdo drugi, ne Ofelija, da mu strme v obraz druge oči, čisto neznane.

Ofelija je vstala.

„Če se torej nocoj odpelješ, Bog s teboj in nika ne misli name s hudim spominom, kadar ti bo lepo v življenju. Meni pa bo neprijetno in dolgčas v grobu, zakaj lahko je slovo od ljubljenega moža, grenka je ločitev od ljubezni.“

Stala je pred njim, pomislila je za hip s stisnjenimi ustnicami in strnjenimi obrvmi, kakor da bi se ne mogla domisliti poslednje besede, ki jo je bila določila morda že na stopnicah.

„Težka je ločitev od ljubezni . . .“ je ponovila razmišljena in je govorila nato hitreje, skoro prehlavno, kakor otrok, ki je bil prekinil deklamacijo in se domisli nenadoma pozabljenega verza.

„Če bi ti zdaj rekel: Pojdem in se ne vrnem več! — in če bi te ljubila, bi te objela okoli vratu z obema rokama in bi te ne pustila stran. In če bi se iztrgal in bi pobegnil, bi tekle solze po mojih licih in jaz bi pila te sladke solze. Tako

pa nisi bil ti, ki si rekel: Pojdem! — in nisi ti, ki se tako hladno poslavljaš. Ne mogla bi te objeti okoli vratu, še tvoje roke bi se ne mogla dotekniti. Ti se nisi poslovil, ljubezen se je poslovila od mojega srca; tam pod kostanji se je poslovila. Bolj grenka je ta ločitev nego od matere in od očeta . . .“

Polonij je stal omamljen, kakor da je bil prišel zaspan in pijan v razsvetljeno dvorano: komaj je razumel njene besede, komaj je poznal njen obraz.

„Ofelija . . . saj pridem jutri . . .“

„Čakala bom . . .“

Tiho so se duri odprle in zaprle, Polonij je bil sam.

Dolgo časa je stal za mizo, s povešeno glavo, miren in top, brez misli. Naposled je pogledal proti durim, pogladil se je z dlanjo preko čela in oči in je pobral ovratnike, ki so bili padli na tla.

Pomislil je in kolikor dalje je mislil, toliko grenkejša je bila zlovolja v njegovem srcu. Zgibal je perilo, pospravljaj obleko, polagal obleko in perilo v kovčeg in debele kaplje so padale od čela na lice, od lica na tla.

„Lepa reč! Sama hinavščina je bila, kar je rekla, da me pričakuje jutri pod kostanji . . . tako dobro ve kakor jaz . . .“

Zalučil je srajco v kovčeg, toda takoj je pokleknil in je izgledil z dlanmi nelepe gube. Ko je vstal, je vzdignil suknjo, ki jo je bila položila

Ofelija preko stola; držal je suknjo v roki in je sedel na zofo.

„Lepa reč! Spoznal sem jo in je nisem spoznal . . . Ko sem videl njen obraz, je bila še Ofelija . . . ko ga nisem videl več, ni bila več Ofelija . . . Kdo je lagal? Ali moje oko ali njen obraz?“

Naslonil se je na zofo, držal suknjo v rokah in je gledal v strop.

„Kar se še vidi iz te čudne megle, je edino, da je popolnoma zblaznela . . . Zmedlo se ji je popolnoma . . . jaz nisem medicinec . . . ampak toliko je gotovo, da se ji je zmedlo . . . Nikoli še nisem videl takih oči, nikoli pri pametnih ljudeh . . . Kaj je pripovedovala? O psihologiji je govorila — Ofelija o psihologiji! . . . Zelo žalostna je reč, ampak kamor človeka življenje vodi, tja ga vodi: naj se joka, naj kriči, naj brca na levo in na desno — kjer je njegov cilj, tam je! . . . Moj cilj je spodoben in rodoljuben . . . kakšen je njen cilj? Tako malo je spodoben kakor rodoljuben . . . Kaj je resnično in resno mislila, da se spojita kdaj sever in jug?“

Globlje v srcu pa je ležala sladkootožna misel.

„Glej, zaradi tebe je ugasnilo zdaj mlado življenje . . . Koliko tragedij se vrši in izvrši na svetu, ne da bi jih videlo človeško oko, ne da bi jih opeval navdušen poet! Ampak kdo je kriv? Jaz ne, temveč njeno premehko srce . . . Usoda hodi

svojo pot in nikogar ni, ki bi ji smel stopiti pred noge brez strahu . . .“

Zaklenil je do vrha polni kovčeg in je šel . . .

Ko se je odpeljal vlak s postaje in je vozil še počasi in trudoma, je gledal Polonij v dolino, ki se je vsa svetila v mesečini. Natanko je razločil drobno senco, ki je hitela iz mesta po beli poti ob potoku, in natanko je videl, kako je izginila v senco črnih vrb.

Polonij je zavzdihnil globoko, legel je na klop in je zaspal . . .

Kmalu, ko je prišel v Ljubljano, je stopil v izbo mladega literata, ki je bil na glasu, da je nespodoben človek.

„Glej, nekaj lepega ti bom povedal, ampak praviti ni potreba naokoli, da sem bil pri tebi . . . Tako in tako . . . jaz sem rodoljub in spodoben človek . . . Ofelija se je utopila zaradi mene in zato sem prišel k tebi, da ti razložim to povest, ki bi bila prelepa snov za roman . . .“

Mladi literat mu je odgovoril:

„Prvič: tiste snovi, ki jih blebetavi ljudje ponujajo literatom, niso snovi, snov je kvečjemu blebetavec sam. Drugič: Polonij ni bil ljubimec Ofelije, temveč njen oče; in ko je bil mlad, ne verjamem, da bi se bila katerakoli Ofelija zaljubila vanj. Tretjič: če se je Ofelija vendarle zaljubila vate, je bila lahko še Ofelija, zakaj že sam sem videl Polonija, ki je jako dobro igral Hamleta; ampak če se je utopila zaradi tebe, ni bila

Ofelija, in če je bila Ofelija, se ni utopila. In četrtič se mi zdi, da je vsa ta reč samo toliko zanimiva, kolikor dokazuje, da si ostal tista grda kanalja, ki si bil.“

Polonij se je poslovil razžaljen in zlovoljen...

Kedaj se je vršila ta čudna zgodba? Kdo je posvetil v obraz mrtvecu, ki je ležal v temi, pozabljen in nerazodet, in ki je komaj v sanjah narahlo trenil z očmi, komaj vidno zganil s tenko roko? ...

Kam teko misli, kam sanja spomin?

Zatisni oči, preteklost; iz sence porojen, utoni v senco, greh! ...

IV.

V tistem trenutku, ko je ugledal Jareb črno ptico, se je razdelila megla, vse sence so se razmeknile, veseli gostje, pijani snubci so se vzdramili. Nič več ni plaval beli angelj Mihael nad bradatimi zavrženci, temveč Liza, lepá krčmarica, je stala sredi izbe, Jareb je stal pred njo in se je priklanjal.

„Kakšna komedija?“ je vzkliknil Hojzič in je planil izza mize.

Mirno in spodobno se je okrenila Liza proti njemu, miren in spodoben je bil njen obraz.

„Nikar ne govorite o komediji, gospod Hojzič, zakaj nobenega komedijanta ni v moji izbi in vsi moji prijetni gostje so češčeni in češčenja vredni

rodoljubi. Ako pa mislite, da sem storila komu krivico, ker sem iztegnila roko, kamor je ukazalo srce, tedaj je to jako nedostojna misel!“

Hojzič se je hudo razljutil; vstal je, še kozarca ni izpraznil, vzel je klobuk, vrgel ga je najprej na tla, nato ga je pobral in je šel.

Liza je gledala za njim z resnim pogledom, skoro je bila žalost v njem. Z ljubeznivosladkim smehljajem jo je tolažil Jareb.

„Ne bridkosti ob tej slovesni uri! . . . Za kom strmiš, Liza, na koga misliš? Naj gre, kamor ga žene pregrešno nagnenje; in še potreba ni, da rečem: naj gre; ker itak pojde! Zakaj dvoje vrst ljudi je na svetu, dvoje natanko ločenih sort: na eni strani stojimo rodoljubi, ki nam je rodoljubna dolžnost vsega nehanja smer in pravilo; na drugi strani pa stoji Hojzičeva nespodobna drhal, ki se ne ravna po smeri in pravilu rodoljubne dolžnosti, temveč sploh po nobenem pravilu in nobeni smeri. Eden izmed njih, če ni bil Hojzič sam, je naredil nekoč, ko je šla procesija mimo njegovega okna, nekaj takega, kar se da samo natihem povedati . . . Kam, Liza?“

Liza se je bila okrenila, njene oči so bile razmišljene in so iskale. Toda niso iskale lehkomišelnega praktikanta Jerine, tudi ne spodobnega župana Frfile, celo ne rodoljubnega učitelja Švili-goja. V temo so iskale, v daljavo in v spomin . . .

Čudna tišina je ležala v izbi, čudna potrto na obrazih; vzduh je bil ves težak in soparen.

Župana Frfilo je skelelo v oči in otiral si je potno čelo z velikim rdečim robcem; učitelju Šviligoju je bilo slabo in neznani ljubljanski škric se je držal na jok in ni vedel, kam bi se ozrl. Še uro poprej, še trenotek pred odločitvijo so bila vsa srca lahka in vesela, nič ni bilo strahu, nič zavisti in srda. „Kakor kane!“ so si mislili in zelo majhno je bilo upanje v vseh teh lahkih in veselih srcih.

„K tebi prihajam!“ je izpregovorila Liza in vsa radost je minila. Vojska pregrešnih občutkov se je izlila v srca, srd, zavist in bridkost ob sreči bližnjega. Gledali so na mizo z zlovoljnimi očmi: vino je bilo kislo, kruh je bil star, meso prepečeno.

„Tako pa torej pojdemo!“ se je vzdignil najprej župan Frfila; vzel je v roko kozarec, toda postavil ga je takoj spet na mizo in ni pil. Komaj je vstal župan, so vstali vsi drugi.

„Tako pa torej!“ je izpregovoril župan s slovesnim glasom. „Gospa Liza, tako pa se torej lepo zahvaljujemo za vse dobrote in prijaznosti. Hudo je, da je potreba odhajati iz te prijetne izbe, od te polne mize, ampak pozna je že noč in nobeno veselje, bodisi še tako veliko, ne traja dalj nego do konca. Lahko noč, gospa Liza, in Bog povrni!“

Tako modro je govoril župan Frfila in se je poklonil in je šel preko izbe z umerjenimi, spodobnimi koraki, kakor gre človek, ki hoče pokazati, da je globoko v srcu užaljen, ampak da tista

užaljenost briga edino le njega in drugega nikogar nič. Molče je odprl duri, molče se je poklonil na pragu ter je ugasnil v temni veži.

Bolj tenak, bolj priljuden, pa tudi bolj nespodoben je šel za njim lahkomiselni Jerina.

„Lahko noč — obema!“ je rekel in ni ga bilo več.

„Lep pozdrav je lahko noč, ampak kadar je nečedna misel v njem, takrat ni lep pozdrav!“ je zaklical Jareb za njim z očetovskim, toda jako odločnim glasom; kakor je dolžnost odraslih rodoljubov, da poučujejo mladino.

Stala sta ob durih, Liza in Jareb, Liza na desni, Jareb na levi; Liza se je smehljala, toda razmišljen in nekoliko bled je bil njen obraz in molčala je; Jareb je gledal resno, dasi človekoljubno, odzdravljaj je z roko ter delil nauke po potrebi in priložnosti.

Tako so hodili mimo in so se poslavljali, kakor hodijo verniki ob darovanju mimo oltarja, postajajo in poljubljajo relikvijo; ljudomili stari župnik stoji v zlatem ornatu na poslednji stopnici pod oltarjem, drži v roki okroglo, svetlo brušeno ogledalce in pobožne ustnice se sklanjajo; poleg stoji čemerni, rdečenosi cerkovnik ter briše za vsakim poljubom to svetlo ogledalce z blagoslovljenim bombažem.

Predzadnji je šel učitelj Šviligoj, zadnji je bil blede škric. Lepo se je poklonil rodoljubni

učitelj Šviligoj, lepo se je nasmehnil, tudi roko je stisnil najprej na desni strani, nato še na levi.

„Verjemite, gospa Liza, da ni drugačne bridkosti v mojem srcu nego bridkost, da nisem bil deležen dobrote, ki je nisem vreden!“

Prijazno se mu je nasmehnila Liza za te lepe besede, Jareb pa mu je stisnil roko in je govoril ginjen :

„Ta moška in rodoljubna udanost, ki ste jo zdaj pokazali, velespoštovani gospod učitelj Šviligoj, je vam samim tako resnično zaslužena čast, kakor je meni nezaslužen poklon ; prosim vas v imenu svojem in svoje ljubeznive neveste, ostanite nama prijatelj v sreči, kakor ste nama bili prijatelj v dobi strahu in upanja!“

Šviligoj je bil ginjen in je šel; na klancu, pod svetlim nočnim nebom, pa je pomislil :

„Resnično, velik rodoljub je kancelist Jareb!“

Poslednji je šel škric; suh je bil in dolg in njegov obraz je bil žalosten.

„Zakaj pa tako?“ je vprašal med durmi.

„Saj je bilo zapisano: kakor bo ukazal glas mojega srca, tako se bo zgodilo!“ je odgovorila Liza.

„Zakaj pa ni drugače ukazal? Zakaj pa ste me klicali, da zdaj tako stojim med temi durmi?“ se je razjezil škric.

„Kar je Bog razodel v svoji modrosti, tega človek ne prevrne!“ ga je tolažil Jareb z usmiljeno besedo. „Kar pa se klicanja tiče, bodite

uverjeni, blagorodni gospod, da vas takorekoč nihče ni klical in še komaj, če vas je vabil. In bolje pristoji izobraženemu rodoljubu, če se uljudno zahvali za podeljene dobrote, nego če zmerja dobrotnika. Pozna je že noč, dolga in nevesela je vaša pot, zato pojdite z Bogom!“

„Pa grem!“ je rekel škric in je šel.

Narahlo so se zaprle duri za njim, ob durih pa sta si stala nasproti Liza in Jareb.

„Liza!“

Komaj je stopil k nji, komaj je iztegnil roko, se je umeknila in strog je bil njen pogled.

„Tja sedite, gospod Jareb, na tisti stol, kjer ste sedeli, da vam napolnim prazni kozarec in da se porazgovoriva; zakaj po glasni in veseli družbi si želi srce tihe besede.“

Jareb je sedel, Liza mu je sedla nasproti in mu je natočila kozarec. Ko je videl Jareb njen hladni, tihi obraz in ko je videl, kako se je tresla roka, ki je držala steklenico, je začutil v srcu rahel nemir.

„Spodobno je bilo moje vedenje,“ je pomislil, „ampak človek nikoli ne ve, kje preži luža na nepreviden korak. Morda je bila samo beseda, morda je bil samo pogled, ampak že beseda in že pogled je dovolj, da zaključuje nezaupnost v srcu!“

Liza je natočila tudi sebi, vzdignila je kozarca, trčila sta zvonko in sta pila. Lizi so narahlo zardela lica, tudi tihi smehlaj se je spet prikazal na njenih ustnicah.

„Gospod Jareb, pomeniva se torej pametno in brez ovinkov. Vam se že narahlo belijo lasje, posebno ob sencih se pozna in tudi na temenu se že pojavlja pleša, dasi je skrbno in prijetno zakrita. Jaz, sirota, pa sem vdova in polno, izkušenj in izkušnjav bogato življenje zakrivajo leta z usmiljenim plaščem. Zatorej mislim, da ni potreba nič lahkomiselnih, mladostno koprnečih besed, temveč da govoriva o prihodnosti s tistim mirom in s tisto lepo pametjo, kakor govori trgovec o kupčiji. Kedaj, mislite, da bi se vršila poroka: čez dve ali čez tri nedelje?“

Jareb je bil osupel in skoro vznemirjen.

„Tako brž?“

Liza je pogledala zlovoljno.

„Prej, zdi se mi, se vam je mudilo? Rekla sem, da ni potreba med nama nič mladostno koprnečih besed, zato ker ni ljubezni med nama — gospod, kaj je ljubezen? — in tudi zato, ker se s takimi besedami stvar zavleče, tako da je nazadnje pusta in zoprna. Kdor hoče napraviti dobro kupčijo, skrbi, da jo napravi čimprej, že zaradi obresti; tako bova storila tudi midva.“

Jarebu je šumelo v ušesih; lovil se je, da bi našel misel, toda našel ni nobene.

„Kar se ljubezni tiče, gospa Liza, lahko rečem —“

„Kar se ljubezni tiče, sem že povedala, kako da je!“

Vstala je in je odprla tisto železno kajbico v kotu, ki jo je ogledoval Jareb takó rad in s tako prijaznimi očmi. Vzela je iz kajbice debelo knjigo in jo je položila na mizo pred Jareba.

„To je moj račun in moje premoženje!“

„To se reče . . .“ se je smehljal Jareb napol v zadregi, napol v tihi radosti. „To se reče, gospa Liza, da ste jako vestna . . . tako in tako . . . jako natančna gospa . . .“

Pregledal je račune, z urnim pogledom je premeril kolone.

„Resnično . . . jako natančna gospa . . . Komaj sem vreden . . .“

Gledal je in od osuplosti in veselja mu je šinila kri v lica.

„To premoženje, gospa Liza, je zelo lepo premoženje . . .“

„Je najino!“

„Najino . . . tako in tako . . . da sem vedel, da sem poznal od blizu to lepo knjigo . . . z večjim spoštovanjem, z večjo ponižnostjo bi se bil približal . . .“

„Jaz sem vam povedala, koliko je vredno moje krilo, zdaj pa mi razložite, koliko je vredna vaša suknja; da bo stvar dognana!“

„Tako in tako . . . od tete . . . toliko in toliko . . . od očeta . . .“

„Prinesite mi jutri vse lepo napisano, urejeno in potrjeno . . . in potem bova govorila dalje.“

Liza je vstala, Jareb je sedel osupel, kakor pijan.

„Kaj sem storil, Liza?“

„Pozna je že noč, gospod Jareb, glejte, in tudi svetilka že skoro ugasuje . . .“

Jareb se je nasmehnil samo na eni strani ustnic.

„Pa če ugasuje svetilka, zakaj bi ne ostal?“

Nasmehnil se je, toda v tistem hipu se je hudo prestrašil. Liza je prebledela in je strmela nanj s praznimi, čisto neznanimi očmi.

„Videl sem jo nekoč . . . kakor stoji zdaj pred menoj, sem jo videl!“ mu je šinilo mimo pameti; tako se zdi otroku, da je šinil preko stene velik strah; zajoka in pozabi takoj.

„Kaj sem vas razžalil, Liza?“ je jecjal. „Na kolenih prosim . . .“

Počasi je stopila Liza k svetilki in je privila luč; ustnice so se hotele smehljati, toda obraz je bil bled in tudi ona je jecjala, da je komaj razumel njene besede.

„Resnično že ugasuje luč . . . pozna je noč . . . zdaj . . .“

Jareb je vstal, s previdnimi koraki, z zibajočim životom je stopil bliže . . .

Počasi je iztegnila Liza roko, Jareb je ostal sredi izbe.

„Lahko noč!“ je izpregovorila Liza in se ni ozrla nanj.

„Najina zaroka je bila nocoj, Liza; en sam poljub, na čelo samo . . .“

Liza se je resnično nasmehnila.

„Trgovca, ki delata kupčijo, se ne poljubljata . . . vsaj ne, predno sta kupčijo dognala . . . Lahko noč!“

Ponudila mu je roko, Jareb se je globoko sklonil ter se je dotaknil te okrogle roke z ustnicami . . .

„Vse je dobro, gladko in prijetno!“ je pre-mišljeval, ko je bil na klancu. „Da bi le teh oči ne bilo, ki se ozro nenadoma na človeka, da ga je strah. Tiste oči . . . vidi jih človek in takoj se mu zdi, da jih je videl v najnemarnem trenutku življenja, ob tisti uri, ki je pozabljena za zmirom, pokopana pod težko gomilo. Razmakne se gomila, ura bije, ki je odbila zdavnaj, in kakor velike spačene sence na zidu se prikažejo nelepi spomini . . .“

Ozrl se je na klancu; eno samo okno je bilo še svetlo v krčmi in v svetlem oknu je ugledal črno glavo; ne obraza ni razložil, ne oči, in vendar ga je prešinilo po životu kakor strah.

„Tam sloni . . . gleda za menoj, name ne misli. Tako gotovo ne misli name, kakor gotovo me ne ljubi. In če sem se zmotil v svoji pameti in če vendarle misli name, tedaj misli name s hudim in neprijaznim srcem . . . Glej, človek, srečen bi bil lahko nocoj . . . Po dolgi in strmi poti si stopil na hrib, lahko bi se oziral z veselimi

pogledom po svojem prostranem bogastvu, lahko bi rekel: šel si, hodil si po tem dolgem klancu z rodoljubno potrpežljivostjo in zdaj si prišel; odpočij si zdaj, ni treba dalje, tudi zmerna zadovoljnost je čednost rodoljuba. Zakaj se ne oziram z veselim pogledom, zakaj ni zadovoljno moje srce? . . .“

Vsa tiha je že bila dolina šentflorjanska, ko se je vračal Jareb v svoj samotni dom. Mesec, bel in bleščeč, je hitel nad dolino, tihe in slepe so stale koč, črno drevje je molčalo.

Težko je bilo srce Jarebovo, tako plaha in slabotna je bila radost v njem, kakor plapola nad črno gomilo pohlevna luč, predno ugasne.

Ko je stopil v svojo izbo in zaklenil duri, ga je izpreletelo prvikrat bolno čustvo samote. Stal je sredi izbe, pritisnil je nenadoma obe dlani ob senca in v tistem trenutku se mu je zazdela prihodnost tako temna in žalostna kakor preteklost.

„Kaj sem storil?“ je zavzdihnil v svoji bridkosti. „Kaj sem storil, o Bog, da si pregrnil s to neblago senco mojo največjo radost? Veliko sem grešil, veliko sem se pokoril in zdaj, mislim, je račun dognan in podpisan . . .“

Legel je in dolgo je ležal in strmел v temni zid, predno je zaspal. In ko je zaspal, so prišle hude sanje.

Nenadoma je stopil predenj deželni poslanec in narodni prvoboritelj doktor P., ki je bil nagle jeze.

„Tako ne pojde več dalje, kancelist Jareb! Ali je človek rodoljub ali pa je izdajalec! Ali izvršuje svoje rodoljubne dolžnosti ali pa jih ne izvršuje! In vsaka stvar, ki ima začetek, ima tudi konec!“

Hudo se je prestrašil Jareb, trepetal je in se je priklanjal.

„Zmirom sem vestno izkušal, da bi izpolnjeval s potrebno popolnostjo svoje rodoljubne dolžnosti . . .“

Dr. P. pa se je strašno razjezil, kakor se razjezi človek, ki brani pravico in mu ugovarja krivica s hinavsko besedo.

„Ali se to pravi vestno izpolnjevati rodoljubne dolžnosti, če si preoblečete nogavice dvakrat na teden namesto vsakih štirinajst dni? Ali se to spodobi za krepostnega sina tega slovenskega naroda, ki je po svoji ogromni večini poljedelski narod? In kaj pa tisti brki, tisti zavihani brki? Jugoslovani si ne vihajo brkov, gospod! Stran z njimi!“

In dr. P. je stopil k Jarebu in ga je z obema rokama krepko potegnil za brke . . .

Zlovoljen in poten se je vzdramil Jareb.

„Sanje o paradižu bi morale rasti iz mojega srca nocoj, in kakšne sanje rastejo! Vsa sreča, ki sem jo dosegel — kakor da jo je dosegel kdo drugi in kakor da strmim nanj z zavidnimi očmi. Iščem in ne najdem radosti v tem nehvaležnem srcu . . .“

Zavzdihnil je, zaspal je nemiren in žalosten.

In ko je vdruživ zaspal, je stal pred njim župan Frfila, z otožnim pogledom je gledal nanj in je zmajeval z glavo.

„Zakaj majete z glavo, gospod župan Frfila?“ je vprašal Jareb in obšla ga je čudna bojazen.

„Zato majem z glavo,“ je odgovoril župan Frfila, „ker ne morem drugače. Kdo bi ne majal z glavo, če vas pogleda? Saj nimate brkov več in hudo osiveli so vam lasje . . .“

Prestrašil se je Jareb, planil je in se je vzdramil.

„Oprosti, Bog, da ti s takimi sanjami povračujem dobrote . . . Ne bilo bi treba takih sanj nocoj!“

In vendar je vstal in je prižgal luč in je pogledal v ogledalo s skelečimi očmi. Nekoliko razmršeni so bili brki, lasje pa so bili bujni in temni in so se belili samo na sencih tako narahlo, da bi razmišljen pogled ničesar ne opazil.

Še globlje se je razsrdil Jareb.

„Glej, več sem verjel sanjam nego resnici! Lepa in blaga je bila resnica, moje srce pa je ni občutilo, ostalo je hladno in plaho. Komaj so prišle nespametne sanje, sem jim verjel in sem se jim ves udal . . . Prevelika je moja sreča, nepri-merno plačilo za moje skromno rodoljubje, zato je hotel Bog, da uživam to srečo kakor nahoden človek sladko jed; uživa, toda okušati ne more in vsa sladkost je zapravljena . . .“

Zaspal je vtretjič.

In ko je zaspal, se je odgrnilo nebo na zahodni strani, kakor da je bilo šele pravkar zašlo rdeče solnce. V tisti mirni luči spečega solnca se je nenadoma prikazal droben in zelo bel obraz. Ženska se je bila vzdignila izza holma, hitela je jako urno po klanecu nizdol; očitno se ji je mudilo. Ves klanec je bil v senci, samo njen obraz se je svetil tako čudno, kakor da bi bila luč v njem in ne na oni strani, na večernem nebu. Nenadoma je postala, zasenčila je oči z dlanjo in je pogledala v dolino šentflorjansko. Jareb je stal ob oknu, umaknil se je trepetaje, toda umaknil se je prepozno. Ugledale so ga bile njene oči in so ga pozdravile veselo, tudi roko je iztegnila in glavo je nagnila. Daleč je bila, toda slišal je njen glas, kakor da bi govorila ob njegovi rami; zakaj tiha je bila noč.

„K tebi prihajam . . . zato prihajam k tebi, da bi videla to prijazno izbo, da bi ti sedela nasproti na tem lepem divanu in da bi ti kuhala čaj . . . Zakaj me nikoli nisi vabil? . . .“

Jareba je pretresel mraz po vsem životu; ko se je vzdramil, je ležala odeja na tleh in zobje so mu šklepetali.

„Razodel sem se . . . v teh hudih sanjah . . .“ je pomislil in se je sklonil iz postelje, da bi pobral odejo. Toda komaj se je zganil, je segla tista iztegnjena, bela, pozdravljajoča roka v njegovo

srce kakor svetel meč; izpustil je odejo, planil je iz postelje in se je opotekel k oknu.

Nebo je bilo svetlo, vse posuto z zvezdami; zdavnaj že je ugasnila večerna zarja in črni so bili holmi.

„Tudi zdaj sem verjel . . . nisem verjel sanjam, hudemu spominu sem verjel . . . Grobar, nasuj gomilo za hišo visoko, nasuj jo do neba . . . Nasuj, grobar, da se ne vzdigne več tista bela roka, da se ne prikaže več tisti beli obraz . . . Kajti . . . spodoben rodoljub sem in hodim v cerkev! . . .“

Trepetal je ob oknu od mraza in od bojazni; skeleče, zaspane, napol še sanjajoče oči so gledale v noč. In ko so gledale, so zastrmele, razširile so se v veliki grozi.

Zatemnilo se je nebo; vzplapolale so silne črne peroti od vzhoda do zahoda; ena perot se je dotikala Žalostne gore, druga je trepetala nad Kórenom; dolgi vrat se je zvil, približala se je črna glava in Jareb je ugledal tik pred sabo velike, zelene, steklene oči . . .

* * *

Čez tri nedelje je gledala dolina šentflorjanska poroko, kakoršne ni gledala prej nikoli. Župan Frfila je stal med svati, zmajal je z glavo in je rekel: „To pa to!“

Lepa je bila gospa Liza, goreče ljubezni vredna; gorečih pogledov brez števila je poljub-

ljalo njena lica. Vsa bela so bila tista lica, vsa deviška, ves tih in deviški je bil njen sramežljivi pogled. Ampak še veliko spodobnejši in še večjega občudovanja vreden je bil Jareb. Mnogo je bilo rodoljubov v cerkvi, mnogo jih je bilo tudi med svati. Toda Jareb je bil spomenik rodoljubja, je bil rodoljubja simbol. Resen je bil njegov obraz. Ampak v resnobi so bile zbrane in so se izražale vse rodoljubne čednosti, kakor smehljajoča ljudomilost, visokostna in vendar tako blagodejna in poučevalna modrost, hkrati pa tudi spodobna in posebno višjim slojem tako lepo primerna ponižnost. Dolgo črno suknjo je nosil Jareb in bel telovnik; tudi rokavice so bile bele in bela roža je bila v gumbnici.

Kje je pero, da bi opisalo tisto slavje? In kje je ono, da bi opisalo navdušenost naroda? . . .

Gospa Liza je bila bleda in se je spoteknila na stopnjicah, ko se je vračala iz cerkve.

* * *

Po tihem potu, skrit in sam, je šel Jareb v urad. Noge so se mu tresle, globoko upognjen je bil njegov život.

„Hej, Jareb!“ je zaklical Hojzič od daleč.

Komaj se je ozrl Jareb, odzdravil ni.

„Siv si, Jareb, siv si in suh!“

Resnično so bili čisto beli Jarebovi lasje in zelo upala so bila njegova lica.

„Saj še teden ni od poroke!“ se je smejal Hojzič. „Lepa reč!“

Nič ni odgovoril Jareb, tih in upognjen je stopil v urad. Ogovoril ga je človek, odgovor je bil prestrašen pogled . . .

V veži je stal župan Frfila in je pripovedoval Jerini, ki se je smejal škodoželjen.

„Po poroki je gorela luč vso noč do jutra. Ponoči, opolnoči, se je razlegel krik . . .“

Jerina se ni več smejal, župan Frfila je namršil obrvi.

* * *

Kje si, svatovska krčma nad klancem? Kje si zdaj, svetlo znamenje nad dolino šentflorjansko? In kje ste vi, koprneči snubci? . . .

Tiha je hiša, mrtva so okna; človek gre mimo in se pokriža.

Devet tednov po svoji veseli poroki je umrl žalostno rodoljubni kancelist Jareb, in ko so odpirali drugo jutro duri in okna in ko so prihajali pogrebci, ni bilo gospe Lize v hiši in tudi ne v dolini šentflorjanski. Brez besede in brez sledu; šla je, kakor gre hud spomin, ki se prikaže nenadoma in izgine, da ostane za njim samo še žalostna misel.

Pesem.

Tudi ti ne boš pozabila name, lepa dolina šentflorjanska. Lahko se užaljena odvrneš od mene, lahko me ostaviš samega ob cesti, popotnika; jaz pa ležem v travo in se smejem in čakam, ker vem, da se povrneš. Zakaj jaz sem v tebi in ti si v meni.

Tvoje grehe sem odgrnil s prešerno roko in tvoje hude misli; pa sem spoznal neskončno osramočen, da sem pogledal v ogledalo. In sva si pomežiknila brez zamere.

Zaradi tebe sem trpel bridkost in nadlogo; pa sem ti pogledal v obraz in sem spoznal, da sem trpel tvojo nadlogo in tvojo bridkost. In odpustila si mi, kakor sem ti jaz odpustil.

Zdaj, ko se vijejo iz vročega čaja čudežne sanje v daljavo in v preteklost, te vidim vso drugačno, kakor sem te videl nekoč; gledam te s tiho, smehljajočo ljubeznijo in čutim v sladkosti, da sem ti bližji od vseh tistih, ki spé slepi v tvojem naročju. Vso te vidim, ne samo robu tvojega krila, ne samo svetlih kodrov na tvojih sencih;

ampak vendar vidim celó ponižno vrbovo mladiko, ki kloni v temni Močilnik, in tista mladika mi je kakor sestra; vidim belo sveto Trojico na hribu, in tista mi je kakor mati; slišim pijanega, breznosega Andrejca, ki kolne v krčmi; in tisti mi je kakor brat . . . V ljubezni sem obstrmel nad vsem solnčnim poljem, in vsak makov cvet mi je znan in drag . . .

Kaj se ne zazdi časih otroku, da s prešernim smehom razodene materi svojo tiho ljubezen? Tudi meni se je zazdelo. Ko sanjam o tebi daljni in srebljem čaj z zatisnjenimi očmi, me obide vesela misel, da bi ti povedal s hudobno besedo nekaj nadvse ljubega. Tedaj je moja ljubezen tako močna, da plane tvoja lepota iz vseh črnih senc, ki sem jih nametal na tvojo podobo . . .

Pozdravljena mi, dolina šentflorjanska, v poldanskem solncu žareča, v mesečini dremajoča; pozdravljeni vsi vi potepuhi ničvredni, s težkimi grehi obloženi, vi zakrknjeni župani, vi krivični dacarji in iblajtarji, vsi vi zaslužni rodoljubi, zvesti čvarji brezštevlnih svetinj in čednosti doline šentflorjanske; čez hribe in doline pozdravljeni! . . .

Od istega pisatelja je izšlo v moji založbi :

- EROTIKA. Nova izdaja. 8°. Str. 104. 1902. Broš. K 2—, eleg. vez. K 3·20, po pošti 10 h več.
- VINJETE. Vel. 8°. Str. 328. 1899. Cena broš. K 3·60, eleg. vez. K 4·60, po pošti 20 h več.
- JAKOB RUDA. Drama. 8°. Str. 104. 1900. Broš. K 1·20, po pošti K 1·30.
- ZA NARODOV BLAGOR. Komedija. 8°. Str. 132. 1901. Broš. K 2—, eleg. vez. K 3.—, po pošti 20 h več.
- KNJIGA ZA LAHKOMISELNE LJUDI. Vel. 8°. Str. 192. 1901. Broš. K 2·50, eleg. vez. K 3·50, po pošti 20 h več.
- KRALJ NA BETAJNOVI. Drama. 8°. Str. 88. 1902. Broš. K 2—, po pošti K 2·10.
- HIŠA MARIJE POMOČNICE. 8°. Str. 160. 1904. Broš. K 2—, eleg. vez. K 3·50, po pošti 20 h več.
- GOSPA JUDIT. Vel. 8°. Str. 134. 1904. Broš. K 2—, eleg. vez. K 3·20, po pošti 10 h več.
- NINA. 8°. Str. 152. 1906. Broš. K 2—, eleg. vez. K 3·50, po pošti 20 h več.
- KRPANOVA KOBILA. Okraske in karikature avtorjevo narisal H. Smrekar. Vel. 8°. Str. 232. 1907. Broš. K 4—, v izv. platnicah K 5·50, po pošti 30 h več.
- HLAPEC JERNEJ IN NJEGOVA PRAVICA. Vel. 8°. Str. 96. 1907. Broš. K 1·40, izvir. vez. K 2—, po pošti 10 h več.
- POHUJŠANJE V DOLINI ŠENTFLORJANSKI. Farsa v 3 aktih. 8°. Str. 84. 1908. Broš. K 2—, izvir. vez. K 2·80, po pošti 10 h več.

L. SCHWENTNER

založnik in knjigotržec v Ljubljani.

